

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ
ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1913 ΚΑΙ 1914

1913—Α'. ΠΕΡΡΑΙΒΙΑ ¹⁾

Ὅρισθεὶς ἐν Θεσσαλονίκῃ δύο ἡμέρας πρὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους 1913²⁾ ὑπὸ τοῦ τέως ἀντιπροσώπου τῆς Κυβερνήσεως καὶ Γενικοῦ Διοικητοῦ Μακεδονίας εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ἀπελευθερωθεῖσων χωρῶν, ἐγκρίσει τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου καὶ τῆς Μεραρχίας μου, παρέλαβον τὴν ἐφορείαν τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Μέσης καὶ Δυτικῆς Μακεδονίας, εἰδικώτερον δὲ τοῦ νομοῦ Ἑλμείας (= Κοζάνης) τῇ 7ῃ Ἰανουαρίου 1913, ἔχων ἔδραν τὴν Ἐλασσόνα, καὶ διέκησα τὰ κατ' αὐτὴν μέχρι τῆς ἀπολύσεώς μου ἐκ τοῦ στρατεύματος, ἧτοι μέχρι Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους· ἐξηκολούθησα δὲ οὕτω τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐργασίας, καθ' ἃ καὶ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη 1906-1912³⁾, εἰς τὰ ἑξῆς σημεῖα :

¹⁾ Παραταθείσης ἐπὶ μακρὸν τῆς δημοσιεύσεως ἐκθεσεων ἑτέρων, μάλιστα τῆς τοῦ Ζησίου, ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ 1913, ἡ ἐμὴ ἀνεβλήθη, ὅπως ἐνθάδε δημοσιευθῆ.

²⁾ Ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ 1910 σελ. 168 σημ. 1, 1911 σελ. 280 σημ. 1 καὶ 1912 σελ. 154 σημ. 1 ἀνέγραψα τὰ εἰς τὴν Θεσσαλίαν τέως ἀναφερόμενα δημοσιεύματά μου· τούτοις προσθετέον τὰ μετέπειτα :

ΙΓ') Τὰ ἐν Πρακτ. 1912 σελ. 154-246 : ἀνασκαφαὶ καὶ ἐρευναὶ ἐν Παγασαῖς—Δημητριάδι, ἐργασίαι ἐν τῷ Μουσείῳ Βόλου, ἐν Ἰωλκῷ, ἐν τοῖς μεταξὺ Ἀμφανῶν—Πυράσου, ἐν Σακαλᾷ Λαρίσης, Ἐσταιωτίδι, Ἐλιμειωτίδι, Ἐορδαίᾳ, Λυγκηστίδι, Ὀρεστικῷ Ἄργει, Μακεδονικῇ Ἰλλυρίδι, Πιερίᾳ καὶ Περραιβίᾳ.

ΙΖ') Θεσσαλικά ἐπιγραφαὶ (ἀνέκδοτοι). Ἐπιγραφαὶ Γόννων Περραιβίας ἀριθ. 165-181 ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. 1913 σελ. 25-52· καὶ 101-102.

ΙΗ) Εἰς Θεσσαλίας ἐπιγραφάς (ἐπανόρθωσις καὶ συμπλήρωσις τῶν ἐν IG IX 2 δεδημοσιευμένων) ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. 1913 σελ. 143-182· καὶ 232· καὶ 237.

ΙΘ) Θεσσαλικά ἐπιγραφαὶ (ἀνέκδοτοι). Ἐπιγραφαὶ Γόννων Περραι-

α') 'Εν 'Ολοοσσόνι.

1) 'Η θείσις καὶ τὰ εἰρήνια τῆς ἀρχαίας πόλεως.

'Η σημερινή 'Ελασσών, ἰδίως ἢ συνοικία τῶν 'Ελλήνων, «Βαροῦσι» καλουμένη, κεῖται ἐντὸς τῆς κάτω πόλεως τῆς ἀρχαίας 'Ολοοσσόνος· ὑπόλοιπα τοῦ ἀρχαίου τείχους ἐλάχιστα διακρίνονται, καὶ ταῦτα οὐχὶ πανταχοῦ κατὰ χώραν ἠκολούθει δὲ τὸ τεῖχος αὐτῆς τῇ δεξιᾷ ὀχθῇ τοῦ ποταμοῦ «'Ελασσονίτικου», ὅστις εἶναι ἀείρους· τοῦτο συμπεραίνομεν ἐκ τῆς ὑπάρξεως τάφων, διακρινομένων καὶ νῦν ἐπαλλήλων, ἀναλόγως τῶν χρονικῶν περιόδων, ἐπὶ τοῦ ῥήγματος τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς αὐτοῦ· τὸ γεγονός τοῦτο δηλοῖ ὅτι ἡ σημερινή κοίτη ἢ παρεστράφη ἱκανῶς, ἢ ἐπεξετάθη διὰ τοῦ χρόνου καὶ παρέσυρε μέρος τοῦ ἔξω τῶν τειχῶν βεβαίως κειμένου ἀρχαίου τούτου νεκροταφείου.

Ἐπέρεται δὲ ἡ ἀκρόπολις ἐπὶ ἱκανῶς ὑψηλοῦ χωματώδους βουνοῦ, ἐπιμήκους, εἰς πέντε λοφίσκους διηρημένου φύσει, ἱκανῶς ὄχυροῦ, ὡς περιβαλλομένου πανταχόθεν ὑπὸ τε τοῦ «'Ελασσονίτικου» ποταμοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ χειμάρρου, ὅστις νῦν καλεῖται «Κουραδιάρης»· τὸ κακέμφατον τῆς ἐπωνυμίας ταύτης ὑποδηλοῖ πιθανῶς παρετυμολογίαν ἐκ τινος ἀρχαίας λέξεως (Κουράλιος;), δι' ἧς ποτε ἀπεκαλεῖτο οὗτος ἢ ὁ ἕτερος· ἀμφοτέρων αἰ πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ὄχθαι εἶναι λίαν ὑψηλαὶ καὶ ἱκανῶς ἀπότομοι.

Ἰχνη ἰσοδομικῶν μόνων τειχῶν, ἐκ φαιῶν λαξευτῶν κυβολίθων, τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, καὶ ταῦτα ἐλάχιστα

βίας ἀριθ. 182-231 καὶ 232-242 ἐν τῇ 'Αρχ. 'Εφημ. 1914 σελ. 4-23 καὶ 167-184.

Κ) *Δημητεῖας — Παγασαί* (τοπογραφικὴ μελέτη) ἐν τῇ 'Αρχ. 'Εφημ. 1914 σελ. 264-272.

ΚΑ') *Inscriptions inédites de Thessalie* ἐν τῇ *Revue Epigraphique* 1914 σελ. 24-38· τῆς πραγματείας ταύτης παρεσκευάσα πολὺ βελτίονα ἐκδοσιν, δημοσιευθεσομένην ἐν τῇ 'Αρχ. 'Εφημ. 1915 ἢ 1916.

ἐπίσης, καὶ κατακεχωμένα τὰ πολλά, διετηρήθησαν κατὰ τὸ βορειότατον τέρμα τῆς ἀκροπόλεως· τὰ λοιπὰ κατέπεσον σὺν τῷ χρόνῳ μετὰ χωμάτων καὶ παρεσύρθησαν ὑπὸ τῶν ἐκατέρωθεν ποταμίων· πολλῶν λίθων τοῦ ἀρχαίου τείχους τῆς νοτίας πλευρᾶς αὐτῆς ἐγένετο χρήσις ἐν τῇ οἰκοδομίᾳ τῆς μονῆς Παναγίας Ὀλυμπιωτίσσης, κειμένης ὀλίγον ἔξω τῶν ἀρχαίων τειχῶν τῆς πλευρᾶς ταύτης τῆς ἀκροπόλεως· ὑπέρκειται δὲ τῆς μονῆς ὕψωμα στρογγύλον, εὐρὺ καὶ ἐπίπεδον ἀνωτάτω, ἐντὸς τῆς ἀρχαίας ἀκροπόλεως καὶ ἐπὶ τοῦ ἀρίστου τῶν λοφίσκων αὐτῆς κείμενον, ἐφ' οὗ ὑπάρχουσι ἐρείπια ἀσβεστοκτίστου σημαντικοῦ οἰκοδομήματος, ἴσως τῆς παλαιότερας τῆς νῦν μονῆς· ὑπ' αὐτὰ ὑπάρχει πιθανῶς ἀρχαῖος ναὸς Ἑλληνικῶν χρόνων, τῆς Πολιούχου Θεότητος, ἐνθα ἀνετίθεντο τὰ ψηφίσματα, ὡς ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος τῶν Γόννων καὶ πλείστων ἄλλων Θεσσαλικῶν πόλεων, καὶ αἱ ἀπελευθερώσεις· τούτων ἐγένετο χρήσις εἷς τε τῆς παλαιᾶς μονῆς καὶ τῆς νῦν σφισομένης τὴν κτίσιν (πρβ. Ἄρχ. Ἐφημ. 1913 σελ. 169) διατηρεῖται δ' ἔτι ἐν αὐτῇ ἐντετειχισμένον ψήφισμα καὶ τινες ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαί· οἱ δὲ ὀλίγοι ἐπιτύμβιοι λίθοι, ἐπίσης ἐντετειχισμένοι ἐν αὐτῇ, θὰ ἐκομίσθησαν ἐκ τῶν ὑποκειμένων κρασπέδων τῆς ἀκροπόλεως καὶ τῆς κάτω πόλεως, ἧς ἔξω ἦσαν βεβαίως οἱ προμνημονευθέντες τάφοι.

Παράκειται δ' ἐνδοτέρω τοῦ ἀρχαίου τούτου ναοῦ ταπεινότερος ἐπίπεδος χώρος, ἀνήκων τῷ ἱερῷ βεβαίως, βρήθων συντριμμάτων ἀγγείων μελανοβαφῶν, λαμπρῶν Ἑλληνικῶν χρόνων, καὶ ἄξιος ἀνασκαφῆς αὐτός τε καὶ ὁ τοῦ ναοῦ· διότι, προχείρως ἐρευρῶν ἐνταῦθα ὁ κ. Ζαγλάρης, φιλόμαχος ἐκ Τσαριτσάνης, εὔρε καὶ παρέδωκέ μοι τμήμα σκύφου Μεγαρικοῦ, φέρον ἀνάγλυφον παράστασιν τῆς ἐξόδου τοῦ Ὀδυσσεῦς ἐκ τοῦ σπηλαίου τοῦ Κύκλωπος καὶ ἐπιγραφὴν ΚΥΚΛΩΨ· εὕρομεν δὲ τινα καὶ ἡμεῖς μετὰ κοσμημάτων. Ἐνταῦθα ὁμοίως εὕρομεν τμήματα νεολιθικῶν ἀγγείων καὶ τινες λιθίνους πελέκεις, ἅπερ εἶναι δείγματα τοῦ ὅτι ἡ θέσις παλαιάτατα κατο-

κήθη· ἐνταῦθα λοιπὸν θὰ ἦτο καὶ ἡ Ὀμηρικὴ πόλις, ἢ ἐν τῷ Καταλόγῳ μετ' ἄλλων ἀριθμουμένη Β 738 κ. ε.

οἱ δ' Ἄργισσαν ἔχον καὶ Γυρτώνην ἐνέμοντο,
 Ὅρθην Ἠλώνην τε πόλιν τ' Ὀλοοσσόνα λευκὴν
 τῶν αὐθ' ἡγεμόνευε μενεπτόλεμος Πολυποίτης,
 υἱὸς Πειριθόιοι, τὸν ἀθάνατος τέκετο Ζεὺς·

τὸ ἐπίθετον λευκὴ εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν λόφων, τῶν τε πρὸς τὴν Ἰσαριτσίανην μάλιστα, ὀλίγον ἔξω Ἀνατολικῶς τῆς Ὀλοοσσόνας, καὶ τῶν πρὸς τὴν Δυσμικὴν πλευρὰν αὐτῆς ἔξω τῆς ἀκροπόλεως κειμένων· προσπίπτει δὲ τὸ λευκὸν τοῦτο, νῦν «ἀσπρόγι» (= ἄσπρη γῆ) καλούμενον, εὐθὺς ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς «Μελούνας» τῷ βαδίζοντι ἐκ Φαλάννης, τοῦ νῦν «Τυρνάβου», πρὸς τὴν Ὀλοοσσόνα.

Ἡ δὲ μνημονευθεῖσα μονὴ εἶναι ἱκανῶς πλουσία, ἔχουσα περαιτέρω χωρία τινὰ ἴδια κτήματα καὶ μετόχιον ἐν «Βαροῦσι» καὶ ἀλλαχοῦ· ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διατηροῦνται καλῶς συνήθεις ἀγιογραφαί, οὐχὶ πολὺ ἀρχαῖαι· ταῦτας, ἵνα δώσωσι φῶς τοῖς ἔνδον, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐπιχρίσωσι δι' ἀσβέστου οἱ μοναχοί, ὁπότε παρατυχόντες οἱ ἔφεδροι ἀξιωματικοὶ Ῥαζῆς καὶ Κλάδης ἰατροὶ καὶ Κωλοντοῦρος φαρμακοποιός, ἠμπόδισαν τὸ ἔργον καὶ ἀπηγόρευσαν, ὡς καὶ ἡμεῖς, μαθόντες τοῦτο μετ' οὐ πολὺ, νὰ ποιηθῇ τι ὅμοιον ἐγγεῖρημα περαιτέρω.

Διατηροῦνται δὲ κατὰ τὴν βορρανατολικὴν πλευρὰν τῆς ἀκροπόλεως ἱκανὰ ἴχνη μεσαιωνικοῦ ἀσβεστοκτίστου τεύχους, ἐν ᾧ ἐγένετο χρῆσις καὶ λίθων τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ περιβόλου, καὶ ἴχνη τινὰ γεφύρας καὶ δρόμου, ἀρκοῦντως παλαιά· ταῦτα θὰ ἐποιήθησαν πιθανώτατα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, καθ' ἃ ἀναφέρει ὁ Προκόπιος περὶ κτισμ. Δ' 4 «ἀνενεώθη καὶ ἐπὶ Θεσσαλίας φρούρια τάδε· Ἀλκῶν· Λόσσονος κτλ.» ἢ λέξις ἐνταῦθα ἐκφέρεται βεβαίως κατὰ γενικὴν, καὶ δέον νὰ γραφῇ Λοσσόνος, ἐξ ἧς προήλθε τὸ κοινὸν παρὰ τῷ λαῷ Λοσσόνα-Λασσόνα-Ἀλασσόνα-Ἐλασσόνα, ἐξ οὗ τὸ

λογιώτερον Ἐλασσῶν-Ἐλασσόνος, ἐν χρήσει ὄν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ Κράτους γλώσση.

Ἦσαν δὲ ἀνά τὴν Ἐλασσόνα κατεσπαρμένα καὶ ἐντετειχισμένα ποικίλα ἀρχαῖα λίθινα ἀντικείμενα, ἐπιτύμβιοι μάλιστα καὶ ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαί, ἅτινα ἀπετειχίσαμεν καὶ συνηγάγομεν τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸ Φρουραρχεῖον ἢ Διοικητήριον, κατόπιν δὲ εἰς ἴδιον Μουσεῖον, περὶ οὗ βλ. τὸ ἐδάφ. β'. Ἀντεγράψαμεν δὲ καὶ ἠτοιμάσαμεν πρὸς ἔκδοσιν αὐτάς τε καὶ τὰς ἄλλοθεν ἐκεῖ συγκομισθείσας πάσας· ἀπεστείλαμεν δὲ ἤδη κατὰ Μάϊον τοῦδε τοῦ ἔτους 1913^{ου} ἱκανὰς ἀνεκδότους ἐπιγραφὰς ἐντεῦθεν τῷ A. Reinach πρὸς δημοσίευσιν ἐν τῇ Revue Épigraphique.

Ἀνασκαφὴν δὲ δὲν ἐξετελέσαμεν, διότι προεκρίθη ὑπὸ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως ἡ συναγωγὴ τῶν κατεσπαρμένων ἀρχαίων ἐν καιρῷ δέον νὰ ἀνασκαφῇ πλὴν τῶν ἄνω μνημονευθέντων καὶ ἀγρὸς τις, κείμενος ἐν δεξιᾷ καὶ εἰς 200 περίπου μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἐκ τῆς πόλεως ἐξόδου τῷ βαδίζοντι ἐπὶ τῆς ἐξ Ἐλασσόνος εἰς Τύρναβον ἀμαξιτοῦ ἐνταῦθα, ἐγγύτατα τῆς ὁδοῦ, λέγουσι πολλοὶ καὶ ὁ ἐν Ἐλασσόνῳ αὐτόπτης Ἀχιλ. Βαρναῆς, ὅτι εὐρήθη πρό τινων ἐτῶν μέγα ἀνάγλυφον καὶ λίθοι λαξευτοὶ κτίσματος ἀρχαίου ἐν εἴδει κρήνης (ἐπιτάφιον μνημεῖον πιθανῶς), ὅπερ ἕνεκα τοῦ μεγάλου βάρους ἀφήκαν κατὰ χώραν οἱ εὐρόντες καὶ κατεχώθη ἔκτοτε· ὁ ἀγρὸς ἀνήκει τινὶ τῶν παρὰ τὸ Μουσεῖον οἰκούντων Τούρκων.

Τῇ Ὀλοοσσόνῳ ἀνήκουσι τῶν ἐν ἐδάφ. 2 καταριθμουμένων ἀρχαίων τὰ ὑπ' ἀριθ. 1. 2. 4. 5+6. 7. 8. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 26. 102. 103. 132. 133.

2) Τὸ ἐν Ὀλοοσσόνῳ Μουσεῖον Περραιβίας, πρῶτον ἰδρυνθὲν ἐν ταῖς ἀπελευθερωθείσαις χώραις.

Κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῆς σημερινῆς πόλεως πρὸς τὸν Τύρναβον ὑπάρχει τελευταῖον, μικρόν τι ἀλλ' ἀρκούντως κομψὸν οἴκημα

μετὰ περιβόλου, ὀλίγον πρὸ τοῦ πολέμου κτισθὲν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ χρησιμεῦον τέως ὡς τελωνεῖον· τοῦτο ἐπὶ τινὰς μῆνας μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἐλασσόνης καὶ τῶν πέριξ μετεχειρίζοντο ὡς σταθμὸν διερχόμεναι ἐφοδιοπομπῶν καὶ συζυγαρχίαι, τούτου δ' ἕνεκα ἐφθείρετο σημαντικῶς· ἵνα μὴ ὅλως καταστραφῆ, μετέτρεψα αὐτὸ εἰς Μουσεῖον κατὰ μῆνα Ἰανουάριον ἤδη, καὶ συνεχόμεζον εἰς αὐτὸ πάντα τὰ ἐκ τῶν πέριξ μέχρι Κεφαλοβρύσου, Σαρανταπόρου, Λιθαδίου καὶ Κοκκινόπλου συλλεγόμενα ἀρχαῖα· ἐτίθεντο δὲ ταῦτα προχειρῶς ἐν αὐτῷ, διότι ἢ ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων, ἣτις κατελόγιζεν ἑαυτῇ προστασίαν πασῶν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀρχαιολογικῶν ὑπηρεσιῶν, ἔκρινεν οὐχὶ ἀναγκαῖον τὸν πλήρη καταρτισμὸν τοῦ μικροῦ τούτου Μουσείου, καίτοι οὐχὶ μεγάλη πρὸς τοῦτο ἐργασία ἀπηγεῖτο.

Ὅπωςδὴποτε συνεχόμεσα διὰ στρατιωτῶν τῆς ἐκεῖ φρουρᾶς οὐκ ὀλίγα καὶ ἱκανῶς σημαντικὰ ἀρχαῖα λίθινα ἀντικείμενα, ἐπιγράψας ἐφ' ἑκάστου ἀριθμὸν καὶ συντάξας πλήρες Εὐρετήριο, οὗ ἀντίτυπον ἀπέστειλα εἰς τὴν κεντρικὴν ἐκείνην ὑπηρεσίαν Θεσσαλονίκης· ἐν τῷ Μουσεῖῳ τούτῳ κατέθηκα καὶ τινὰ στρατιωτικὰ ἀνασκαφικὰ ἐργαλεῖα, λαστούς, σκαπάνας, πτύα, πελέκεις, χειραμάξας κτ., δοθέντα μοι ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας τῶν Μετόπισθεν ἐκ τῶν ἐν χρήσει πρὸς ποίησιν καὶ ἐπισκευὴν στρατιωτικῶν ὁδῶν.

Ἔχουσι δὲ συντόμως τὰ ἐν τῷ Μουσεῖῳ τούτῳ ἀρχαῖα ὡς ἑξῆς:

1 ὀρθοστάτης κυβικός· ἐπὶ τριῶν ἐδρῶν ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαὶ καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου ἀνάθεσις—ΑΕ 1913 σελ. 169-172·

2 βάθρον· ἐπὶ δύο ἐδρῶν ἀπελευθερώσεις—ΑΕ 1913 σελ. 175-176·

3 ὅμοιον, ὁμοίας φέρον—ΑΕ 1913 σελ. 173-174 (διορθωτέον ἐν σελ. 173 τὸν ἀρ. *Εὐρ.* εἰς **3α**, οὐχὶ **9α**)·

4 ὅμοιον· ἐπὶ μιᾶς ἑδρας ἀπελευθερώσεις—ΑΕ 1913 σελ. 174-175.

5+6 δύο τμήματα ὁμοίου—ΑΕ 1913 σελ. 178-179·

7 ὅμοιον· ἐπὶ τριῶν ἐδρῶν ἀπελευθερώσεις·

8 τμήμα ἐπιτυμβίου στήλης· ἐπιγραφή—ΑΕ 1913 σελ. 179·

- 9 ὅμοιον·
10 στήλη ἐπιτύμβιος· ἐλεγείον ἀρχαϊκῶν γραμμάτων=AE 1913 σελ. 180-181·
11 τμήμα στήλης ἐπιτυμβίου· ἐπιγραφή·
12 κορμὸς ἀγάλματος γυναικός·
13 ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον ἱππέως·
14 ὅμοιον δύο μορφῶν ἐν εἴδει ναῦσκου·
15 ἀγαλμάτιον ἐκ δύο τμημάτων ζώου ἀρπακτικοῦ·
16 τμήμα στήλης ἐπιτυμβίου· ἴχνη ἐπιγραφῆς·
[17 τμήμα βάρου· ἀπελευθερώσεις· καταστάσης ἐπικινδύνου τῆς ἀποτειχίσεως, ἀφείθη, ὡς εἶχεν, ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ μιναρῆ τοῦ τζαμίου Ἰμαρέτ]·
18 στήλη ἐπιτύμβιος· ἐπιγραφή·
19 μεγάλη ἐξέδρα· ἐπὶ δύο ἐδρῶν ἀπελευθερώσεις·
20 τμήμα στήλης ἐπιτυμβίου· ἀνάγλυφοι μορφαί·
21 ὅμοιον· ἀνθέμιον·
22 βάρου· ἐπὶ μιᾶς ἐδρας ἀπελευθερώσεις·
23 βάρου ἀνδριάντος· ἐπιγραφή ἀναθέσεως αὐτοῦ=AE 1913 σελ. 179·
24 τμήμα βάρου· ἐπὶ δύο ἐδρῶν ἀπελευθερώσεις·
25 στήλη ἀναθηματικὴ τῷ Διῷ· ἀνάγλυφον αὐτοῦ=AE 1913 σελ. 162·
26 τμήμα στήλης ἐπιτυμβίου· ἀνάγλυφος ἱππεὺς καὶ ἐπιγραφή=AE 1913 σελ. 179-180 καὶ 237·
27 τμήμα στήλης ἀναθηματικῆς τῷ Ἀσκληπιῷ=AE 1913 σελ. 163-164·
28 τμήμα βάρου· ἐπὶ δύο ἐδρῶν ἀπελευθερώσεις·
29 ὅμοιον· ἐπιγραφή ὁμοία ἐπὶ μιᾶς ἐδρας=AE 1913 σελ. 159-160·
30 τμήμα στήλης ἐπιτυμβίου· ἐλεγείον=AE 1913 σελ. 162·
31 ὅμοιον· ἴχνη ἐπιγραφῆς=AE 1913 σελ. 163·
32 + 33 δύο τμήματα στήλης ἐπιτυμβίου· ἀνάγλυφον καὶ ἐπιγραφή·
33 στήλη ἀναθηματικὴ τῆς Χάρσιν (;)=AE 1913 σελ. 163·

- 34** τμήμα άνθεμίου στήλης έπιτυμβίου·
35 στήλη έν είδει ναΐσκου· έπιγραφή·
36 στήλη άναθηματική τῆ 'Εννοδία=ΑΕ 1913 σελ. 166-167·
37 όμοία· τῆ 'Αφροδίτη=ΑΕ 1913 σελ. 166·
38=32·
39 βάθρον εκ δύο τμημάτων· έπι δύο έδρών άπελευθερώσεις=ΑΕ 1913 σελ. 158-159 και 160-162·
40 όμοιον εις πολλά τμήματα· έπι δύο έδρών όμοιοι=ΑΕ 1913 σελ. 154-157·
41 βάθρον· έπι τριών έδρών όμοιοι=ΑΕ 1913 σελ. 167-168·
42 όμοιον· όμοιοι=ΑΕ 1913 σελ. 157-158·
43 στήλη άναθηματική τῷ Ποσειδώνι·
44 βάθρον· έπι μιᾶς έδρας άπελευθερώσεις·
45 στήλη· ίχνη έπιγραφής·
46 όμοία· έπιγραφή μονόστιχος·
47 τμήμα όμοίας· άνάγλυφον και έλεγείον·
48 τμήμα ύποβάθρου· άνάθεσις τῷ Σεβαστῷ=ΑΕ 1913 σελ. 167·
49 στήλη έπιτύμβιος· άνάγλυφος ίππεύς και έπιγραφή=ΑΕ 1913 σελ. 167·
50 στήλη εις πλείστα τμήματα· έπι τεσσάρων έδρών άπελευθερώσεις·
51 στήλη άναθηματική τῷ 'Ηρακλεϊ·
52 στήλη έπιτύμβιος· άνάγλυφον και έπιγραφή=ΑΕ 1913 σελ. 162-163·
53 τμήμα βάθρου· έπι τριών έδρών άπελευθερώσεις·
54 στήλη έπιτύμβιος· άνάγλυφος ίππεύς και έπιγραφή=ΑΕ 1913 σελ. 182·
55 κιονόκρανον παραστάδος· άπελευθερώσεις έπι τριών έδρών =ΑΕ 1913 σελ. 166·
56 βάθρον άνδριάντος· άνάθεσις αὐτοῦ=ΑΕ 1913 σελ. 168-169·
57 τμήμα στήλης έπιτυμβίου· έπιγραφή· =ΑΕ 1913 σελ. 167·
58 όμοιον·

- 59 ὅμοιον·
60 βᾶθρον· ἐπὶ δύο ἐδρῶν ἀπελευθερώσεις·
61 στήλη ἐπιτύμβιος· ἀνάγλυφος ἵππευς καὶ Ἴχνη ἐπιγραφῆς·
62 τμήμα ὁμοίας· ἀνθέμιον·
63 κιονόκρανον παραστάδος· ἐπὶ τριῶν ἐδρῶν ἀπελευθερώσεις=AE 1913 σελ. 165-166·
64 τμήμα στήλης· Ἴχνη ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς·
65 τμήμα βᾶθρου· ἐπὶ δύο ἐδρῶν ἀπελευθερώσεις=AE 1913 σελ. 160·
66 ὅμοιον· Ἴχνη ἀναθέσεως ἀνδριάντος·
67 τμήμα στήλης· Ἴχνη ἀρχαϊκῆς ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς·
68 στήλη ἐπιτύμβιος· ἀνάγλυφοι μορφαὶ καὶ ἐπιγραφὴ=AE 1913 σελ. 179·
69 ὁμοία· ἐπιγραφὴ μόνον·
70 ὁμοία·
71 ὁμοία=AE 1913 σελ. 179·
72 ὁμοία· ἀνάγλυφοι μορφαὶ καὶ ἐπιγραφὴ=AE 1913 σελ. 179·
73 τμήμα ὁμοίας ἄνευ ἐπιγραφῆς·
74 στήλη· ἐπιγραφὴ λατινιστὶ περὶ ὄρων·
75 τμήμα ἐπιτυμβίου στήλης· Ἴχνη ἐπιγραφῆς (ἐλεγείου)·
76 ὅμοιον·
77 στήλη ἐπιτύμβιος· ἐπιγραφὴ·
78 ὁμοία·
79 κιονόκρανον παραστάδος· ἀπελευθερώσεις ἐπὶ δύο ἐδρῶν =AE 1913 σελ. 176-178·
80 στήλη ἐπιτύμβιος· ἐπιγραφὴ·
81 βᾶθρον· ἀπελευθερώσεις ἐπιμίας ἐδρας=AE 1913 σελ. 146·
82 στήλη ἐπιτύμβιος· ἐπιγραφὴ·
83 τμήμα στήλης ἐπιτυμβίου· ἀνάγλυφος προτομή·
84 δύο τμήματα ὁμοίας· καὶ ἐπιγραφὴ·
85 τμήμα βᾶθρου· ἀρμενικὴ πιθανῶς ἐπιγραφὴ·
86 τμήμα πλακός· ἀνάγλυφος σταυρός·
87 ὅμοιον·

- 88 τμήμα στήλης ἐν εἶδει ναῖσκου· ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή·
 89 στήλη ἐπιτύμβιος· ἀνάγλυφοι μορφαί·
 90 βᾶθρον· ἐπὶ τεσσάρων ἐδρῶν ἀπελευθερώσεις=AE 1913
 σελ. 151 καὶ 237·
 91 ὅμοιον· ἐπὶ δύο ἐδρῶν ὅμοιοι=AE 1913 σελ. 181—182·
 92 στήλη ἐπιτύμβιος· ἀρχαῖκόν ἀνάγλυφον καὶ δευτέρας χρή-
 σεως ἐπιγραφή=AE 1913 σελ. 154.
 93 δύο τμήματα ὁμοίας· ἐπιγραφή·
 94 + 106 δύο τμήματα βᾶθρου· ἐπὶ μιᾶς ἔδρας ἀνάθεσις ἀν-
 δριάντος καὶ ἀπελευθέρωσις=AE 1913 σελ. 147—148·
 95 τμήμα ὁμοίου· ἀπελευθέρωσις.
 96 στήλη ἐπιτύμβιος· ἐπιγραφή=AE 1913 σελ. 153·
 97 βᾶθρον· ἐπὶ δύο ἐδρῶν ἀνάθεσις ἀνδριάντος καὶ ἀπελευ-
 θερώσεις·
 98 τέσσαρα τμήματα βᾶθρου· μετεξεργασμένον· ἐπιγραφή·
 99 τμήμα ὁμοίου· ἀπελευθέρωσις·
 100 στήλη ἀναθηματικὴ(;)· ἀνάγλυφοι μορφαί·
 101 κεφαλῆς ἀνδρὸς τμήμα·
 102 στήλη ἐπιτύμβιος· ἴχνη ἐπιγραφῆς·
 103 βᾶθρον· ἀπελευθέρωσις·
 104 στήλη ἐπιτύμβιος· ἐπιγραφή·
 105 ὁμοία· καὶ ἀνάγλυφοι μορφαί=AE 1913 σελ. 154.
 106=94·
 107 τμήμα βᾶθρου· ἀπελευθέρωσις=AE 1913 σελ. 148-149·
 108 στήλη ἐπιτύμβιος· ἐπιγραφή=AE 1913 σελ. 154.
 109 τμήμα βᾶθρου· μετεξεργασμένον· ἀπελευθερώσεις·
 110 στήλη ἐπιτύμβιος· ἀνάγλυφος μορφή·
 111 βάσις κίονος· μετεξεργασμένη· ψήφισμα·
 112 κυβόλιθος παραστάδος· ἐπὶ δύο ἐδρῶν ψήφισματα, ἐπὶ
 τρίτης ἀπελευθερώσεις=AE 1913 σελ. 145·
 113 βᾶθρον ἐκ τριῶν τμημάτων· ἐπὶ τριῶν ἐδρῶν ἀπελευ-
 θερώσεις·
 114 πλάξ στερεοδάτου· ἀπελευθερώσεις·
 115 βᾶθρον· ἐπὶ τεσσάρων ἐδρῶν ἀνάθεσις καὶ ἀπελευθερώσεις·

116 ὅμοιον ἐκ δύο τμημάτων· ἐπὶ τριῶν ἐδρῶν ἀπελευθερώσεις·

117 τμήμα βάρου· μετεξεργασμένον· ἀπελευθερώσεις=AE 1913 σελ. 148·

118+126 βάρου ἐκ δύο τμημάτων· ἐπὶ τριῶν ἐδρῶν ἀπελευθερώσεις·

119 κιονόκρανον· ἐπὶ τριῶν ἐδρῶν ἀνάθεσις καὶ ἀπελευθερώσεις=AE 1913 σελ. 151—153·

120 βάρου· ἐπὶ τεσσάρων ἐδρῶν ψήφισμα καὶ ἀπελευθερώσεις·

121 βάσις ἐκ τριῶν τμημάτων· ἀπελευθερώσεις·

122 βάσις κίονος ἐκ δύο τμημάτων· ἐπὶ τεσσάρων ἐδρῶν ἀνάθεσις ἀνδριάντος καὶ ἀπελευθερώσεις=AE 1913 σελ. 149·

123 βάρου· ἀπελευθερώσεις=AE 1913 σελ. 150·

124 βάσις· ἐπιγραφὴ ἐφθαρμένη·

125 βάσις· τριστιχος ἐπιγραφὴ (ἐλεγείον) ἀρχαϊκῶν γραμμάτων·

126=118·

127 βάρου· ἐπὶ δύο ἐδρῶν ἀπελευθερώσεις=AE 1913 σελ. 146-147·

128 στήλη ἐπιτύμβιος· ἔχνη ἀναγλύφου· ἐπιγραφὴ=AE 1913 σελ. 153·

129 ὁμοία· ὅμοια=AE 1913 σελ. 153·

130 μέγας πήλινος πίθος ἀκέραιος· ἐπὶ τοῦ χεῖλους ἐπιγραφὴ, *προϊστορικῶν* πιθανῶς τεσσάρων γραμμάτων·

131 ὅμοιος, ἐλλιπὴς τὸ χεῖλος·

132 τμήμα βάρου· ἔχνη ἀπελευθερώσεως·

133 τμήμα στήλης ἐπιτυμβίου· ἐπιγραφὴ·

Τίσιν ἀνήκουσι πόλεσιν ἕκαστα τούτων, ἀναγράφομεν μὲν εἰδικῶς ἐν τοῖς περὶ τῶν πόλεων αὐτῶν λεγομένοις ἐνθάδε κατωτέρω, παρατίθεμεν δὲ γενικῶς τὴν κατανομὴν κατὰ τὰς ἀρχαίας πόλεις ἕκαστας τῶν ἀντικειμένων τούτων, ἣτις ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ὀλοοσσόνος (νῦν Ἐλασσόνος)

1· 2· 4· 5· 6· 7· 8· 10· 11· 12· 13· 14· 15· 16· 17·
18· 19· 20· 21· 22· 23· 24· 26· 102· 103· 132· 133.

Ὀρθης (νῦν Τσαρισάνης)

130· 131 (τὰ 101· 110 λέγεται ἕτι ἐκομίσθησαν ἐκ
Χυρετιῶν).

Χυρετιῶν (νῦν Δομενίκου)

80· 81· 82· 89· 90· 92· 94· 95· 96· 97· 98· 99· 100·
(101)· 104· 105· 106· 107· 108· 109· (110)· 111· 112·
113· 114· 115· 116· 117· 118· 119· 120· 121· 122· 123·
124· 125· 126· 127· 128· 129.

Μονδαίας (νῦν Παλαιοκάστρου Σνκιῆς)

83· 84· 85· 86· 87· 93.

Ἀζώρου (νῦν Παλαικάστρου Βουβάλας)

3· 9· 68· 69· 70· 71· 72· 73· 76· 77· 78· 79· 88.

Δολίχης (νῦν Καστρίου Δούχλιστας)

28· 29· 30· 31· 32· 33· 34· 38· 39· 40· 42· 43· 44·
52· 54· 58· 62· 65· 66· 74· 75· 91.

Πυθίου (νῦν Σέλους)

25· 27· 35· 36· 37· 41· 45· 46· 47· 48· 49· 50· 51·
(53)· 55· 56· 57· 59· (60)· 61· 63· 64· 67.

Ἀγνώστου ἀρχαίας πόλεως (παρὰ τὸ νῦν Μπαϊρακλί-Παζαρλί)

53· 60 (ἴσως μᾶλλον τῷ Πυθίῳ ἀνήκουσιν).

β') Ἐν Ὀρθῇ—Κορσέα.

Ἐρείπια μνημειαίας καὶ ἀρχαϊκῆς πόλεως· προϊστορικά γράμματα· τάφοι θολωτοί· Ὠτόλοβος· ὄροι Διέων καὶ Ὀλοοσσονίων.

Ἡ νῦν κωμόπολις Τσαρισάνη, ὑπὸ ἀμιγροῦς Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ οἰκουμένη, ἀπετέλεσεν ἀπὸ μακρῶν χρόνων, κατὰ τὴν ὑπὸ τοὺς Τούρκους δουλείαν, σημαντικὸν κέντρον φιλογενοῦς

δράσεως καὶ ἑλληνοπρεποῦς παιδείας, διατηρεῖ δ' ἔτι ἀξιόλογον σχολήν, τὴν *Οἰκονόμιον*. ὑπὸ τοῦ ἐντεῦθεν καταγομένου Κωνσταντίνου Οἰκονόμου ἰδρυθεῖσαν καὶ προικισθεῖσαν· οἱ δὲ φιλότιμοι κάτοικοι ἀνήγειραν ἐσχάτως νέον αὐτῆς οἰκοδόμημα, περὶ τῶσαντες αὐτὸ ὀλίγον πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου, διότι ἡμπόδιζον ἐκάστοτε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς οἰκοδομίας οἱ Τούρκοι, λέγοντες ὅτι οὐχὶ σχολὴν ἀνιδρύουσιν ἐκεῖ οἱ κάτοικοι, ἀλλὰ πυροβολεῖα, ἐπανάστασιν μελετῶντες.

Διατηροῦνται δ' ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ χειρόγραφά τινα, κοινοῦ καὶ οὐχὶ ἰδιάζοντος περιεχομένου, ὧς μοι εἶπε τοῦλάχιστον ὁ διευθυντῆς τῆς σχολῆς κ. Θεοφίλου, διότι ἐγὼ δὲν εἶδον αὐτά, ἔτι δὲ σκεύη τινὰ καὶ κοσμήματα ἀργυρᾶ ἐκκλησιαστικά, οὐχὶ λίαν παλαιά, νομίσματά τινα χαλκᾶ, Ῥωμαϊκὰ τὰ πολλά, καὶ τμήματα ἀγγείων νεολιθικῶν, ἐγγαράκτων καὶ γραπτῶν, μυκηναίων τινῶν καὶ ἀρχαϊκῶν τοῦ ἐρυθρομόρφου λεγομένου ῥυθμοῦ, συλλεγέμενα ἐκ χωματώδους λόφου, ἐγγύτατα τοῦ χωρίου ὑπερκειμένου, ὅστις καλεῖται κοινῶς «Μικρὸς Ἀἰλιᾶς»· εἶδον καὶ τινα τμήματα κεραμίδος, φερούσης γράμματα, ἅτινα δὲν ἀντέγραψα· ταῦτα φαίνονται Βυζαντινὰ καὶ λέγεται ὅτι ἐκομίσθησαν ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου μοναστηρίου Βαλέτσιου.

Ἐπέρκειται δὲ ὁ λόφος «Μικρὸς Ἀἰλιᾶς» τοῦ τε χωρίου καὶ τῆς συμβολῆς δύο ποταμίων, ὧν τὸ μὲν εἶναι χεῖμαρρος καὶ καλεῖται «Ῥέμα», τὸ δὲ Δυσμικώτερον αἰέρρουν τὰ πολλά, ἔχον καὶ πηγὴν, οὐ μακρὰν τοῦ χωρίου κειμένην, ἐξ ἧς ὑδρεύονται οἱ κάτοικοι καὶ πολλοὶ ἐξ Ἑλασσόνης πόσιμον ὕδωρ ἀριστον· κκεῖται δὲ τὸ ποτάμιον «Ξεριᾶς», ὡς μὴ διατηροῦν πλὴν τῆς πηγῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὸ ὕδωρ, καὶ ἔχει βραχῶδεις καὶ λίαν ἀποτόμους ὄχθας· τῆς ἀριστερᾶς αὐτοῦ ὑπέρκειται ἀποτομώτατος βουνός, καλούμενος «Ἀἰλιᾶς», λίαν ὀλισθηρὸς καὶ δυσανάβατος· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ λόφου «Μικρὸς Ἀἰλιᾶς», εἶδομεν σπάνιὰ τινα θραύσματα νεολιθικῶν ἀγγείων, σημαίνοντα ὑπαρῆν νεολιθικοῦ τινος μικροῦ συνοικισμοῦ, ἔτι δὲ μελανοδάφῶν ἀρχαϊκῶν παρὰ τὸν Ξεριᾶν, ἅτινα φαίνεται ὅτι διωλίσθησαν ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου βουνοῦ, ἢ προήλθον ἐκ παρακειμένων τάφων,

διανοιχθέντων κατά τινας ἐκχωματώσεις, ἃς εἶδομεν ἐκεῖ· ἱεροῦ τινος ἴχνος δὲν διεφάνη που, εἶναι δὲ καὶ ὀλίγος ὁ χῶρος πρὸς τοιοῦτόν τι.

Ἄναβάντες δὲ καὶ τὸν κωνικὸν βουνὸν «Ἀϊλιᾶν», παρατηρήσαμεν ὅτι διετηροῦντο ἴχνη τείχους, ἐλάχιστα σφωζομένου καὶ δυσχερῶς διαγιγνωσκομένου· διότι, ὡς κατέπεσε σὺν τῷ χρόνῳ τὸ τεῖχος, συνανεμίγησαν οἱ λίθοι αὐτοῦ μετὰ τῶν τοῦ βουνοῦ καὶ ἀπετέλεσαν ἓν σύνολον, δυσδιάκριτον ἕνεκα τοῦ κρημνώδους καὶ ὀλισθηροῦ τοῦ ἐδάφους· εἶναι ὅμως πανταχοῦ ἐμφανῆς ἢ διεύθυνσις τοῦ τείχους, πλὴν τῶν κατωτάτω τοῦ βουνοῦ, ἔνθα ὄλως ἠφανίσθη· ὑπάρχει δὲ καὶ διάμεσον τεῖχος, διαχωρίζον τὸν ὅλον περίβολον περὶ τὸ μέσον εἰς κάτω πόλιν καὶ εἰς ἀκρόπολιν· εἰς τινὰ σημεῖα, ἔνθα ὁμοιοί τινες μόλις διετηρήθησαν, εἶδομεν ὅτι ἐποιήθη κατὰ τὸν πρῶμιον καὶ λίαν ἀρχαῖκόν ἰσοδομικὸν ρυθμόν, καθ' ἃ τῶν Ἀμφρανῶν (βλ. Πρακτικά 1909 σελ. 162 κ. ἔ. καὶ εἰκ. 8· 11· 12· 13) καὶ ἄλλων ὁμοίων πόλεων· ἢ ἰσοδομία ἐτελέσθη κατ' ἀνάγκην ἕνεκα τοῦ εἶδους τῶν λίθων τοῦ βουνοῦ, οἵτινες εἶναι πλακοειδεῖς κυανοῖ σχιστόλιθοι· ἐπειδὴ δ' ἐκλέγονται πρὸς τειχοδομίαν μεγάλοι τοιοῦτοι λίθοι ἐνταῦθα, κατὰ τὴν ἀκρόπολιν μάλιστα ἐμφανέστεροι, δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι ὁ τειχισμὸς ἐγένετο μᾶλλον κατὰ τὴν μυκηναίαν, ἤττον δὲ κατὰ τὴν πρῶμιον ἀρχαϊκὴν περίοδον.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως κτίσμα τι ἐκ λίθων τοῦ τείχους, νεώτερον καὶ εἰς ἐρείπια κείμενον νῦν, ὅπερ λέγεται ὅτι ἤτό ποτε ἐκκλησιδίων τοῦ Ἁγίου Ἡλίου· κατὰ δὲ τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὴν κάτω πόλιν διακρίνει τις πολλὰ θραύσματα ἀβαφῶν ἀγγείων τροχηλάτων, μάλιστα πύθων, ὧν οὐδὲν νεολιθικὸν εἶδομεν· πρόκειται ἄρα περὶ πόλεως μυκηναίας ἢ ἀρχαϊκῆς, ἢ ἀμφοτέρων, διατηρησάσης ἴσως καὶ κατὰ τὴν λαμπρὰν περίοδον κατοίκους τινὰς μέχρι που τῆς Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

Τὸ δὲ σημαντικώτατον εἶναι ὅτι ὀλίγον ἔξω τῆς ἀκροπόλεως πρὸς τὰ Βορρανατολικά αὐτῆς ὑπάρχει χῶρος ὀλίγον ἐπικλινῆς καὶ χωματώδης, ἔνθα διέκρινα μικρὰς ὀπάς, ἐν αἷς βαραθροῦνται

τὰ φύσει ἐκ τῶν ὑπερκειμένων πέριξ τόπων συναγόμενα ὕδατα· ἐξετάσας τινὰς λεπτομερέστερον προχείρως, εἶδον ὅτι ἐδῆλουν κτίσιν τινὰ ἄνευ πηλοῦ, καὶ ταύτην πρὸς θόλωσιν ἀποκλίνουσιν· ὑπόπτουσα λοιπὸν ὑπαρξὶν θολωτῶν τάφων· ἐνισχύει δὲ τὴν γνώμην ταύτην ἡ ὑπαρξὶς ἐπὶ τοῦ νῦν ἐδάφους μεγάλων, ἐπιμήκων πλακῶν, ἐκτισμένων τινῶν, αἵτινες φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦσι πώματα δρόμων καὶ ὑπέρθυρα εἰσόδων πρὸς θολωτοὺς τάφους, ἀφ' ὧν διωλίσθησαν τὰ ἐπικειμένα ποτε χώματα, διατηρουμένους ἔτι καλῶς τὰ πολλά, ὡς εἰκάζομεν.

Διότι τὸ χωματῶδες καὶ ἐπικλινὲς τῆς θέσεως εἶναι προσφορώτατον πρὸς ἀσφαλῆ καὶ εὐχερῆ διάνοξιν λίαν μεγάλων βόθρων, ἡ δὲ ἀφθονία μεγάλων ἐπίσης πλακῶν ἐγγύτατα ἀποτελεῖ ὕλικὸν πολυτιμώτατον τοῖς κτίσταις πρὸς ποιήσιν σπουδαίων θολωτῶν τάφων· αἱ ὑποψίαι δὲ αὗται ἐνισχύονται ἔκ τε τῆς παρακειμένης ἀκροπόλεως καὶ ἐκ τῶν μνημονευθέντων θραυσμάτων ἀγγείων, μάλιστα δ' ἐκ τῶν μεγίστων πίθων, οὓς εὔρον ἐν Τσαριτσάνῃ παρὰ χωρικοῖς· ὁ εἷς εἶναι ἀκέραιος, ὀξὺς τὰ κάτω, ἐπιμελέστατα ποιηθεὶς ἐκ πηλοῦ ἐρυθρομέλανος μετὰ γαλαζιῶν· ἔχει ὕψος 1·57 μ., πλάτος 1·04, διάμετρον στόματος 0·425 ἄνευ τῆς ἐξοχῆς τῶν χειλέων, μετ' αὐτῆς δὲ 0·575· ἐπὶ τοῦ χείλους φέρει τέσσαρα μεγάλα **προϊστορικά γράμματα** ἢ σύμβολα, ὅμοια τοῖς ἐν Κρήτῃ καὶ ἀλλαχοῦ, λίαν βαθέως καὶ ἐπιμελέστατα ποιηθέντα ἐπὶ τοῦ πηλοῦ, ἤδη μαλακοῦ ὄντος· λέγει δὲ ὁ εὐρῶν ἀξιοπίστως, ἐπιμαρτυρούντων ἑτέρων, ὅτι εὔρεν αὐτὸν περὶ τὸ μέσον τῆς μνημονευθείσης κάτω πόλεως· τινὲς ὅμως λέγουσιν ὅτι εὐρέθη Ἀνατολικῶς τῆς Τσαριτσάνης ἐν τῇ πεδιάδι οὐ μακρὰν· ὁ δ' ἕτερος εἶναι πηλοῦ ἐρυθροῦ, πλήρους μεγάλων γαλαζιῶν, ἐνταυθᾱ που ἐπίσης εὐρεθεῖς, ὁμοῖος τῷ ἄνω, ἀλλ' οὐχὶ τοσοῦτον ἐπιμελῶς πεποιημένος, ὕψους 1·34^m, πλάτους 0·70, διαμέτρου στόματος 0·33, μετὰ δὲ τῶν χειλέων 0·42· τούτου ἔλλείπει τὸ τέταρτον περίπου τοῦ χείλους μόνον· λέγουσι δὲ τινες ὅτι πρό τινων ἐτῶν ἀπέκοψε τοῦτο ὁ κτήτωρ κατὰ προτροπὴν Εὐρωπαϊοῦ τινὸς περιηγητοῦ καὶ ἐπώλησεν αὐτῷ τὸ τμήμα, ἔχον ὁμοίως τετυπωμένα **προϊστορικά**

γράμματα ἢ σύμβολα· ἀμφοτέρους ἐκόμισα εἰς τὸ Μουσεῖον Ἐλασσόνης καὶ κατέγραψα ὑπ' ἀριθ. 130 καὶ 131 (βλ. ἄνω σελ. 159).

Εἶναι λοιπὸν λίαν σημαντικὸν τοιοῦτον εὕρημα, τὸ μόνον καθ' ἅπασαν τὴν ἀρχαίαν Θεσσαλίαν εὑρεθὲν μετ' ἀναμφισβητήτων¹⁾ προϊστορικῶν γραμμάτων, τῆς μυκηναίας δὴλον ὅτι λεγομένης περιόδου καὶ γραφῆς· τούτου ἕνεκα καὶ οἱ ὑποπευθέντες τάφοι εἰκάζομεν ὅτι θὰ περιέχωσι λίαν σημαντικὰ εὐρήματα· διότι πάντως οἱ κάτοικοι, καὶ τότε νεμόμενοι τὴν εὐφορωτάτην εἰς δημοτριακὰ κοιλάδα τῆς Τσαριτσάνης καὶ τὰ ἀπέραντα δάση τοῦ ἐνταυθα Ὀλύμπου, ἠδύναντο νὰ ὦσιν οὐ μόνον αὐτάρκεις, ἀλλὰ καὶ πλουσιώτατοι· οἱ δὲ ἠγεμόνες αὐτῶν, ἔχοντες ἔτι καὶ λαὸν φύσει ἀρήγιον, ὡς ὀρεινὸν καὶ ἐν ὑγιεινῇ καὶ ἀπόπτῃ θέσει ζῶντα, ἐγγὺς ἀφθόνων καὶ ἀρίστων ὑδάτων πηγαίων, ἠδύναντο καὶ διὰ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων νὰ αὐξάνωσι τὸν ἑαυτῶν πλοῦτον καὶ πολυτελῶς τούτων ἕνεκα πάντων νὰ θάπτωνται, καὶ ὡς πρὸς τοῦτο φιλοτιμούμενοι κατὰ τὸ ἔθος τῶν παλαιῶν.

Διὸ θεωρῶ τὰ μάλιστα ἐπιβεβλημένην τὴν ἀνασκαφὴν καὶ ἐξερεύνησιν τῆς μνημονευθείσης μάλιστα θέσεως τῶν εἰκαζομένων λίαν εὐλόγως θολωτῶν τάφων· ἐζήτησα δὲ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τούτου ἐπιμόνως καὶ ἐπανειλημμένως παρὰ τε τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ προϊσταμένης ἀρχῆς καὶ παρὰ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ παρὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. Καὶ πρὸ μὲν τῆς περατώσεως τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἡμῶν πολέμων δὲν ἦτο εὐλόγον νὰ συγχωρηθῇ τοιοῦτου ἔργου ἐκτέλεσις ἐμοὶ μάλιστα, ὑπαγομένη ἔτι ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἐξουσίαν· μετὰ δὲ τὴν υπογραφὴν τῆς εἰρήνης ἀπεφάσισε μὲν νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἀνασκαφὴν αὐτήν ἢ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία καὶ ἀρχὴν, ἀλλ' ἀτυχῶς δὲν ἐπραγμάτωσεν αὐτήν· ἐλπίζομεν ὅμως ὅτι τάχιστα θὰ ἐκτελέσωμεν τὸ ἔργον τοῦτο, καίτοι δοκιμασίαι τινὲς μικραί, παρ' ἡμετέρων στρατιωτῶν γενόμεναι προχείρως, δὲν ἀπέδωσαν ἄμε-

¹⁾ Ἐν τινι βιβλίῳ τοῦ Ν. Γιαννοπούλλου περὶ τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ προϊστορικῆς γραφῆς οὐδὲν τῶν ἀναγεγραμμένων δὴθεν γραμμάτων ἢ συμβόλων εἶναι ἀναμφισβήτητον ἢ βέβαιον· πάντα φαίνονται ἀπίθανα καὶ ἀπλῶς συμπτωματικά.

σὸν τι ἀποτελέσμη· διὸ ἀπαιτεῖται ἐπιμονωτέρα ἔρευνα τῶν πέριξ πρὸς τοῦτο.

Τίς δὲ θὰ ᾔτο ἢ νῦν ἀναγνωρισθεῖσα πόλις αὕτη; πρὸς τοῦτο μόνον εἰκασίας δύναται τις νὰ προτείνῃ· ὅτι θὰ ὑπῆρξεν ὅπωςδήποτε λίαν σημαντικὴ κατὰ τὴν μυκηναίαν περίοδον, συμπεραίνομεν ἐκ τῶν περιγραφέντων εὐρημάτων· οὕτως ἀρα δυνάμεθα νὰ ἀναζητήσωμεν αὐτὴν ἐν τῷ Ὀμηρικῷ Καταλόγῳ, βεβαίως μετὰ τῆς οὐ μακρὰν κειμένης Ὀλοοσσόνος ἀναφερομένην, καὶ ἐλλογουμένην ἀναμφιβόλως ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Πολυπόιτου· διότι τοῦτο περιελάμβανε τὰ ἀπὸ τῆς Λαρίσης πρὸς τὸν Τύρναχον πεδινὰ μέρη καὶ ἐκεῖθεν τὰ πρὸς τὸ Καρατσὸλ-Μελούναν-Γοσαρισάγγην-Ἐλασσόνα ὄρεινότερα, ἅτινα πάντα οὕτω καὶ σήμερον φύσει ἐπικοινωνοῦσι.

Τοῦναντίον ἢ ἐλλόγησις αὐτῆς ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Γουνέως καθίσταται λίαν δυσχερὴς καὶ ὅλως ἀπίθανος· διότι τοῦτο περιελάμβανε τὰς ἀνὰ τὴν σήμερον καλουμένην «Ποταμιάν» κειμένης πόλεις καὶ τὰς περαιτέρω Βορείως περὶ τὸν Τιταρήσιον ποταμὸν μέχρι τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου καὶ τὰ πρὸς τὰ νῦν Χάσια, ἦτοι τὰ Καμβούνια ὄρη, ὡς συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ Καταλόγου B 748 κ. ἐ. :

Γουνεὺς δ' ἐκ Κύφου ἤγε δῶα καὶ εἴκοσι νῆας·
τῷ δ' Ἐμῖνες ἔποντο μενεπτόλεμοί τε Περαιβοί,
οἳ περὶ Δωδώνην δυσχεῖμερον οἰκί' ἔθεντο,
οἳ τ' ἄμφ' ἱμεροτὸν Τιταρήσιον ἔργα νέμοντο.

*Ὅντως δ' ἔχοντες ὠρισμένον ὀρηγῆτριον τὸν Τιταρήσιον, τὸν νῦν Σαραντάπορον ἀσφαλῶς (βλ. κάτω κεφ. γ' καὶ ε'), ὄντα πράγματι ἐξόχως ἱμεροτὸν κατὰ τε τὴν κοιλάδα τῆς Ποταμιᾶς, καὶ ὑψηλότερον περὶ τὴν νῦν «Βουβάλαν», δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ὡς Δωδώνην αὐτὰ τὰ κατὰ τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ Καμβούνια ὄρη, ὄντα συχνότατα νεφελώδη καὶ βροχερά, λίαν δὲ δασώδη καὶ ἀπότομα καὶ ἀποκρουστικά, δυσχεῖμερα ἐν μιᾷ λέξει. (πρὸς μικρὰν περιγραφὴν αὐτῶν ἐν Πρακτ. 1912 σελ. 234-237), ἀντιθέτως πρὸς τὸν Ὀλυμπον, καθαρὸν καὶ διαυγῆ καὶ ἀπείρωσ

ἐλκυστικώτερον, καίπερ λίαν ὑψηλὸν καὶ δασώδη· δὲν ἦτο ἄρα δυνατὸν νὰ περιελάμβανε τὸ βασίλειον τοῦ Γουένως χώραν πολὺ Ἐνατολικώτερον τοῦ νῦν Κεφαλοβρύσου κειμένην, πολλῶ δὲ ἦττον τὴν Τσαριτσάνην, ἀφ' οὗ μεταξὺ κεῖται ἡ Ὀλοσσών, τοῦ Πολυποίτου οὕσα καὶ ἀσφαλῶς καθορισθεῖσα ἄνω ἐν σελ. 152.

Κατὰ ταῦτα νομίζω ὅτι εὐαρμοστότερον ὄνομα εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος πόλιν οὐδὲν ἄλλο θὰ ἦτο τοῦ τῆς Ὀρθῆς, δυναμένης καὶ ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος, ἀφ' οὗ εἶναι τοσοῦτον ἀπότομος καὶ ὀλισθηρὰ καὶ ὀρθῆ ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὡς ἄνω περιεγράφη, νὰ ὀνομασθῆι οὕτως. Εἰς δὲ τὴν πληροφορίαν τοῦ Στράβωνος ἐν Θ' 410 19 λέγοντος «Ὀρθὴν δὲ τινες τὴν ἀκρόπολιν τῶν (γρ. τὴν) Φαλαγγαίων εἰρήκασιν», οὐδεμίαν ἀποδίδομεν πίστιν, ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ὁ γεωγράφος οὐδὲ τῆς Φαλάννης ἔχει σαφῆ γνῶσιν, λέγων ὅτι κεῖται «πρὸς τῷ Πηγεῖῳ πλησίον τῶν Τεμπῶν», ἐν ᾧ κεῖται λίαν μακρὰν αὐτῶν, σχεδὸν ὅσον καὶ ἡ Λάρισα· διότι μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν Τεμπῶν ἐπιπροσθεῖ σημαντικὸν τμήμα τοῦ Κάτω Ὀλύμπου καὶ τὸ ὄρος Καρακόπετρα.

Τῇ γνώμῃ ταύτῃ συνηγοροῦσιν ὅπωςδήποτε καὶ τάδε: παρὰ Στεφ. τῷ Βυζαντίῳ ἐν λέξει Βορένθη ἀναφέρεται καὶ ἡ Ὀρθῆ, ἐνθα ὁ Meineke, συμφώνως τῷ Εὐσταθίῳ ἐν Παρεκδ. εἰς Ὀμηρον 338,28 λέγοντι «ἡ δὲ Ὀρθῆ βαρύνεται. . . πόλις δὲ φασὶ καὶ αὕτη Περραιβίας ἢ Θεσσαλίας, καλουμένη, φασί, καὶ Κορσέα, παρὰ δὲ τὴν κόρσην ἴσως, ὡς οἶα κεφαλὴ τις (βλ. καὶ Σχόλ. Ven. εἰς Β 739)» ἔγραψεν «[Ὀρθῆ· πόλις Περραιβίας ἢ Θεσσαλίας, καλουμένη καὶ Κορσέα κτλ.]». Ἡ λέξις αὕτη Κορσέα ἀρμόττει ὑπερκειμένη τῆς Τσαριτσάνης λίαν ὑψηλὰ κορυφῇ ὄρους ἀποτομωτάτῃ, ἣτις μακρόθεν φαίνεται ὡς κεκαλυμμένη κεφαλὴ ἢ λοβὸς ὧτός· εἶναι δ' ἐμφανῆς καὶ ἐλκυστικὴ τοῦ ὀφθαλμοῦ διὰ τὸ περίεργον ἢ κορυφῇ αὕτη ἀπὸ λίαν μακρῶν ἀποστάσεων, ἤδη ἀπὸ τῶν στενῶν τοῦ Σαρηνταπόρου Βορείως καὶ ἀπὸ τῆς Μελούνας Νοτίως καὶ τῶν Χυρετιῶν Δυσμικῶς, καὶ καλεῖται νῦν κοινῶς «Κουκοῦλα», ἢ «Κουκοῦλι», ἣτοι καλύπτρα κεφαλῆς.

Ὅμοίως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τῆς ἱστορικῆς περιόδου ἐκαλεῖτο ἡ κορυφὴ αὕτη, ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ἐπίσης, Ὡτόλοβος, κατὰ

τινας δὲ γραφάς, ἐσφαλμένους, Ὁρθόλοφος, οἶονεὶ ὀρθὸς λόφος, ἢ μάλλον τῆς Ὁρθῆς λόφος· οὕτως ἀναγράφεται ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Ἑλληνικῆς χαρτογραφικῆς ὑπηρεσίας· ὑπάρχει καὶ γραφὴ Ὀκτώλοφος, ἀνόητος καὶ μηδὲν λέγουσα πρὸς τοῦτο τὸ πρᾶγμα· τὸ Ὀσιόλοφος προτιμητέον τοῦ Ὁρθόλοφος καὶ γραπτέον παρὰ Λιδίῳ *Otolobus*, οὐχὶ *Ottolobus*, ὡς γράφεται συνήθως, τοῦ διπλοῦ *tt* μηδένα λόγον ἔχοντος· χαρακτηρίζεται δὲ ὑπὸ τοῦ Λιδίου (44,3) ἢ κατὰ τὰς θέσεις ταύτας πορεία, ἦτοι ἢ διὰ τοῦ νῦν στενοῦ τῆς Διάδας πρὸς τὴν Καρυάν, ὡς περιεγράφη ἄνω, ἦτοι *ardua et aspera et confragosa via*· σημειωτέον ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἕτερος Ὀσιόλοφος κατὰ τὴν Λύγκον (Λιδ. 31, 36 καὶ 40), ὃν πρέπει νὰ διακρίνωμεν τοῦ ἄνω, ἂν ὄντως ἐκαλεῖτο ὁμωνύμως καὶ αὐτός, ὅπερ φαίνεται λίαν ἀμφίβολον. Μνημονεύεται δὲ ὑπὸ τινων καὶ Κάστρον τι Βορείως τοῦ Ὀσιόλοφου τῆς Ὑσσεῖδος, ἐφ' οὗ ὑπάρχει τὸ νῦν χωρίον *Μισσοῦνι* (ἐσφαλμένως *Misson* καὶ *Μήκων* ἐπὶ τοῦ Αὐστριακοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ χάρτου ἀναγραφόμενον, ὡς καὶ τὸ ὑπερκειμένον *Karakoi Karaakli*, ὅπερ γραπτέον *Karaakli*), ἕτερον δὲ ὑπὲρ τὴν Καρυάν, καλούμενον κοινῶς *Νιωνᾶτα*.

Ἐβρομεν δ' ἐπὶ τινος κρήνης τῆς Ὑσσεῖδος μικρὰν πλάκα μετ' ἀναγλύφου μορφῆς, ἣν ἐκομίσσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἐλασσόνης καὶ κατεγράψαμεν ὑπ' ἀριθ. 110· ἀνήκει τοῖς ὀλίγον π. Χρ. χρόνοις· αὕτη φαίνεται ὅτι ἐκομίσθη ἐκ Δομενίου (βλ. κάτω κεφ. γ'), διότι ἡ Ὁρθῆ εἶναι ἐμφανές, ἐκ τῆς ἐλλείψεως εὐρημάτων τῶν λαμπρᾶς περιόδου ἱστορικῶν χρόνων, ὅτι εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, εἰ μὴ πρότερον· τοῦτο διαδηλοῖ καὶ ἡ ἐν *CIL III¹* σελ. 115 ἀριθ. 591 Λατινικῆ ἐπιγραφῆ τοῦ ἔτους 101 μ. Χ., νῦν παρὰ τὴν Καρυάν εὐρισκομένη, ἔνθα ὀρίζοντο τὰ σύνορα *Διῶν* καὶ Ὀλοσσονίαν [ex auctoritate] | [i]mp. Aug. | [fi]nes dere[cti] | [int]er Dien[ses] | [et] Olo[sson]i[os] | [ex] c[on]vention[e] | ipsorum | [im]p. Nerva[T]ra[ia] | [n]o Ca[es]ar[e] | Aug. German[ico] | IIIcos. Ἄν διετηρεῖτο ἡ Ὁρθῆ, αἱ παρὰ τὴν Καρυάν θέσεις θὰ ἀνήκον αὐτῇ βεβαίως.

Ἐπίσης ἐκ Δομενίκου, συμπεραίνει ὁ ἐν Ἰσαριτσάνῃ φιλόμαχος κ. Ζαγλάρης, ὅτι προέρχεται μαρμαρίνη κεφαλή, ἣν εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ καὶ παρέδωκέ μοι, ἀνδρὸς, ἴσως Ἑρμοῦ, καλῆς τέχνης καὶ χρόνων, ἀλλ' ἑλλιπῆς καὶ οἰκτρῶς ἐφθαρμένη. μεγέθους μείζονός τι τοῦ τελείου ἀνδρικοῦ· ἐτέθη δὲ καὶ αὐτὴ ἐν τῷ Μουσεῖῳ Ἐλασσόνας ὑπ' ἀριθ. 101 (βλ. ἄνω σελ. 158).

γ') Ἐν Χυρεταίαις.

Τάφοι ἐν τύμβοις· Ἐρικίνιον· τοπωνυμία· ἡ ἀρχαία πόλις· ἐπιγραφικὰ ἐθρήματα· Εὐρωπός· Πηνειός· Εὐρύοπα Ζεύς.

ὑπερβαίνοντες τὸ Νοτίως τῆς Ἐλασσόνας κείμενον χωρίον «Ῥαδοσίθια» ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ὄρους, καὶ βαδίζοντες ἐπὶ τῆς νῦν ἀτραποῦ, συναντῶμεν μετ' οὐ πολὺ δημοσίαν ὁδόν, ἄρτι ποιηθεῖσαν καὶ ἡμιτελῆ· βαδίζοντες ἐπ' αὐτῆς ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν, συναντῶμεν δεξιὰ καὶ ἐγγύτατα αὐτῆς τύμβον χειροποίητον, χωματώδη, ἀνεσκαμμένον προχείρως πρὸ ὀλίγων ἐτῶν διὰ τῆς ἀνασκαφῆς διεφάνησαν τέσσαρες ἢ πέντε μικροὶ θολωτοὶ τάφοι, γεωμετρικῆς ἴσως περιόδου· ὁ ἐστεγασμένος διὰ πλακῶν δρόμος ἐνὸς τούτων διακρίνεται σαφῶς· φαίνεται δὲ ὅτι οἱ διανοίξαντες αὐτοὺς τιμωροὶ δὲν ἐσύλησαν αὐτοὺς, μὴ διαγνόντες τοὺς δρόμους καὶ κατὰ τὴν συνήθη παρὰ τοῖς χωρικοῖς ἀντίληψιν τῶν τοιούτων ὑπολαβόντες αὐτοὺς ὡς κρυφίους τινὰς ὀχετοὺς ὕδατος.

Περαιτέρω μετ' οὐ πολὺ διακρίνομεν ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ δύο λόφους, ὧν ὁ εἷς, ἐγγύτερον κείμενος, εἶναι μικρότερος, ὁ δ' ἕτερος, ἀπωτέρω παρὰ τὸ χωρίδιον Σκόμπα, φαίνεται μακρόθεν διὰ τείχους τινὸς σημαντικοῦ, ἐξ ὀγκολίθων ἴσως τετειχισμένος, καὶ ἔχων ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἰδίᾳ τετειχισμένην ἀκρόπολιν· οὗτος εἶναι ἴσως τὸ Ἐρικίνιον, πολίχνη ἀρχαία, περὶ ἧς βλ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1912 σελ. 65 καὶ 1913 σελ. 34· εἰκάζω δὲ ὡς ἄνω περὶ τοῦ τειχισμοῦ, αὐτοῦ τε καὶ τοῦ προτέρου λόφου, διότι δὲν προухώρησα ἐπ' αὐτῶν πρὸς λεπτομερῆ ἐξέτασιν. Ἐντεῦθεν

διακρίνεται ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τὸ χωρίον Δομένικον, καὶ κατερχόμενός τις καὶ διαβαίνων χεῖμαρρόν τινα ἀνέρχεται πρὸς αὐτό· οἰκοῦσι δ' Ἕλληγες ἐνταῦθα καὶ τινες Τουρκικαὶ οἰκογένειαί· εἶχον δὲ οἱ κάτοικοι ἐν τῇ κοινῇ τοῦ χωρίου καφεῖψ εἰς τινα γωνίαν ὑψηλὰ ἀνηρτημένον «κανδήλιον», διατηρουμένου τοῦ πυρὸς αὐτοῦ ἡμέρας καὶ νυκτὸς κοινῇ εἰσφορᾷ· ἀντὶ ὁμοῦ τῆς συνήθους εἰκόνας τῆς τιμωμένης θεότητος, εἶχον τεθειμένην μικρὰν εἰκόνα τοῦ ἡμετέρου Διαδόχου Κωνσταντίνου· εἰς ἐρώτησίν μου διὰ τί δὲν ἔθεσαν κατὰ τὸ σῆμα εἰκόνα τοῦ πολιούχου ἢ ἄλλου ἀγίου, ἔλαβον ὁμόφωνον ἀπάντησιν ὅτι «αὐτὸς εἶναι ὁ Ἅγιός μας»· ὄντως δ' ἐποίουν ἐνώπιον αὐτῆς πρῶτας καὶ δεύτης, ὡς μοι ἔλεγον, τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Οὕτω διαφαίνεται πῶς καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι σὺν τῇ χρόνῳ ἀφηρωῖζοντο ἢ ἔθεοποιούντο οἱ ἐξαιρέτως εὐεργετήσαντες διὰ μεγάλων, πολεμικῶν μάλιστα, κατορθωμάτων τὴν πατρίδα θνητοί.

Καλοῦνται δὲ νῦν οἱ περὶξ τόποι ὑπὸ τῶν κατοίκων ὡδε: *Γροφύρι*, ἔνθα πηγὴ ὕδατος, *Φαρδόλακκα* (ἢ *λάκκος* = ποτάμιον) ῥεῦμα, *Μπονιζόχωμα* (*μπόνιζα* λέγεται πηλίνη λοπάς μεγάλη, ἣν ποιοῦσιν αἱ γυναῖκες ἐκ χύματος ἔκλεκτοῦ, ἀναμιγνυομένου μετὰ τραγίου ἐρίου καὶ πλαττομένου), *Ἀϊχίλλης* (= Ἅγιος Ἀχιλλεῖος· ἐρείπια ἐκκλησίας καὶ πηγὴ ὕδατος καλλίστου), *Καραουλάνα*, *Κάστρο* (ἔνθα ἢ ἀρχαία πόλις), *Πουρνάρο*, *Πλατιάνα*, *Σιαμλάκη Πέτρα*, *Γκυλιμένο Μάομαρο*, *Παπποῦς*, *Καμὲν Πέτρα*, *Ζνάρο Πέτρες*, *Μπομπαλάκκα*, *Τσιάφ Λάκκα*, *Ζουρμπὰν Πέτρα*, *Παλιοχωῶρι*, *Παλιοκκλησι*, *ς' τὴν Κλαδῶνα*, *Γαζίνα* πηγὴ, ὑπὲρ ἣν τὸ *Κασιρὶ Σκόμπας*, ἴσως τὸ ἀρχαῖον Ἑρικίνιον, *Καρδάρα*, *Βουρκολάκκια*, *Τρόχαλο*, *Σαμάρο*, *Ἀσπρόδρομος*, *Πυλπαλίβαδο*, *Ψηλόροραχες*, *ς' τὸ Μουράρο*, *Καραγάτσ'*, *Λακκόπετρες*, *Ἀγροσκά* (Ἄγρια συκῆ), *Χὰρ τῆ Βρούσι* (τοῦ Χάρου ἢ βρούσι), *Γκόλιο* (προσηγορικῶς *γκόλιο* = γυμνόν), *Μανρόα* (τά), *Ἀράποσα*, *Ἀμπέλια*, *Τραγάνες*, *Λουτρὸς*, *Ἀρμύρες*, *Λωνίσματα*, *Ἐυλογέφυρο*, *Τράφος*, *ς τοῦ Ζιώγα*, *Μαυρίτσα*, *Βουζόστη*, *Μούτιας Πηγάδ'*, *Βαρβαγγέλη*, *Κακόσκαλα*, *Μελιτιά*, *ς τὴν Οὐγκρια*.

Ψάλλουσι δὲ οἱ κάτοικοι καὶ τι ἐπιχώριον ἄσμα, τὴν *Περδία*, διηγούμενοι ὅτι κόρη τις Χριστιανὴ καὶ τις Γουρκοῦ Σελίμ ὀνόματι ἠράσθησαν ἀλλήλων:

Μαρὴ Περδί'α τὸ γαιλὸ (=ἐκ τοῦ γαιλοῦ) καὶ χίγ'ν
ἀπὸ τοὺς κάμπους

(ἐπιφθός: περδί'α μου γραμμένη
Σαλῆ μ' γραμματισμένι)

δὲν ἦταν βρούσι 'ς τὸ χωριό, δὲν ἦταν καὶ ποτάμια,
μόν πάς καὶ πλένεις 'ς τὸ Λουτρόν, ἀνάμεσα 'ς τὰμπέλια;
νὰ κι' ὁ Σαλῆς ὅπ' ἔρχιτι 'ς τὸ μαῦρον καθδελάρης·
Σαλῆ μ' Σαλῆ μὴν κάνης το, γι'ατ' εἴμαστε γειτόνοι·
γι'ατ' εἶν' τὰ σπίτια μας σιμά καὶ τὰ σεράγι' ἀγνάντια.

Περὶ δὲ τῆς κτίσεως τοῦ χωρίου Δομενίου διηγούνται οἱ ἐπιχώριοι τάδε: «Ἡ Δομένους ἦταν 'ς τὸν κάμπ' κι' ἐδῶ δάσους· μὰ 'ς τὸν κάμπ' ἦταν βάτσκας (=εἶδος δηλητηριώδους σκορπίου ὁ *θάτσικας*)· ζουδ', πὸ χτύπαὶ τὰ μικρά· κι' ἦρθαν δυὸ νὰ κυνηγήσουν, ὁ ἓνας Δῆμος, ἡ ἄλλος Νίκους· κοιμήθη· κἀνι κι' ἀνευρεύτηκἀνι νὰ χτίσουν ἰδῶ χουργιό, γι'ατ' ἐκεῖ δὲ θὰ φελέψ'ν τὰ μικρά πὸ τὰ χτύπα' ὁ βάτσκας· κι' εὐκειατάνι τοῦ χωριὸ τοῦ *Δῆμ' Νίκου*».

Ἐπάρχουσι δ' ἐν τῷ χωρίῳ πολλαχοῦ κατεσπαρμένοι λίθοι λαξευτοὶ ἐξ ἀρχαίων Ἑλληνικῶν οἰκοδομημάτων, ἐν τε ταῖς οἰκίαις καὶ μάλιστα ἐν τζαμίῳ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ «Ἀγιοργούλης» ἐντετειχισμένοι, καὶ ἐπὶ τῆς ἀφθονώτατον προροεούσης ὕδωρ πηγῆς, κειμένης ὑψηλὰ εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωρίου, ἣν καλοῦσι νῦν «Τρανῆν βρούσιν»· πολλὰ τούτων φέρουσιν ἐπιγραφάς· ἀπετειχίσαμεν δὲ τινὰς λίθους σημαντικούς καὶ ἐξ αὐτῆς ἐτι τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς καὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας ταύτης, εἰπόντες τοῖς χωρικοῖς ὅτι οἱ πρόγονοι αὐτῶν ἐπίτηδες ἔκτισαν ἐν τοῖς ἀγιωτάτοις τῶν ἐκκλησιῶν τοὺς φέροντας τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, τὰ ἀναμφισβήτητα ταῦτα δείγματα τῆς ἑαυτῶν καταγωγῆς, λίθους, ἵνα ἐλευθερούμενοι ἐπιδείξωσιν αὐτοὺς ὡς μαρτύρια· τούτου ἕνεκα οὐ μὲν

νον ἐπέτρεψαν, ἀλλὰ καὶ παρεδοθήθουν οἱ ἐντῦθα φιλοτιμότατοι καὶ εὐγενῶν αἰσθημάτων κάτοικοι.

Ἡ δὲ ἀρχαία πόλις, μικρᾶς ἐκτάσεως οὖσα, κεῖται ὀλίγον ἔξω περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν Βορρανατολικῶς τοῦ χωρίου ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους, ἀποτόμως ὑψουμένου ὑπὲρ αὐτὴν καὶ οἰονεὶ ἐπισκιάζοντος αὐτὴν διακρίνεται δὲ πανταχοῦ, πλὴν πούτων κατωτάτω πρὸς τὸν χεῖμαρρον, ὁ περίβολος ἐξ ὑποκειμένων λαξευτῶν ὀγκολίθων ἰσοδομικοῦ ρυθμοῦ τῆς Δ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ἐφ' ὧν ἐπίκειται, ἐφ' ἱκανὸν ὕψος διατηρούμενον, τεῖχος ἰσχυρὸν ἀσβεστόκτιστον τῆς Ἰουστινιανείου πιθανῶς περιόδου δι' ἰδιαίτερου τεύχους χωρίζεται εἰς κάτω πόλιν καὶ εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὑψίστου ἐπιπέδου κειμένην ἀκρόπολιν, διότι ἡ ὅλη πόλις εἶναι οὕτως ἐσχηματισμένη κλιμακῆδὸν εἰς μικρὰ ἐπίπεδα· βρῖθει δὲ πανταχοῦ θραυσμάτων ἀγγείων καὶ λίθων εἰργασμένων.

Ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως εἶναι ἐκτισμένον καὶ διατηρεῖται ἔτι, καίπερ μόλις, μέγα οἰκοδόμημα μετὰ περιόλου καὶ ἐκκλησίας, ὅπερ λέγεται ὅτι ἦτο μονὴ καὶ καλεῖται «Ἀγνώργης», λειτουργουμένης πανηγυρικῶς τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἀπαξ ἢ δις τοῦ ἔτους· πρὸς διάκρισιν ἄρα αὐτοῦ ἀπεκλήθη ὑποκοριστικῶς, ὡς οὖσα λίαν μικροτέρα, ἢ ἐν τῷ χωρίῳ ἐκκλησία «Ἀγρωροῦλης»· ἐποιήθη δὲ ἅπαντα ἢ μονὴ αὕτη ἐκ λίθων τῆς ἀκροπόλεως, μάλιστα τοῦ ὑποκειμένου εἰς ἐρείπια ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ἱεροῦ τῆς πολιούχου θεότητος, πιθανώτατα τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ὡς συνηγάγομεν ἐξ εὐρεθέντος ψηφίσματος, εἰς ὃν ἀνετίθεντο τὰ ψηφίσματα καὶ αἱ ἀπελευθερώσεις, κατὰ τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ συνήθειαν (πρβ. ἄνω σελ. 151)· διὸ πολυάριθμοι ἐπιγραφαὶ εἶναι ἐντετειχισμένοι πανταχοῦ ἐπὶ τοῦ οἰκοδομήματος ὅλου, ἐμφανεῖς μὲν πολλαί, πλεῖσται δὲ ἀφανεῖς· τούτου ἕνεκα ἐπιβάλλεται ἢ πλήρης ἐξερεύνησις τῆς θέσεως, ὡς διατηρούσης πιθανώτατα ὅλον σχεδὸν τὸ ἀρχεῖον τῆς πόλεως, ὡς ἐν Γόννοις. Σημειωτέον δὲ ὅτι, καθ' ἃ λέγεται, ὑπάρχει ἐν τῷ ἱερῷ τῆς ἐκκλησίας κρύπτη ὑπόγειος κτιστή, ἄγουσα διὰ τριῶν ἢ πλειόνων ἀναβαθμῶν εἰς μέγα οἶκημα, ὅπερ κατὰ τὰς περιγραφὰς τῶν χωρικῶν, διότι δὲν εἶναι πλέον ἐμφανῆς ἢ κρύπτη, ὁμοιάζει θολωτῷ

τάφω· μετέπειτα ὁμως, ἀνασκάψαντες ἐνταῦθα, εἶδομεν ὅτι ὑπάρχει μικρὸς ὀρθογώνιος τάφος κτιστὸς διὰ λιθαρίων, ὑπ' αὐτὸν δὲ χῶμα καὶ κατόπιν ὁ φυσικὸς βράχος, εἰς ἀπόστασιν τριῶν περίπου μέτρων βάθους ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ λίαν μεταγενεστέρου, ἴσως ἱερομονάχου τινός, μνημονευθέντος τάφου.

Ὅντως δὲ διὰ μικρῶν ἐρευνῶν καὶ ἄνευ ἀνασκαφῶν ἀπετε-
χίσσαμεν ἐντεῦθεν καὶ μετεκομίσσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἐλασσόνος (βλ. ἄνω σελ. 157 κέ.) πολυαριθμούς καὶ λίαν σημαντικὰς ἐπι-
γραφάς, καταγεγραμμένας ἐκεῖ ὑπ' ἀριθ. **80· 81· 82· 89· 90**
(αὕτη ἐξ «Ἀγιωργούλη»)· **92· 94· 95· 96** (αὕτη ὀπόθεν ἢ
90)· **97** (αὕτη ἐκ τῆς κρήνης Δομενίου)· **98· 99** (101) **100**
(αὕτη ὀπόθεν ἢ 90)· **104· 105· 106· 107· 108· 109** (110)
111—129· αἱ πλείσται τούτων εἰσὶν ἀνεκδοτοὶ καὶ ἡτοιμάσα-
μεν ἤδη τὴν προσήκουσαν ἔκδοσιν αὐτῶν ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ.
ἐν συνεχείᾳ μετὰ τῶν ἀνεκδότων ἐκ Θεσσαλίας ἐπιγραφῶν ἡμῶν.

Ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶναι αἱ *Χυρεταίαι*, καθίσταται ἀναμφι-
σβήτητον ἐκ τῶν εὑρεθειῶν ἐπιγραφῶν, ἐν αἷς πολλάκις ἀνα-
γράφεται οὕτως, οὐχὶ *Κυρεταίαι* (βλ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1913 σελ. 145)·
διὸ παρὰ Λιβίῳ γραπτέον μᾶλλον *Chyretiae*, ἤττον *Cyretiae*,
καίτοι εἰς μεταγενεστέρους χρόνους θὰ προεφέροντο *Κυρεταίαι*,
ἐξ οὗ ἴσως, παρὰ τὸ *Κύριος* ἐτυμολογηθείσης τῆς λέξεως, προ-
ῆλθε κατὰ μετάφρασιν τὸ νῦν ὄνομα *Δομένικον*. Ὅτι δὲ κα-
τηριθμοῦντο αἱ *Χυρεταίαι* οὐχὶ τῇ Ἐσταιωίδι, ὡς θεωροῦνται κοι-
νῶς, ἀλλὰ τῇ *Περραιβίᾳ*, τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς περὶ τὸ 200
π. Χ. χρόνους, ἀποδεικνύουσιν εὑρεθέντα ψιφίσματα τῆς πόλεως
ἐν οἷς ἀναγράφεται σιραιηγὸς τῶν *Περραιβῶν*· ἐν αὐτοῖς μνη-
μονεύεται ἱερὸν πολιούχου θεοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, οἷον ὑπῆρχε καὶ
παρ' ἄλλοις Περραιβοῖς, ὅπερ κατέλαβεν ὁ μνημονευθεὶς Ἅγιος
Γεώργιος, ἤτοι τὸ ἐπὶ ἀκροπόλεως μέγα μοναστήριον.

Ἐκ Δομενίου εἶναι ἄποπτον τὸ πλείστον τῆς ὠραιότητος
κοιλιάδος «Ποταμιάς», διαρροεμένης ὑπὸ τοῦ Τιταρησίου, οὐτινος
τὸ ὕδωρ ἐξάντλοῦσιν ἐνταῦθα τὸ θέρος οἱ κάτοικοι, παροχетеύον-
τες πρὸς ποτισμὸν τῶν εὐφορωτάτων ἀγρῶν· διὸ, ἐξερχόμενος τοῦ
χωρίου «Δαμάσι» ὁ ποταμὸς, καὶ δὴ τοῦ «Μπουγαζίου» τοῦ

Τυρνάβου, οὐδὲν ἢ ἐλάχιστον φέρει τότε ὕδωρ πρὸς τὴν πεδιάδα ταύτην μέχρι τῆς εἰς τὸ «Μάτι» καὶ μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν Πηγνεῖον συμβολῆς, εἰ μὴ ἐνίοτε μετὰ πολλὴν βροχὴν· τούτου δ' ἔνεκα καλεῖται ὀρθῶς, ὡς ὢν χεῖμαρρος πλέον, διὰ τοῦ ὀνόματος «Ξεριᾶς» ἐντεῦθεν.

Οὕτως ἐρμηνεύονται πλήρως τὰ ἀμφισβητηθέντα ὡς πρὸς τὴν τοπικὴν καὶ πρῶτον ἀκριβείαν, καὶ ἄλλως παρανοηθέντα, ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου λεγόμενα περὶ τοῦ Τιταρησίου. ἐν Β 752 κ. ε.

ὅς ῥ' ἐς Πηγνεῖον προῖει καλλίροον ὕδωρ,
οὐδ' ὅ γε Πηγνεῖῳ συμμίσγεται ἀργυροδίην.
ἀλλὰ τέ μιν καθύπερθεν ἐπιρρέει ἤνυτ' ἔλαιον·
ὄρκου γάρ δεινοῦ Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ.

Ὁ μὲν δὴλα δὴ Τιταρήσιος δὲν ἐκβάλλει ὄντως εἰς τὸν Πηγνεῖον, ἀλλὰ τὸ νῦν λεγόμενον «Μάτι» ὁμοῦ μετὰ τοῦ χειμάρρου πλέον Τιταρησίου· τοῦτο τὸ «Μάτι» δ' Ὅμηρος θεωρεῖ ἀνήκον ἐπίσης τῷ ποταμῷ Τιταρησίῳ, διότι ἐξέρχεται ἐξ ἀπορρώγος γυμνοῦ βράχου, ἐκβάλλον ἀφθονώτατον ὕδωρ· κεῖται δὲ τὸ «Μάτι» ἐπὶ τῆς ἐκ Τυρνάβου εἰς Μελούναν δημοσίας ὁδοῦ κατὰ τὸ μέσον που τῆς ὄλης ἀποστάσεως· τὸ ὕδωρ δὲ τοῦτο χωρεῖ βραδέως ἐπὶ τῆς πεδιάδος, μὴ ὑπάρχοντος ὕψους, καὶ φαίνεται στάσιμον· τούτου ἔνεκα, καὶ ἐκ τῶν παροχθίων ἰταῶν καὶ βρύων, καθιστάμενον ὀλίγον μετὰ τὴν πηγὴν ἐλῶδες, λαμβάνει χρῶμα υπόμελαν βαθύ ὡς ἔλαιον, ἐκβάλλον δὲ εἰς τὸν Πηγνεῖον, διαφέρει τοῦ τεφροῦ χρώματος τοῦ ὕδατος αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τι διάστημα ποιεῖ αὐτὸ υπόμελαν ἐλαιῶδες, ὡς τρόπον τινα ἐπικαθήμενον ἐπάνωθεν αὐτοῦ.

Κατὰ ταῦτα ὁ ὄντως προῖεις καλλίροον ὕδωρ νῦν Σαραντάπορος διὰ τῆς ἄνω Περραιδίας καὶ τῆς «Ποταμιάς», ἐξαφανιζόμενος παρὰ τὸ «Μπουγάζι», ἐκ τοῦ συμβεβηκότος ἔτι καθίσταται χεῖμαρρος καὶ σπανίως ὡς φέρων ὕδωρ, θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Ὅμηρου ὁ αὐτός, ἢ τοῦλάχιστον ὁ εἰς βραχίον αὐτοῦ, ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ «Μάτι»· ἢ αἰφνιδία καὶ οἶονεὶ θαμασία ἐκ γυμνοῦ βράχου ἐκροή τοσοῦτον ἀφθόνου ὕδατος ἀποτόμως, παρωμοιώθη δικαίως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸ ὕδωρ τῆς Στυ-

γός, τοῦ δεινοῦ ὄρκου τῶν θεῶν, καὶ αὐτοῦ τούτου ἀπορροῆς ἐθεωρήθη· μὴ ὦν δὲ γεωλόγος ὁ Ὅμηρος, δὲν ἠθέλησε νὰ σπουδάσῃ μετὰ λεπτομερείας, ἂν ὄντως ὁ Τιταρήσιος αὐτός, ἐξαφανιζόμενος σχεδὸν παρὰ τὸ «Μπουγάζι», διεξήρχετο διὰ τῶν ὁρέων ὑπογείως καὶ ἐνεφανίζετο εἰς τὸ «Μάτι», πράγματι ὁ αὐτὸς ποταμός, οὔτε νὰ διακρίνῃ ὡς δύο ποταμοὺς τούτους, ἴσως διότι ἡ μὲν τοπικὴ παράδοσις ἐθεώρει τὸν ἐκ «Μάτι» αἰφνιδίως ἐξερχόμενον ποταμὸν ὡς συνέχειαν τοῦ Τιταρησίου, ὁ δὲ ποιητὴς ἔτι μάλλον ὡς ὄντα αὐτῆς τῆς Στυγὸς συνέχειαν. Πρὸς ταῦτα δύναται τις νὰ παραβάλῃ τοὺς ἐν βαράθροις τῆς Ἀρκαδίας ἐξαφανιζομένους ποταμοὺς καὶ μακρὰν περαιτέρω εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ Μεσσηνίαν ἐμφανιζομένους ἐκ νέου, τὸν Ἀλφειὸν π. χ., τὸν Ἐρασῖνον κττ..

Σχηματίζει δὲ τὸ «Μάτι», ὀλίγον μετὰ τὴν ἐκροήν, εὐρὺν καὶ βαθύτατον βόθρον, ἐφ' οὗ, ἀντανακλώμενος ὁ οὐρανός, ἀποδίδει ἐντὸς χρῶμα γλαυκόν· τοῦτο, περιβαλλόμενον ὑπὸ τοῦ ὑπομέλανος χρώματος τοῦ ὕδατος, καὶ ὑπὸ τῶν βρῦων καὶ ἀγρίων καλάμων καὶ ὑψηλῶν περαιτέρω ἰτεῶν ἐνισχυόμενον, χορηγεῖ συνολικὴν τινα ἔμφασιν τεραστίου ὀφθαλμοῦ· ἐντεῦθεν προέκυψεν ἡ νῦν ἐπωνυμία *Μάτι*, ἣτοι ὀφθαλμός, ἐν χρήσει οὕσα πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ ὁμοίων ἀδυσσοειδῶν βόθρων, εὐρισκομένων ἐντὸς λιμνῶν, ἐλῶν, ποταμῶν καὶ τῆς θαλάσσης αὐτῆς ἐνίοτε, ἅτινά εἰσιν ἐπίφοβα, καὶ ἐφ' ὧν τῇ θέᾳ προκύπτει δέος· διὸ ἀποδίδεται αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὑπερφυσικὴ τις μυστηριώδης δύναμις, ἰδίως τὸ ὅτι παρέλκεται ὁ παραπλέων ἢ παρακολυμβῶν, ἢ ἅπλως παρακαθήμενος, ὑπὸ ἐνεδρευουσῶν ὠραιστάτων γυναικῶν καὶ ἄγεται εἰς κρυσταλλίνους θαλάμους, «γυάλινα παλάτια», ἔνθα περιποιοῦνται μὲν αὐτόν, δὲν ἐπιτρέπουσιν ὅμως τὴν ἔξοδον, κ.τ.λ.. Σημειωτέον δὲ πρὸς τούτοις ὅτι ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων ὁρέων διακρίνεται ὑπέρλαμπρον καὶ ἀπαστρέπτον τὸ «Μάτι» τοῦτο μόνον, καίτοι ἡ πεδιάς ἔχει καὶ ἄλλα ὕδατα.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ δὲ συμβεβηκότος θὰ ἐπωνομάσθη αὐτὸ τοῦτο τὸ νῦν «Μάτι» ὑπὸ τῶν μετὰ τὸν Ὅμηρον ἀρχαίων *Ἐθρωπός*· διότι ὁμοίως ὑπόκειται ἐν τῇ λέξει ταύτῃ οὐ μόνον ἡ αὐτὴ λέξις τοῦ

νῶν «Μάτι», ἀλλὰ καὶ ἐμφανῶς ἢ αὐτῇ παρομοίωσις· οὕτω δ' ἐρμηνεύεται διὰ τί ὑπῆρχε καὶ ἄλλο ὄνομα τοῦ Τιταρησίου, καλουμένου καὶ Εὐρωποῦ· βεβαίως πρόκειται περὶ δύο ποταμῶν, ληφθέντων ὑφ' ἐν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου, τοῦ μακροῦ καὶ μεγάλου Τιταρησίου, νῶν Σαρανταπόρου¹⁾ καὶ τοῦ βραχυτέρου μὲν τούτου, ἀλλὰ λίαν βαθέος καὶ ἀείρρου Εὐρωποῦ, συμβάλλοντος πράγματι τῇ Πηγειῷ σχεδὸν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, ἐνθα καὶ ὁ κυρίως Τιταρήσιος, ὡς χεῖμαρρος ὅμως ἀπὸ τοῦ «Μπουγαζίου».

Οὕτως ἄρα οἱ ἀποδόντες τῷ Ὀμήρῳ ἀνακρίθειαν ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἄνω, ἀποδεικνύονται σφαλλόμενοι, ὡς καὶ οἱ λέγοντες ὅτι μόνον τὸν Εὐρωπὸν τοῦτον καλεῖ ὁ Ὀμηρὸς Τιταρήσιον, ἐν ᾧ ὄντως καλεῖ οὕτως ὁμοῦ αὐτόν τε καὶ τὸν Σαραντάπορον, ἔτι δὲ μᾶλλον οἱ θεωροῦντες ἀκατάλληλον τὸ ἐπώνυμον τοῦ Πηγειοῦ ὡς ἀργυροδίνου, ἀφ' οὗ τὸ ὕδωρ αὐτοῦ εἶναι, λέγουσι, θολόν· ἀλλὰ τοῦτο διατείνονται οἱ μόνον παρὰ τὴν Λάρισαν καὶ τὰ Τέμπη ἰδόντες τὸν ποταμόν· τοῦναντίον ὅμως εἶναι ἀληθές, ὅτι τὸ ἐπικρατοῦν κατὰ τὸν ἐν γένει μακρότατον ῥοῦν τοῦ Πηγειοῦ χρῶμα ὕδατος εἶναι τὸ τεφρόν, ἀργυρῶδες· λογιζόμεθα δὲ χρόνον ὄψεως αὐτοῦ τὸ θέρος μὲν μάλιστα, ἔτι δὲ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ φθινοπώρου καὶ τοὺς τελευταίους τῆς ἀνοιξέως, ἐνίοτε καὶ τοὺς ὑπολοίπους τοῦ ἔτους, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ μεγάλας καὶ διαρκεῖς βροχάς, ὁπότε φυσικῶ τὸ λόγῳ θολοῦνται τὰ πάντα ἐν Θεσσαλίᾳ· ἀλλ' αὐταὶ εἶναι σπάνια· συμπεραίνομεν δὲ τοῦτο ἰδόντες πολλακίς ἅπαντα σχεδὸν τὸν ῥοῦν τοῦ ποταμοῦ, οὐχὶ δὲ ὀλιγάκις διελθόντες διὰ μέσου τοῦ ρεύματος αὐτοῦ ἐφιπποί, ἢ δι' ἀμάξης, ἢ ἐπὶ ἀκατίου, κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους «πόρους» αὐτοῦ, πλειστάκις δὲ καὶ πiónτες ἐκ τοῦ ῥοῦ αὐτοῦ τὸ ἄριστον ὕδωρ.

Σημειωτέον δ' ἐν τέλει ὅτι οὐδένα εἶδομεν τοῖς ἀνθρώποις τοῦ

¹⁾ Διὰ τί ὠνομάσθη Σαραντάπορος, εἶπομεν ἐν Πρακτ. 1912 σελ. 237· ὑπόκειται δ' ἐν: αὐθα ἢ αὐτῇ παρομοίωσις, οἷα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οἵτινες ἐκάλουον ὁμοίως ποταμόν Ἐπίταπον, Πολύπορον κ. ὅ., ἐκ τῶν «πόρων» ἐπίσης, ἤτοι ἐκ τῶν ἀβαθῶν διαβάσεων ὑπὸ πεζῶν, ἐφίππων, ὄχημάτων, οὓς εἶχον, ἐνίοτε καὶ πενήκοντα καὶ ἑκατὸν τινες.

Εὐρωποῦ τούτου εὐεργετικώτερον ποταμόν· διότι καθ' ἅπασαν τὴν ἀπὸ Ἑλασσόνος μέχρι Τυρνάβου τὰ μάλιστα πολυσύχναστον ὁδόν, ἣν πορεύονται οἱ πλείστοι ἐκ Μακεδονίας εἰς Θεσσαλίαν καὶ τανάπαλιν, οὐδαμοῦ ὑπάρχει ὕδωρ πόσιμον, πλὴν ἐνὸς ἐλεεινοῦ καὶ λίαν ἀκαθάρτου φρέατος, μεταξὺ Ἑλασσόνος καὶ Μελοῦνας κατὰ τὸ τέρμα τῆς πεδιάδος κειμένου, καὶ ἑτέρου χείρονος μακρὰν ὀλίγον ἀπὸ τῆς ὁδοῦ παρὰ τὴν «Λυγαριάν»· διὸ καὶ ὁ στρατὸς καὶ οἱ ὁδοιπόροι, μάλιστα οἱ ἔφιπποι ἢ δι' ὑποζυγίων καὶ ἀμαξῶν μεταφέροντες διάφορα εἶδη, μετ' ἀναγκουφίσεως σταθμεύουσι παρὰ τὴν εὐεργετικὴν ταύτην πηγὴν, πρὸς ἣν μετὰ πόθου πορεύονται, μακρόθεν ἤδη ἀναμμινησκόμενοι, καὶ διαναπαύονται, εὐλογοῦντες αὐτὴν ἰδιαιτάτα κατὰ τοὺς ἀπὸ Ἀπριλίου μέχρι Σεπτεμβρίου μῆνας· αἱ δὲ ὀμάδες τῶν κατερχομένων ἐκ Μακεδονίας καὶ Περραιβίας καὶ ἐπανερχομένων οἴκαδε θεριστῶν, καὶ θεοποιοῦσι τὸν Εὐρωπὸν τοῦτον, ὡς εἶδομεν αὐτοί, διελθόντες καὶ παραμείναντες ἐνταῦθα πλεόν ἢ τριακοντάκις ἡμέρας καὶ νυκτός.

Καὶ καθ' ὅλην βεβαίως τὴν ἀρχαιότητα, ὁμοίως οὕσης φύσει τῆς ἐπικοινωνίας τῶν κατοίκων διὰ τῶν διόδων τούτων, ἐπίσης εὐεργετικώτατος διετέλει ὢν ὁ Εὐρωπὸς οὗτος· ἐνεῦθεν ἴσως καὶ ὡς ὄρκον ἐλάβανον αὐτόν. Ἐπειδὴ δὲ πολλάκις παρὰ τῶν νῦν Ἑλληνικῶν λαῶν τοιαῦτα ποταμῶν, λιμνῶν, θαλασσῶν «Μάτια», ἀποκαλοῦνται καὶ ἐκλαμβάνονται ὡς τοῦ «Θεοῦ μάτια», δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὑπὸ τοῦ λαοῦ δῆλα δῆ, ἐθεωροῦντο τὰ αὐτὰ ὡς τοῦ Διὸς ὀφθαλμοί· ἐνεῦθεν μᾶλλον δύναται νὰ θεωρηθῇ εὐλόγως προελθοῦσα ἢ τε ἐπωνυμία τοῦ Διὸς ὡς *Εὐρύσοπα* καὶ ἢ εἰς αὐτὸν ἀπόδοσις καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἄδου· διότι οἱ παραφιλοσοφοῦντες καὶ ἐξ ἄλλων ὑψηλῶν φυσικῶν λόγων, οὓς φέρουσι, οἵτινες ὅμως εἶναι ὑπέρτεροι τῆς ἀντιλήψεως καὶ τῶν γνώσεων τοῦ λαοῦ, νομίζοντες ὅτι προῆλθον τὰ τοιαῦτα, σφάλλονται· ἀνθρωπινώτερον καὶ εὐλογώτερον δύναται νὰ ἐρμηνευθῶσι ταῦτα διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν λαϊκῶν ἀντιλήψεων· διότι ὁ λαὸς ἔχει τὰ μεγάλα συναισθήματα τῆς ζωῆς, οὗτος δὲ δημιουργεῖ τοὺς θεούς, οὓς ὄντως καὶ πι-

στεύει καὶ ἀγαπᾷ καὶ ἐπικαλεῖται καὶ φοβεῖται, οὐχὶ οἱ ὑπερ-
τέρας τυχόντες σπουδῆς καὶ φιλοσοφοῦντες, τούτου δ' ἕνεκα
δυσπιστοῦντες πρὸς πάντα καὶ μῆδὲν ὑπερφυσικὸν φοβούμενοι.

δ'). Ἐν Μητροπόλει, Μύλαις, Μονδαία.

*Τοπογραφικαὶ ἔρευναι· ἐπιγραφικὰ εὐρήματα· Μάλλιοι·
Ἐρικίσιον· Δωδώνη· Κύφος· Αἰνιᾶνες.*

Περὶ τῶν ἐν τῇ μνημονευθείσῃ κοιλάδι τῆς «Ποταμιάς» ἀρ-
χαίων πόλεων ἐγράψαμέν τινα ἐν τοῖς *Πρακτ.* 1912 σελ. 234-237
ἐκ σημειώσεων, ἃς ἐκρατήσαμεν κατὰ τὴν ἐπισπευδομένην ἄλλως
πορεῖαν ἡμῶν μετὰ τῆς Ε' Μεραρχίας ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ 1912·
δυστυχῶς δὲν ἐξήρηνθησαμεν κατόπιν, ὡς ἔδει, καὶ ὡς ἐπεθυμοῦ-
μεν, τὰ κατὰ τὴν χώραν ταύτην ἀρχαῖα εἰρείπια, διότι μάλιστα
ἢ μεταφορὰ ἀρχαίων ἀντικειμένων εἰς τὸ Μουσεῖον Ἐλασσόνοιο
ἀπὸ τῶν νῦν χωρίων «Μολόγουστας», «Βλαχογιάννη», «Δαμα-
σίου» καὶ τῶν κατ' αὐτὰ ἦτο λίαν δυσχερῆς, ἢ δ' ἐκ τῶν αὐτῶν
τόπων εἰς τὸ τοῦ Τυρνάβου, καίπερ εὐχερεστάτη, ἀπεκλείετο
ὑπὸ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ λόγιοις προστατούσης Ἐφορείας τῶν
Ἀρχαιοτήτων.

Ἦδη ὅμως πρὸ τῆς τοιαύτης ἀπαγορεύσεως εἴχομεν φρον-
τίσει διὰ τοῦ λοχίου Ἡλιοπούλλου, ἐπικουροῦντος καὶ τοῦ Δη-
μάρχου Τυρνάβου κ. Δημητριάδου, νὰ μετακομίσωμεν τὸ ἐν τῷ
χωρίῳ «Δαμασοῦλι» μνημονευθὲν ἐν τοῖς *Πρακτ.* 1912 σελ. 235
σημ. 1 ψήφισμα, τὴν γνωστὴν ἐκ τῶν IG IX² 332=Ἀρχ. Ἐφημ.
1913 σελ. 144-145 ἀνάθεσιν τῷ Ἀπόλλωνι Ἀγρεῖ, καὶ ἀνεκ-
δοτὸν τινα ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν, τὰς δ' ἐκεῖ λεγομένης ἐτέρας,
ὡς ἐντετελισμέναις ἐν ἐκκλησίαις καὶ οἰκίαις, ἀφήκαμεν διὰ
μέλλουσαν φροντίδα.

Σπουδαῖον ὅμως τοπογραφικὸν συμπέρασμα προκύπτει ἐκ τοῦ
ἄνω μνημονευθέντος ψηφίσματος, ὅπερ εἶναι μὲν τῶν *Φαλαν-
ναίων*, τιμᾷ δὲ δικαστὰς *Μητροπολίτας*, καὶ ἀνετέθη, κατὰ τὸ
σύνθηες, ὡς δευτέρον ἀντίτυπον, ἐν τῇ πατρίδι τῶν τιμωμένων.

ἐπειδὴ δὲ τοῦτο εὐρέθη κατὰ τὴν ἀρχαίαν πόλιν, παρὰ τὰ χωρία «Δαμάσι» καὶ «Δαμασοῦλι», οὐδὲ μετεκομίσθη ἄλλοθεν, διότι τὰ μὲν ἐρείπια ἄλλης ἀρχαίας πόλεως κείνται λίαν μακρὰν ἐντεῦθεν, τὸ δὲ εἶδος τοῦτο τοῦ λίθου οὐδὲν ἔχει τὸ ἰδιάζον πρὸς ἐξαιρετικὴν χρῆσιν, δικαιολογοῦσάν τὴν μακρόθεν μεταφοράν, συμπεραίνομεν ὅτι τὰ ὑπὲρ τὸ «Δαμάσι» σημερινὰ ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως εἶναι ἡ Μητρόπολις.

Ὅντως δὲ ἀναφέρει Στέφανος ὁ Βυζάντιος δύο Μητροπόλεις ἐν Θεσσαλίᾳ, λέγων «Μητρόπολις, . . . τετάρτη Θεσσαλίας. . . δεκάτη τῆς ἄνω Θεσσαλίας»· ἡ δευτέρα τούτων εἶναι ἐμφανῶς ἡ νῦν ἀναγνωρισθεῖσα· ἐξ αὐτῆς πιθανώτατα ἦτο ὁ γυμνασιαρχήσας ἐν Φαλάννῃ Πειραῖος Φιλοξενίδου Μητροπολίτης ἐν IG IX² 1238· τούναντίον οἱ ἐν τῷ ψηφίσματι τῆς αὐτῆς πόλεως ἔ. ἀ. 1231 τιμώμενοι δικασταὶ Μητροπολίται εἶναι τῆς μεζονος Μητροπόλεως, τῆς παρὰ τὸ Κιέριον, διότι μνημονεύεται ἐν αὐτῷ ναὸς τῆς Ἀφροδίτης, οἷος ὑπῆρχεν ἐκεῖ καὶ εὐρέθη ὑφ' ἡμῶν, περίφημος ὢν, τῆς Καστνίας¹⁾· ἐπίσης ἐντεῦθεν ἦτο ὁ ἐν 568 Μητροπολίτης, τῆς πόλεως ταύτης οὔσης τῶν Θεσσαλῶν, ἐν ᾧ ἡ ἐλάσσων Μητρόπολις, περὶ ἧς ὁ λόγος, ἦτο τῶν Περραιῶν, οὐχὶ τῶν Ἑσθιαιωτῶν, ἢ τοῦλάχιστον οὐχὶ πάντοτε τούτων, ἀνηκόντων τῷ κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν (βλ. ἄνω σελ. 172)· ἐπίσης πάντες οἱ μέχρι τοῦ 30 π.Χ. στρατηγοὶ τῶν Θεσσαλῶν, ἡ γραμματεῖς τοῦ συνεδρίου αὐτῶν, ἀναγραφόμενοι ὡς Μητροπολίται τὴν πατρίδα, εἶναι βεβαίως τῆς μεζονος ἐκείνης Μητροπόλεως.

Βεβαιωθείσης οὕτω τῆς ὑπὲρ τὸ «Δαμάσι» πόλεως, ἦτις ἄχρι τοῦδε ἐθεωρεῖτο οὕσα αἱ Μύλαι, ὡς Μητροπόλεως, δι' ἧς διήλθε τῷ 171 π.Χ. ὁ βασιλεὺς Περσεὺς χωρὶς νὰ βλάβῃ αὐτήν (ὁ Λίβιος ἐν 42, 54 δὲν ἀναφέρει αὐτήν οὐδόλως, καίπερ ἐν τῇ πρὸς Φάλαγγαν δόξῃ συναντηθεῖσαν φυσικῶ τῷ λόγῳ ὑπὸ τοῦ βασιλέως,

¹⁾ Ἀνεσκάψαμεν ἐν μέρει τὰ ἐρείπια αὐτοῦ· βλ. Πρακτικά 1911 σελ. 342—343· εὐρέθη ἐκεῖ ἄγαλμα μαρμαρίνον καθήμενης γυναικός, περὶ οὗ βλ. κάτω τὸ ἐνταῦθα τμήμα Β' κεφάλαιον β'.

διότι θὰ ἐφρόνει τὰ τοῦ Περσέως), οὐσης δὲ βεβαίας τῆς θέσεως τῶν Χυρετιῶν (βλ. ἄνω σελ. 172), δυνάμεθα περαιτέρω νὰ καθορίσωμεν τὰς λοιπὰς ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ ἀρχαίας πόλεις.

Καὶ πρῶτον μὲν ἴ παρα τὴν «Μολόγουσταν» καὶ ὑπὲρ τὸ χωρίον «Βλαχογιάννη» Βορείως κειμένη ἀρχαία πόλις, εἶναι βεβαίως αἱ Μύλαι· διότι ὁ Λίβιος ἐν 42, 54 λέγων περὶ τῶν μνημονευθεισῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Περσέως, καὶ ἀναφέρων τὰς Χυρετίας, χαρακτηρίζει τὰς Μύλας, ὡς πρὸς τὰς Χυρετίας ταύτας, *proximum oppidum. ita munitum. ut inexpugnabilis munimenti spes incolas ferociores faceret*: ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς προελαύνει ἐκ Βορρᾶ πρὸς Νότον, οὐδεμία ἀρχαία πόλις ὑπάρχει μετὰ τὰς Χυρετίας δευτέρα, ἄλλη τῆς μνημονευθείσης. ἦτις ὄντως κατέχει θέσιν ὄχυράν. καθ' ἃ περιεγράψαμεν ἐν *Πρακτ.* 1912 σελ. 236· κατεστράφη δὲ τότε τὰ πολλὰ ἡ πόλις Μύλαι οὐκ ὀκτρῶς ὑπὸ τοῦ Περσέως, *diruto magna ex parte ei incenso oppido, καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐφονεύθησαν ἢ ἐξηγνῶρα· ποδίσθησαν, capta urbs ac direpta est. libera quoque corpora, quae caedibus superfuerunt, venenum data.*

Ἀναφέρει δὲ τὰς Μύλας καὶ Στέφανος ὁ Βυζάντιος: «Μυλαί· πόλις Σικελίας . . . εἰσι δὲ Μυλαὶ καὶ Θειταλίας, ἧς τὸ ἐθνικὸν Μυλαῖος»· παρηχεί δὲ πως καὶ ἡ νῦν λέξις **Μολόγουστα** πρὸς τὸ **Μύλαι**· ἡ δὲ παραγωγή αὐτῆς παρὰ τὸ μύλη εἶναι ἐμφανής· ὄντως δὲ διερχόμενος Τιταρήσιος χορηγεῖ ἄφθονον ὕδωρ πρὸς ποίησιν μύλων, ἡ δὲ πέριξ κοιλάς παράγει θαψιλῆ δημοτριακά, ὧν καὶ ἡμεῖς εὕρομεν διερχόμενοι ἐν τῇ πολέμῳ πλείστα καὶ χρησιμώτατα ἐν «Ἄμοῦρ Ὀμπᾶ». ὀλίγον περαιτέρω κειμένη χωρίῳ ἐν τῇ πεδιάδι. Ἀρχαία δὲ ἀντικείμενα ἐκ τῶν Μυλῶν τούτων δὲν εὐρέθησαν ἐντετειχισμένα ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι χωρίοις, εἰ μὴ κίων ἐπιγεγραμμένος, *miliarium* πιθανῶς, ὅπερ οὔτε ἡμεῖς εἶδομεν, οὔτε οἱ στρατιῶται ἡμῶν ἠδυνήθησαν νὰ μετακομίσωσι· κείται δ' ἐν τῷ χωρίῳ «Βλαχογιάννη»· φαίνεται ὅτι πάντα τὰ ἀρχαία κείνται ἔτι ἐπὶ τῶν ἑρειπίων τῆς πόλεως ταύτης.

Σημειωτέον δὲ ὅτι τὴν ἀρχαίαν ταύτην πόλιν θεωροῦσι τινες ὡς οὐσαν τὴν *Μάλλοιαν*, ἀνέγραψαν δ' αὐτήν, ὡς ἐνταῦθα κειμένην,

ἐπὶ τοῦ ἑαυτῶν γεωγραφικοῦ πίνακος οἱ Αὐστριακοὶ στρατιωτικοὶ τοπογράφοι· ἀλλ' ἐκ τῶν περιγραφῶν τοῦ Λιθίου, ὅστις πολλὰκις ἀναφέρει αὐτὴν, τὸ πιθανώτατον συμπέρασμα, ὅπερ προκύπτει περὶ τῆς θέσεως αὐτῆς, εἶναι ὅτι ἡ Μάλλιοια ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ἰσχυροτάτου, ἀρχαίου, μικρᾶς ἐκτάσεως φρουρίου, ἐκ λαξευτῶν παραλληλεπιπέδων ὀγκολίθων πεποιγημένου, ὅπερ, ἐπισκεφθεὶς καὶ ἐξετάσας, ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν ὁ ἐν Ἐλασσόνι φιλόμαχος διεργηγὺς τοῦ Εἰρηνοδικείου κ. Ἰω. Ζαγλάρης, ὡς εὐρισκόμενον παρὰ τὸ μοναστήριον τῆς Ἀναλήψεως, Νοτίως μὲν αὐτοῦ, Δυσμικῶς δὲ τοῦ νῦν χωρίου Συκιᾶς, ἐνθα οὐδὲν σημεῖον ἀρχαίων ἐρείπων δηλοῦσιν οἱ Αὐστριακοὶ τοπογράφοι· περὶ τοῦ ὅτι ἐνταῦθα κεῖται ἡ Μάλλιοια, βεβαιούμεθα, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Λίθιος ἐν 31, 41 ἀναφέρει ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ μετὰ τῶν Ἀθαμάνων διηρθύθησαν τῷ 200 π. Χ. ἐκ Βοίβης εἰς Χυρετίας καὶ κατόπιν εἰς Μάλλιοιαν· ἀλλ' οὕτως ἐντεῦθεν πορευόμενοι, θὰ συνήντων πρῶτον τὴν Μάλλιοιαν, ἂν ὄντως ἔκειτο [ἐκεῖ, ἐνθα οἱ Αὐστριακοὶ σημειοῦσιν αὐτὴν, καὶ κατόπιν τὰς Χυρετίας· ἀδύνατον εἶναι ἄρα νᾶ ὑποστηρικθῆ ἐκ τοῦ χωρίου τούτου ἡ Μάλλιοια, ὡς κειμένη ὑπὲρ τὴν Μολόγουσταν, κατὰ τὴν γνώμην τῶν Αὐστριακῶν, ἄριστα δὲ τὸ ὑπ' ἑμοῦ προτεινόμενον, ὅτι κεῖται παρὰ τὴν Ἀνάληψιν.

Ὅμοίως ἐκ τοῦ Λιθίου 36, 13 προκύπτει βεβαιότης περὶ τοῦ ὅτι ἡ Μάλλιοια δὲν ἔκειτο ἐκεῖ, ἐνθα τίθεται ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ ἄλλων· διότι ὁ Μᾶρκος Βαίβιος καὶ ὁ βασιλεὺς Φίλιππος, ἐν τῷ Ἀντιοχικῷ πολέμῳ τῷ 191 π. Χ., ἔβησαν διὰ δύο στρατιῶν ἐκ Μακεδονίας εἰς Θεσσαλίαν· ταύτῃ προσεγγίζοντες, συνήντησαν πρῶτον τὴν Μάλλιοιαν τῆς Περραιβίας· ἐνταῦθα διεχωρίσθησαν καὶ ὁ μὲν Φίλιππος παρέμεινε πολιορκῶν αὐτὴν, ὁ δὲ Βαίβιος προσέβαλε τὸ Φάκιον· καταλαβὼν δὲ τοῦτο καὶ τὴν Φαιστόν¹⁾ (βεβαίως τὴν Φάντιον ὑπὲρ τὸν νῦν Ζάρκιον), μετέβη

¹⁾ Τὸ ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Λιθίου *Phaestum* ὀλίγον ἀπέχει τοῦ *Phayttum*· τὸ τελευταῖον τοῦτο ἦτο λίαν ἁήθες, ἐν ᾧ τὸ πρῶτον ὀλίγον ἀπέχει τοῦ γνωρισματάτου τοῖς βιβλιογράφοις *Paestum*.

εἰς Ἄτραγα, τὸ νῦν «Ἀλήφακα»· ἐντεῦθεν λοιπόν, ἦτοι ἐξ Ἄτραγος, ἐκκινήσας. καὶ καταλαβὼν τὰς Χυρετίας καὶ τὸ Ἐρικίνιον, ἠνώθη μετὰ τοῦ πολιορκουόντος ἔτι τὴν Μάλλοιαν Φιλίππου πῶς ἦτο ἄρα δυνάτῳ, μεταβαίνων ὁ Βαίβιος ἐκ τοῦ νῦν Ἀλήφακα εἰς Δομένικον διὰ τῆς αὐτῆς βεβαίως, τῆς μόνης διὰ τῶν ὄρεινῶν τούτων τόπων, πλήρους πυκνοτάτων παλιούρων φαραγγώδους ὁδοῦ, δι' ἧς ἔβημεν καὶ ἡμεῖς μετὰ στρατοῦ δωδεκακισχιλίων ἀνδρῶν ἐν τῷ πολέμῳ (βλ. *Πρακτ.* 1912 σελ. 234-235), γὰρ μὴ συναντήσῃ τὸν Φίλιππον, πρὶν φθάσῃ ἐν Χυρετίαις, πολιορκουόντα τὴν Μάλλοιαν, ἂν αὕτη ἔκειτο εἰς «Βλαχογιάννην»; Δὲν ἔκειτο ἄρα ἐκεῖ.

Ἐπίσης ἐν 39, 25 ἀναφέρει τὴν Μάλλοιαν ὁ Αἰδίος μετὰ τοῦ Ἐρικινίου, ὅπερ προηγουμένως ἐχαρακτήρισε, καθ' ἃ εἶπομεν εὐθύς ἄνω, ὁμορον ταῖς Χυρετίαις, κείμενον περαιτέρω αὐτῶν πρὸς Βορρᾶν, Ἀνατολὰς ἢ Δυσμᾶς, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς Νότον αὐτῶν.

Μετὰ τῶν Χυρετιῶν ἐπίσης συνάπτει τὴν Μάλλοιαν ἐν 36, 10 κατὰ τὸν Ἀντιοχικὸν πόλεμον τοῦ 191 π. Χ., ὀλίγον πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ Βαίβιου πολιορκίας αὐτῆς, περὶ ἧς προείπομεν· τότε ὁ Ἀμύνανδρος, ἄγων τὴν νεολαίαν τῶν Ἀθηκμάνων, καὶ ὁ Μένιππος τοὺς Αἰτωλοὺς, διέτριβον ἐν Φεραῖς μετὰ τοῦ Ἀντιόχου· ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς ἀναφέρεται ἐνεργῶν cum toto exercitu, ἦτοι καὶ μετὰ τούτων, ἐν Κραννῶνι, ἦν καὶ καταλαμβάνει· κατόπιν διαχωρίζονται αἱ τρεῖς στρατιαί· καὶ ὁ μὲν Ἀντιόχος ἐνεργεῖ κατὰ τὸ Κιέριον καὶ τὴν Μητροπόλιν, τὴν μείζονα δὴλον ὅτι, ὁ δὲ Ἀμύνανδρος καταλαμβάνει τὸ Πείλιναῖον· ὁ δὲ Μένιππος in Perrhaebiam profectus Malloeam et Chyretias vi cepit et depopulatus est agrum Tripolitani. his raptim peractis Larisam ad regem redeunt.

Ποῖαν λοιπόν ὁδὸν ἔβη ὁ Μένιππος; βεβαίως τὴν ἐκ Κραννῶνος διὰ τοῦ ἐτέρου τῶν στενῶν τῆς νῦν «Γούνιτσας» ἢ «Μπουγαζίου» βραχυτέραν, ἢ τὴν μακροτέραν εἰς Τύρναχον, διότι πρὸς «Κουτσόχερον-Κλωκωτὸν-Κριτσίνι» ἔβη ὁ Ἀμύνανδρος· ἂν περαιτέρω ἐκ τινος τῶν μνημονευθέντων σημείων ἔβαινε διὰ τῆς Ποταμιᾶς εἰς Χυρετίας, θὰ συνήντα πρὸ αὐτῶν τὴν Μάλλοιαν

οὕτως οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ ἄλλοι θὰ εἶχον ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν γνώμης· ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ Λίβιος θὰ ἀντέφασκε πρὸς ἑαυτόν, ἀφ' οὗ ἐν τοῖς παρατεθεισῶν ἄνω ὑφ' ἡμῶν χωρίοις αὐτοῦ ἀναφέρει κατὰ τὴν ὁδὸν ταύτην *præter* τὰς Χυρετίας καὶ ἔπειτα τὴν Μάλλοιαν, καὶ δηλοῖ ἐμφανῶς ὅτι ἡ Μάλλοια δὲν κεῖται Νοτίως τῶν Χυρετιῶν· ἵνα λοιπὸν μὴ περιαχθῆ ὑπὸ τῶν νεωτέρων εἰς ἀντίφασιν ἀδίκως ὁ συγγραφεὺς οὗτος, ὑποχρεούμεθα νὰ ὑπολάβωμεν ἢ ὅτι ἡ πορεία τοῦ Μενίππου ἐγένετο οὐχὶ διὰ Ποταμίας, ἀλλὰ πρὸς τὴν «Μελούναν» καὶ Ἐλασσόνα, ἐξ αὐτῆς δὲ διὰ δύο τμημάτων στρατοῦ εἰς Δομένικον, καὶ διὰ τῆς νῦν «Κονιατσῆς» εἰς Ἀνάληψιν, ἐνθα τίθεμεν τὴν Μάλλοιαν, ἐκεῖθεν δὲ πάλιν δι' Ἐλασσόνας εἰς τὴν πεδιάδα τῆς νῦν «Δούχλιστας», ἢ ὅτι ὁ Λίβιος πρωθυστερώς ἔγραψεν ὡς ἄνω τὰς δύο πόλεις· πάντως δ' ἐκ τῆς «Δούχλιστας» ἐπιστρέψας πάλιν ὁ Μένιππος καὶ δι' Ἐλασσόνας-Μελούνας-Τυρνάβου βαδίσας, ἔφθασε παρὰ τὴν Λάρισσαν καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ Ἀντιόχου.¹⁾

Κατὰ ταῦτα ἢ τε Μάλλοια καὶ τὸ Ἐρικίνιον περιορίζονται, ὡς κείμενοι ἐντὸς τοῦ τριγώνου, ὅπερ σχηματίζει τις, ἐνῶν δι' εὐθειῶν τὸ νῦν Δομένικον, τὸ Παλαιόκαστρον Συκιᾶς καὶ τὸ ὑπὲρ τὸ «Μάτι» Καρατζόλ. Ἀκριβῶς εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα ἀγόμεθα ἐκ τῆς μελέτης τῶν ὑπὸ τοῦ Λίβιου ἐν 42, 67 λεγομένων περὶ τῶν κατὰ τοῦ βασιλέως Περσέως πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ὑπάτου Λικινίου Κράσσου τῆ 171 π. Χρ., εἰς τὸ ὅτι δηλαδὴ ἡ Μάλλοια καὶ τὸ Ἐρικίνιον πρέπει νὰ ζητηθῶσιν ἐπὶ τῆς ἐκ Γόννων καὶ Φαλάννης ὁδοῦ κατὰ τὴν Περραιβικὴν Τρίπολιν ἐγγὺς αὐτῆς, καὶ δὴ κατὰ τὸ Βορειότερον ἤμισυ τῆς κοιλάδος τῆς Ποταμίας.

Διότι ἡ πορεία τοῦ ὑπάτου τούτου λογίζεται ἐκ Γόννων ἰν

¹⁾ Ἄν ὁ Λίβιος ἔγραφε *profectus Chyretias et Malloeam*, θὰ ἐδηλοῦν τὴν διὰ «Μπουγαζίου» ἢ «Γούνιτσας» εἰσοδὴν τοῦ Μενίππου· εἰπὼν δ' ἀντιθέτως, νοεῖ δι' ἄλλου σημείου γενομένην τὴν πορείαν εἰς Περραιβίαν, ἢ ὑποδηλοῖ ταυτόχρονον τὴν κατὰ τῶν Χυρετιῶν καὶ τῆς Μαλλοίας πολεμικὴν ἐνέργειαν· τὸ τελευταῖον τοῦτο, συμβαδίζον τὰ πράγματα, φαίνεται τὸ πάντων πιθανώτατον.

Perrhaebiam flexis itineribus¹⁾ Malloea primo impetu capta et direpta, Tripoli aliaque Perrhaebia recepta, Larisam rediit ἐκ τοῦ χωρίου τούτου καθίσταται ὅλως ἀπίθανον τὸ ὅτι ὁ Κράστος ἐδάδισεν ἐκ τοῦ νῦν Δερελί πρὸς Ἰουρναβόν-Μπουγάζι-Ποταμιάν, ἵνα φθάσῃ εἰς Τρίπολιν, παρούσης ὁδοῦ ἐπιπόνου μὲν ἐπίσης, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἥμισυ καὶ πλέον συντομωτέρας, τῆς ἐκ Δερελί διὰ Δελερίων-Καρατζόλ-Μελούνας-Ἐλασσόνας-Κονιαστῆς-Ἀναλήψεως-Κεφαλοβρύσου εἰς τὴν κατὰ τὴν Δούχλισταν πεδιάδα τῆς Περραιδικῆς Τριπόλεως· ἐπέστρεψε δὲ διὰ τῆς συνήθους ὁδοῦ (βλ. ἄνω σελ. 176), ἦτοι δι' Ἐλασσόνας-Μελούνας-Μάτι-Ἰουρναβού, εἰς Λάρισαν· ἡ Μάλλοια ἄρα πρέπει νὰ ζητηθῆ κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν συντομωτέραν ὁδὸν καὶ ἐντὸς τοῦ περιγραφέντος τριγώνου, ἐνθα περιλαμβάνεται καὶ τὸ Ἐρικίνιον.

Οὕτως ἀγόμεθα εἰς τὸ νὰ ὑποπτεύσωμεν ὅτι ἡ ὀλίγον ὑπὲρ τὸ Καρατζόλ ἀρχαία πόλις, ἣς συχνότατα μὲν ἐδδέπομεν τὴν διεύθυνσιν τῶν τειχῶν, πορευόμενοι τὴν ἐκ Ἰουρναβού εἰς Ἐλασσόνα καὶ τὰν ἀνάκλιον ὁδόν, οὐδόλως δὲ ἠδυνάμεθα νὰ ἐξερευνήσωμεν, ὡς κειμένην πέρα τῶν συνόρων ἐν τῇ Παλαιᾷ Ἑλλάδι, ἐν ᾗ ἡ ἐργασία ἡμῶν τότε ἦτο περιωρισμένη ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ τῆς Νέας Ἑλλάδος ἐπελευθερωθέντα μέρη, εἶναι ἴσως ἢ τὸ Ἐρικίνιον ἢ ἡ Μάλλοια· ἐμάθομεν δὲ ὅτι πολλαὶ ἐπιγραφαὶ εὐρέθησαν ἐν Καρατζόλ, κτιζομένης ἐκκλησίας τινός, πρὸ ἰκανῶν ἐτῶν, καὶ ὅτι αὗται ἐνετειχίσθησαν ἐν αὐτῇ· μία τούτων, ψήφισμα οὖσα, καὶ εὐχαρινῶς διασφύζουσα τὸ ὄνομα τῆς ἐκδόουσης αὐτὸ πόλεως, ἠδύνατο πλεῖστα νὰ διαφωτίσῃ καὶ τὰς ἄνω εἰκασίας νὰ μετριάσῃ, μεταβάλλουσα εἰς βεβαιότητα πολλὰς ὑποθέσεις, ἀναιροῦσα δ'

¹⁾ Flexa itinera εἶναι ὁ κοινῶς νῦν καλούμενος ἢ « περικοπὸς δρόμος », ἦτοι δύσβατος μὲν καὶ ἀνώμαλος, συντομώτερος δὲ τοῦ ἀμαξίτου ἢ εὐβάτου, ἢ « τσακιστός ». ἦτοι: ἐπικαμπῆς διὰ λίαν δυσβάτων ἀτραπῶν, αἵτινες καὶ « γιδόστρατες » καλοῦνται ἀμφοτέρως τὰς ἰδιότητας ἔχει ἡ νῦν ὁδὸς ἐκ Δερελί διὰ τοῦ Στενοῦ Μουσαλάρ εἰς Δελέρια ἢ Καρατζόλ· διότι: πολλὰκις ἀνέρχεται τις καὶ κατέρχεται δι' ἀτραπῶν.

έτέρας πλείστας. Πάντως ἡ Μάλλοια φαίνεται οὐσα περιμαχητός τις πόλις, ἐκ τῶν ἄνω παρατεθέντων χωρίων, καὶ εἶναι πολὺ ἀξία τοῦ κόπου ἢ ἀναζήτησις αὐτῆς, ὡς καὶ τοῦ Ἐρικινίου, ἐξ οὗ κατήγετο ὁ στρατηγὸς τῶν Περραιβῶν Ὅρθαγόρας (βλ. Ἄρχ. Ἐφημ. 1912 σελ. 64-65). Ἐν τῷ παρόντι θεωροῦμεν πιθανώτατον, ἐκ τῶν προεκτεθέντων συμπεραίνοντες, ὅτι Ἐρικίνιον μὲν εἶναι ἢ ἐν *Καστρὶ Σκόμπας* ἀρχαία τετειχισμένη πόλις, Μάλλοια δὲ ἢ παρὰ τὴν Ἀνάληψιν Συκιᾶς κατὰ τὸ Βορειότατον τέρμα τῆς κοιλάδος τῆς Ποταμιάς ὄχυροτάτη ἀρχαία πόλις· διότι τὰ πλείονα καὶ τοπογραφικῆς σημασίας χωρία τοῦ Λιδίου, ὄντα βεβαίως περιλήψις τις τῶν τοῦ Πολυβίου, αὐτόπτου κατὰ τὰ πλείστα τῶν μερῶν τούτων (βλ. κατωτέρω κεφ. ε') γενομένου, συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τοιαύτης γνώμης. Ἡ δ' ἐν Καρατζὸλ ἀρκοῦντως σημαντικὴ ἀρχαία πόλις εἶναι ἄλλη τις, ἣν ἐν καιρῷ θὰ προσδιορίσωμεν.

Ὅτι δὲ δὲν δύναται οὔτε τὸ νῦν Παλαιόκαστρον παρὰ τὴν Συκιάν, Βορείως τῶν ἀρχαίων Μυλῶν καὶ τῆς νῦν Ἀναλήψεως κείμενον, νὰ ἐκληφθῆ ὡς Μάλλοια, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν εὐθὺς ἐν τοῖς κάτω λεγομένων, δι' ὧν βεβαιοῦται ὅτι ἐκεῖ ἔκειτο ἢ *Μονδαία*· καὶ περὶ μὲν τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐγράψαμεν ἐν τοῖς *Πρακτ.* 1912 σελ. 237· λεπτομερεῖς δ' ἐρεῦνας δὲν ἐξετελέσαμεν οὐδ' ἐνταῦθα, ἀπασχοληθέντες εἰς ἄλλα σημεῖα· μόνον ἐπιγραφὰς τινὰς καὶ ἀρχαῖα μικρᾶς σημασίας συνηγάγομεν καὶ μετεκομίσσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἐλασσόνοσ ὑπ' ἀριθ. 83· 84· 85· 86· 87· 93, περὶ ὧν βλ. ἄνω σελ. 160.

Τὴν *Μονδαίαν* ταύτην παρ' οὐδενὶ τῶν συγγραφέων εὑρομεν ἀναφερομένην· τὸ περίεργον τοῦτο γεγονός, ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ παρὰ τὴν Ἀνάληψιν τῆς Συκιᾶς *Κάσιρον*, ἤδύνατο νὰ φέρῃ τὴν ὑποψίαν, μήπως παρεφθάρῃ τὸ ὄνομα αὐτῆς ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν παλαιῶν, μάλιστα τοῦ Λιδίου· διότι περίεργον ἐπίσης εἶναι τὸ ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ ἐπιγραφῇ τῆς Θεσσαλίας εὑρέθη ἀναφερομένη ἢ *Μάλλοια*, οὐδ' ἐν ψηφίσματι τῶν Γονυέων μάλιστα, τοῦναντίον δ' ἐν πολλαῖς ἢ *Μονδαία*· ἤδύνατο λοιπὸν τις, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Μάλλοια μόνον Νοτίως τῶν

Χυρετιῶν δὲν δύναται νὰ κῆται (πρὸς ἄνω σελ. 182), νὰ ὑποθέσῃ αὐτὴν ἢ εὐρισκομένην μεταξὺ τοῦ Δομενίου καὶ Παλαιοκάστρου Συκιᾶς, ἢ οὐσαν τὴν αὐτὴν πόλιν *Μονδαίαν* καὶ *Μάλλοιαν* τοιαύτη ὅμως ἔμμονος παραφθορὰ δυσχερῶς θὰ ὑπεστηρίζετο, προκειμένων ἐτέρων ἐρμηγυειῶν, μάλιστα τοῦ Κόστρου Ἀναλήψεως, λίαν εὐθέτως προσαρμοζομένου πρὸς παραδοχὴν τῆς Μαλλοίας ἐν αὐτῇ· πάντως ἀπαιτοῦνται ἔρευναι τινες ἐν τοῖς ἐρείπιοις τοῦ Καρατζόλ, ἔτι δὲ παρὰ τὸ νῦν «Γκριτζόβαλι» καὶ τὴν «Κονιαστὴν», ἔνθα λέγονται ὑπὸ χωρικῶν, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πλήρους βεβαιότητος καὶ ἀξιοπιστίας, ὑπάρχοντά τινα Παλαιόκαστρα, μάλιστα δ' ἐπὶ τῶν τῆς Μολόγουστας-Βλαχογιάννη-Ἀναλήψεως καὶ τοῦ Παλαιοκάστρου Συκιᾶς. ἵνα πάντα ταῦτα ἐξακριβωθῶσι δι' ἀναμφισβητήτων ἐπιγραφικῶν εὐρημάτων· τοῦτο δὲ ἀκριβῶς προτιθέμεθα νὰ ἐκτελέσωμεν διὰ μικρῶν ἀνασκαφικῶν ἐρευνῶν λίαν προσεχῶς.

Ὅτι ὅμως φέρεται ἡ *Μονδαία* ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου χωρίου, ἦτοι τοῦ Παλαιοκάστρου Συκιᾶς, κειμένη, ἀποδεικνύεται ἐκ ψηφίσματος, εὑρεθέντος ἐν Κερκύρα (Dittenb. Syll.² 453 = IG IX¹ 689) καὶ ἀνήκοντος τῇ ἔτει 193-192 π. Χρ.¹⁾ ἐν αὐτῇ λέγεται «[ἐπιτρο | πᾶν] δόντων Μονδαίων καὶ Ἀζωρι | [αστᾶ]ν κτλ.», «ἐκρίναμε | [ν ἐλθ]όντες ἐπὶ τὰν χώραν περιαγήσα | [μένων] ἑκατέρων ὄρους εἶμεν Μον | [δαίουσι]ν καὶ Ἀζωριασταῖς ἀπὸ τ . . . κτλ.»· οὕτως ἀναφέρεται κρίσις διαιτητικῆ ξένων δικαστῶν περὶ ὄρων *Μονδαίων* καὶ *Ἀζωριαστῶν*· ἀλλ' ἡ Ἀζωρος κεῖται ἐπὶ τοῦ νῦν λεγομένου «Παλαιοκάστρου Βουδάλας», περὶ οὗ λέγομεν κάτω ἐν κεφ. ε'.

Γνωστῆς λοιπὸν οὐσης τῆς Ἀζώρου καὶ ἐκ τῶν πρὸς τὴν Δολίχην ὄρων αὐτῆς ἐξ ἄλλης, νειωστὶ εὑρεθείσης ἐπιγραφῆς, περὶ ἧς βλ. κάτω σελ. 195, προσέτι δὲ βεβαίως οὐσης τῆς θέσεως τῆς Ὀλοοσσόνης καὶ τῶν Χυρετιῶν, δὲν δύναται οἱ Ἀζωρικσταὶ νὰ ἀμφισβητῶσι περὶ ὄρων πρὸς ἄλλην τινὰ πόλιν, εἰ μὴ πρὸς τὰ

¹⁾ Δὲν ἀνῆκει τοῖς ὀλίγοις μετὰ τὸ 178 π. Χρ. χρόνοις, ὡς ἐγράψαμεν ἐν τοῖς Πρακτ. 1910 σελ. 263, πειθόμενοι τῷ Dittenberger.

Βορροδυσμικά, Δυσμικά ἢ Νότια αὐτῆς καὶ οὐχὶ μακρὰν κειμένην, οὐσαν δὲ Περραιβικήν (καίπερ οὐχὶ πάντοτε· διότι τὸ μνημονευθὲν ἐκ Κερκύρας ψήφισμα φέρει αὐτὴν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οὐσαν Θεσσαλικήν, ἔνεκα τῆς ἀναγραφῆς τοῦ τε στρατηγοῦ τῶν Περραιβῶν καὶ τοῦ τῶν Θεσσαλῶν· ἀλλ' ἴσως τὸ τελευταῖον τοῦτο δύναται καὶ ἄλλως νὰ ἐρμηνευθῆ, ὡς θὰ εἴπωμεν ἄλλαχού) καὶ μὴ ἀνήκουσαν τῇ ὁμοσπονδίᾳ τῆς Τριπόλεως· ἀλλ' ἐρευνήσαντες τὰ πρῶτα σημεῖα, οὐδὲν Παλαιόκαστρον οὔτε εὐρομεν, οὐδ' ἐμάθομεν ὑπάρχον· καὶ τὰ μέρη δ' ἐκεῖνα εἶναι δασώδη, δύσβατα καὶ ἀπρόσφορα πρὸς ἀρχαίαν Ἑλληνικήν πόλιν, πλὴν τῶν παρὰ τὸ Κεφαλόδρουσον καὶ τὴν Βελανίδαν (βλ. Πρακτ. 1912 σελ. 237), ἐνθα ὅμως δὲν ἀναφέρεται Παλαιόκαστρον, οὔτε ἡμεῖς εἶδομεν ἐμφανές τι, καίπερ διελθόντες ἐν εὐδίᾳ καὶ ἐν καιρῷ ἡμέρας ἐκεῖθεν.

Μόνον ἄρα λεπτομερεστάτη ἔρευνα καὶ ἀνασκαφαὶ μετ' εὐρημάτων ἐπιγραφικῶν ἀριδῆλων δύνανται νὰ ἀναιρέσωσι τὴν ἐν τῷ παρόντι πιθανωτάτην θέσιν τῆς Μονδαίας ἐν Παλαιοκάστρῳ Συκιᾶς· ἀναφέρεται δ' ἔτι σαφῶς ἡ Μονδαία, ὡς ἔχουσα σπουδαῖον ἱερὸν τῆς Θέμιδος ἐν ἐπιγραφῇ τῆς Ἑπειρωτικῆς Δωδώνης, ἐνθα ὑπάρχει ἐπικοινωνοῖς ἢ ἐρώτηοις πρὸς λίψιν χρησιμοῦ, ἢ ἐξῆς, ὡς κεῖται παρὰ Dittenb. Syll.² 793:

Δι Νάωι καὶ Διώναι·

ἐπικοινωνᾶται Μον[δ]αιατῶν τὸ κοινὸν πὲρ το(ῖ)[ἀργύρροι τᾶς Θέμιστο(ς), αὶ ἀ(ν)εκτ[ό]ν ἐστι ταῖ Θέμισσ]ητι καὶ βέλτιον ἐ(σ)κιχρέμεν.¹⁾

Ἐπίσης δ' ἐν ἀνεκδότῳ ψηφίσματι τῶν Γοννέων τιμῶσιν οἱ Γοννεῖς δικαστᾶς Μονδαιεῖς καὶ ἀναφέρουσιν ἀνάθεσιν τοῦ ψηφίσματος καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Θέμιδος ἐν Μονδαίᾳ· ἐν δὲ Bull. de Corr. Hell. VII σελ. 185 κ. ἐ. (καὶ Athen. Mitteil. VIII σελ. 381) δὲν εὐκρινεῖται ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν, ἐὰν πρέπη νὰ

¹⁾ Τινὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης δεόνται ἐτέρων ἀναπληρώσεων καὶ διαφόρου ἐρμηνείας.

γραφῆ πιθανώτερον «ἐν [Μ]ονδαίαι» ἢ ἐν [Κ]ονδαίαι», περὶ ἧς βλ. Πρακτ. 1910 σελ. 260-261 καὶ Ἀρχ. Ἐφημ. 1912 σελ. 80.

Σημειωτέον δ' ἐν τέλει ὅτι ἡ Δωδώνη μετὰ τῆς πρωτευούσης τοῦ βασιλείου τοῦ Γουνέως Κύφου πρέπει νὰ ζητηθῶσι κατὰ τὰ σημεῖα ταῦτα, ὑπεράνω τῆς Ποταμιᾶς μέχρι τῶν στενῶν Σαρανταπόρου κατὰ τὸ Δυσμικὸν τμήμα τῆς Περραιδικῆς Τριπόλεως· καὶ περὶ μὲν τῆς δυσχειμέρου Δωδώνης, ἥτις φαίνεται νοουμένη ἐν τῇ Καταλόγῳ ὡς ὄρος μᾶλλον, ἤττον δὲ ὡς πόλις, εἶπομεν ἐν τοῖς ἄνω σελ. 165. Περὶ δὲ τῆς Κύφου, λέγομεν ἐτι τὰ δέοντα κάτω ἐν κεφ. ε'.

Νοοῦνται δ' ἐν τῇ βασιλείῳ τοῦ Γουνέως δύο ἔθνη οἰκοῦντα, οἱ Αἰνιᾶνες καὶ οἱ Περραιβοί, ὧν ἡ θέσις δὲν δύναται ἀσφαλῶς νὰ καθορισθῆ, ἀν δῆλον ὅτι οἱ μὲν Αἰνιᾶνες κατέκουν τὰ περὶ τὴν Ποταμιάν, οἱ δὲ Περραιβοὶ τὰ πρὸς Βορρᾶν αὐτῆς, ἢ ὅπως ἀναιμείξ· ἀλλ' ἐπειδὴ τῶν μὲν Περραιβῶν αἱ οἰκῆσεις παραμένουσι σταθεραὶ καὶ διαρκεῖς ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ἄνω Σαρανταπόρου, τῶν δ' ἐν τῇ Ποταμιᾷ ἀσταθέστεραι, διότι κατόπιν ἐνταῦθα καὶ Θεσσαλοῖτινες, οἱ κάτοικοι τῆς Μονδαίας (βλ. ἄνω σελ. 186), χαρακτηρίζονται καὶ Ἔστιαῖοι καὶ Περραιβοί, δῆλον ὅτι οἱ ἐν Χυρετίαις (βλ. ἄνω σελ. 172), δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι οἱ Αἰνιᾶνες θὰ κατέκουν τότε τὴν περὶ τὴν Ποταμιάν μᾶλλον χώραν, μετὰ δὲ τὰ Τρωϊκὰ κατέλθον εἰς τὴν Αἰνίδα καὶ Οἰταίαν· καὶ σήμερον οἱ κάτοικοι τῆς Ποταμιᾶς, ἀπὸ Κεφαλοβρύσου μέχρι Δαμασίου, δὲν ἔχουσι τὸ πνεῦμα τῆς ἐν ταῖς οἰκῆσεσιν ἐμμονῆς καὶ σταθερότητος, οὐδὲ τὸν πόθον τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν «τσιφλικίων», ὄνπερ εἶδομεν ὑπάρχοντα παρὰ τοῖς Βορειοτέροις, ὧν μάλιστα οἱ ἐν Βουδάλα καὶ Βούρμπα παρεκάλεσαν ἡμᾶς εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν νὰ συντάξωμεν αἰτήσεις αὐτῶν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν περὶ ἐξαγορᾶς τῶν ἀγρῶν ἀπὸ τῶν κτητόρων ὑπ' αὐτῶν τῶν γεωργῶν· εἶναι δὲ πρὸς τούτοις οἱ τελευταῖοι οὗτοι μᾶλλον ἀρήιοι καὶ τολμηρότατοι, ὁμοιάζοντες τοῖς εὐζώνοις τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος, ἐν ᾗ οἱ τῆς Ποταμιᾶς ἄνθρωποι φαίνονται λίαν φιλήσυχοι καὶ ἀδρανέστεροι· διὸ ἐκεῖνοι μὲν μᾶλλον θὰ

ἦσαν οἱ μενεπιόλεμοι Περαϊβοὶ τοῦ Ὀμήρου, οὗτοι δὲ οἱ ἀπλῶς ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἄνευ χαρακτηριστικοῦ ἐπιθέτου ἐκφερόμενοι *Αἰνιάνες*.

ε). *Ἐν Ἀζώρῳ, Δολίχῃ καὶ Πυθίῳ τῆς Τριπόλεως.*

Τὰ *τείχη τῆς Ἀζώρου*, Ἀζώριον· τάφος θαλαμοειδῆς· νεολιθικοὶ συνοικισμοὶ ἐπιγραφικὰ εἰδηματὰ· *Κύφος*· ἀρχαῖαι τοπωνυμῖαι περὶ τὰ σιενὰ τοῦ Σαρανιαπόρου· σύγκρισις τῶν *μαχῶν Περσέως - Μαρκίου* πρὸς τὰς τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1912· αἱ εἰς Μακεδονίαν δίοδοι· ἐπιγραφὰὶ *Δολίχης καὶ Πυθίου*· ἡ πολιτικὴ σύστασις τῆς *Περαϊβικῆς Τριπόλεως*.

Ἐξ Ἐλασσόνοσ μεταβαίνει τις διὰ τῆς ἀμαξιτοῦ Βορροδουσιμῶσ μέχρι τῆσ παρὰ τὸ χωρίον Λακκοῦδι γεφύρας. Ἐκεῖθεν ὑπάρχει ἀτραπὸς εὐδατος εἰς Βουβάλαν, ἐφ' ἧσ δύναται, μεθ' ἱκανῆσ ὕμωσ δυσχερείασ, νὰ ὀδεύσῃ φορτηγίτς ἄμαξασ. Τὸ χωρίον Λακκοῦδι θὰ ἐπωνομάσθῃ ἴσωσ ἐκ τοῦ συμβεβηκότοσ· διότι εἶναι ἐκτισμένον ἐντόσ περιεκλεισμένου χώρου, ὁμοιάζοντοσ λάκκω· παράκειται δὲ καὶ ποτάμιον, ὅπερ προσηγορικῶσ καλοῦσιν οἱ κάτοικοι *λάκκον*. Οἱ ἐνταῦθα κατοικοῦντεσ γεωργοὶ εἶχον ἄρτι ἐξᾶγοράσει τοὺσ ἀγροὺσ παρὰ τοῦ κυρίου τοῦ χωρίου αὐτῶν, ἵνα δὲ ἀποπληρώσωσ τὸ τίμημα, εἶχον μεταδῆ οἱ νεώτεροι καὶ ἀλκιμώτεροι εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ πλείστοι ἐπέστρεψαν εὐθὺσ μετὰ τὸν πόλεμον· βλέπει δὲ τις ἐκεῖ πολλοὺσ φέροντασ τὴν ἐνδυμασίαν τῶν Ἀμερικανῶν ἐργατῶν καὶ ἀκούει ὁμιλοῦντασ τὴν Ἀγγλικὴν γλῶσσαν· λίθοι τινὲσ ἐξ ἀρχαίων οἰκοδομημάτων εἶναι ἐντετειχισμένοι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἱκανῶσ μεγάλη παρὰ τὴν σμικρότητα τοῦ χωρίου, ἀλλ' οὐδεὶσ φέρει ἐπιγραφὴν· ἐκομίσθησαν δ' ἐκ τοῦ «Παλαικάστρου», ὅπερ κεῖται μετὰξὺ Λακκοῦδι καὶ Βουβάλασ, ἐγγύτερον πρὸσ τὴν δευτέραν· ἀρχαῖον φρούριον οὐδὲν φαίνεται παρὰ τὸ Λακκοῦδι, οὐδὲ μνημονεύεται ὑπὸ τῶν χωρικῶν.

Περαιτέρω, βαδίζων τις ἐπὶ γηλόφων ἡπίων, διακρίνει μετ' αὐτὸν πολὺ ἔμπροσθεν αὐτοῦ ὑψούμενον σημαντικὸν βουνὸν καὶ σαφῆ ἐπιφαινόμενον περίβολον ἀρχαίων Ἑλληνικῶν τειχῶν ἐπ' αὐτοῦ ἱκανῶς μέγαν, τὸν τῆς Ἀζώρου, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐν τέλει τοῦδε τοῦ κεφαλαίου λεγομένων· λευκάζουσι δὲ οἱ ἐπ' αὐτοῦ λίθοι, διότι ὀρύσσονται ἐπὶ τοῦ βουνοῦ καὶ ἐντὸς τῆς ἀρχαίας πόλεως μάρμαρα λευκὰ σχιστοειδῆ, οὐχὶ πολὺ καλά· ἐπειδὴ ὅμως οὕτως ἐβλάπτοντο τὰ ἀρχαῖα τείχη, ἤμποδίσαμεν τὴν περαιτέρω λατόμησιν, ἐπιτρέψαντες αὐτὴν ἔξω καὶ μακρὰν τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἔνθα δὲν εἶναι καὶ πολὺ πρόσφορον πρὸς ται-
αύτας ἐργασίας τὸ ἔδαφος.

Σχηματίζει δὲ ὁ παραρρέων τὴν ἀρχαίαν ταύτην πόλιν Σαρρατάπορος τρία τέταρτα σχεδὸν κύκλου, περιβάλλων τὸν βουνόν, καὶ ποιῶν οὕτω φυσικὸν ὄχυρωμα ἄριστον, ὑπερ ἐνισχύεται ὑπὸ τοῦ ἀποκρήνου τῆς θέσεως· διότι Βορρείως μὲν καὶ τι Δυσμικῶς εἶνε ἄβατος ὁ βουνὸς οὗτος, Ἀνατολικῶς δὲ λίαν ἀπότομος, μόνον δ' ἐκ Νότου κατέρχεται ὀμαλώτερόν πως πρὸς τὸν ἐπανερχόμενον ἐκ τῆς μεγάλης αὐτοῦ καμπῆς ποταμόν, ὅστις εἶναι μὲν πλατύς, ἀλλ' οὐχὶ βαθύς· διὸ δύναται τις εὐκόλως νὰ διαδῆ αὐτὸν ἔφιππος καὶ κατὰ Μάρτιον ἔτι μῆνα, πεζὸς δὲ μόλις μέχρι τῶν γονάτων βρεχόμενος, πλὴν κατὰ τὴν καμπῆν, ἔνθα εἶναι ἀδιάδατος· ἔχει δὲ ὕδωρ καθαρὸν καὶ ῥοῦν τὰ πολλὰ ἡπιοῦ καὶ χαρίεντα ὡς φλοισβίζοντος ῥυακίου ἤδη ἀπὸ τῶν στενῶν Βορρείως ὑπὲρ τὸ νῦν «Χάνι Χατζηζώγα».

Περιελθόντες τὴν ἀρχαίαν πόλιν, εἶδομεν ὅτι διατηρεῖ καλῶς τὸ διάγραμμα τῶν τειχῶν, ἐνιαχοῦ εἰς ὕψος τεσσάρων μέτρων σφζομένων, καὶ δὴ κατὰ τὰ Ἀνατολικά τῆς ἀκροπόλεως· διότι τὸ ἀνώτατον σημεῖον τοῦ σχεδὸν κωνικοῦ βουνοῦ περιλαμβάνει τὴν ἀκρόπολιν, ἰσχυρότατα τετειχισμένην δι' ἰδίου τὰ πολλὰ τείχους μετὰ μεγάλων τετραγώνων πύργων· ἴσως καὶ ὄνομα ἴδιον εἶχεν αὕτη, καλουμένη Ἀζώριον, ἦτοι μικρὰ Ἀζωρος, καὶ ἐφρουρεῖτο ὑπὸ ἰδίας ἐντοπίου φρουρᾶς τῶν καλουμένων ὀπλοφόρων (βλ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1911 σελ. 125 καὶ σημ. 1 καὶ 1913 σελ. 34-35), εἰ μὴ Ἀζώριον ὀνομάζετό τι ἕτερον μικρὸν φρου-

ριον περαιτέρω πρὸς τὰ Καμδούνια, ὅπερ ὁμοῦς δὲν φαίνεται πιθανόν· ἢ κατασκευὴ τῶν τειχῶν ἐκ λαξευτῶν ὀγκολίθων, ὀρθογωνίων ἢ τραπεζοειδῶν, εἶναι ἰσχυροτάτη καὶ ἐπιμελεστάτη· ῥυθμὸς τῆς τειχοδομίας εἶναι ὁ πρῶτος ἰσοδομικός, καὶ φαίνεται λίαν πιθανόν ὅτι τὰ τεῖχη ταῦτα ἐποιήθησαν περὶ τὸ τέλος τῆς Ε΄ π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος· διότι ἐνδεικνύουσι τὴν χαρακτηριστικὴν εὐσυνειδησίαν καὶ ἐπιμέλειαν τῆς ἐργασίας, ὡς ἰδιότητος παρατηροῦμεν μάλιστα ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χρόνων ἐκείνων· διότι καὶ τὰ συμπληρωτικὰ μικρῶν κενῶν βύσματα ἀλλεῖπουσι, καὶ αἱ βαθεῖαι πλαισιοειδεῖς γωνιώσεις· οἱ πύργοι εἶναι βραχύτατα προδεδλημένοι, κατὰ ἓν καὶ ἥμισυ μόλις ἢ δύο μέτρα· οἱ δὲ λίθοι ἐξωρύχθησαν ἐκ τοῦ βουνοῦ αὐτοῦ παρὰ τὰ τεῖχη ἕκαστα· ὅτι ἦτο ἄριστα ὠχυρωμένη ἤδη τῷ 316 π. Χρ., ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Πολυπέροχων ἐπολιορκήθη ἐν αὐτῇ τότε, καθ' ἃ λέγει ὁ Διόδωρος ἐν ΙΘ' 52.

Ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως πρὸς τὰ πλάγια αὐτῆς, ὑπάρχουσι ἐρείπια ὀρθογωνίου ἀσβεστοκτίστου οἰκοδομήματος, βεβαίως ἐκκλησίας χριστιανικῆς, ἣτις φέρεται ἔτι ἐν μνήμῃ παρὰ τοῖς χωρικοῖς, ὡς οὕσα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου· ἐποιήθη δ' ἐξ ὕλικου ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ναοῦ, οὗ ἔτι πολλοὶ λαξευτοὶ κυδάλιθοι καὶ τρεῖς κίονες ἄνευ αὐλάκων διακρίνονται· ἐπειδὴ ἐνταῦθα εὐρέθη βάσις ἢ κιονόκρανον παραστάδος μετ' ἀπελευθερωτικῶν ἐπιγραφῶν, ἣν ἐκομίσασμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἑλασσόνος ὑπ' ἀριθ. 79, εἰκάζομεν ὅτι ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν ὑπάρχει ὁ ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς ναὸς τῆς πολιούχου θεότητος τῆς πόλεως, ἐνθα ἀνετίθεντο τὰ ψηφίσματα καὶ αἱ ἀπελευθερώσεις, καθ' ἃ συμβαίνει ἐν πλείσταις πόλεσι τῆς Περραιβίας καὶ Θεσσαλίας· ἀπαιτεῖται ἄρα ἀνασκαφὴ αὐτοῦ πρὸς εὔρεσιν τοῦ ἀρχαίου τῆς πόλεως, ὅπερ θὰ εἶναι ἐπίσης πλούσιον, ὡς τὸ ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς Πολιάδος τῶν Γόννων.

Κατὰ τὰ ἀπόκριμνα σημεῖα τοῦ βουνοῦ τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως διατηρεῖται, διότι θὰ ἐκρημνίσθη σὺν τῷ χρόνῳ πρὸς τὸν Σαραντάπορον, ἐπειδὴ ἐκόπησαν αἱ πλείσται τῶν μεγαλοπρεπῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ὄρυων, ὧν τινες

μόλις καὶ νῦν διητηρήθησαν· ἦτο δὲ τὸ τεῖχος τοῦτο κοινὸν πρὸς τὸ τῆς κάτω πόλεως, ἣτις ἰδιαιτέρως ἐτειχίσθη ἀπὸ τοῦ τέρμα-τος τῶν ἀποκρήμνων σημείων, διὰ δύο βραχιόνων πρὸς Νότον ἐκατέρωθεν. Ἐποιήθη δὲ τὸ τεῖχος τοῦτο δι' ὀγκωδεστέρων ἐτι λίθων, ὁμοίως μὲν τῷ τῆς ἀκροπόλεως, ἀλλ' ἴσως ὀλίγας δεκά-δας ἐτῶν ὑστερώτερον· δὲν διητηρήθη ὅμως, εἰ μὴ καθ' ἃ σημεῖα ὑπάρχουσι ὀασύτεροι πρῖνοι, συγκρατήσαντες βεβαίως τοὺς λίθους· κατὰ τὸ ἄκρον αὐτῆς πρὸς Νότον καὶ παρὰ τὸν ἐπιστροφόμενον ποταμὸν, ἔνθα εἶναι τὸ μόνον ὀμαλώτερον σημεῖον αὐτῆς, ὡς εἴπομεν, θὰ ὑπῆρχεν ἡ ἀγορὰ καὶ τὰ ὅμοια δημόσια οἰκοδο-μήματα.

Ἐτειχίσθη δὲ ἡ πόλις αὕτη καὶ εἰς μεταγενεστέρους Ῥωμαϊ-κοὺς ἢ Βυζαντινοὺς χρόνους, ἴσως ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κα-θ' ἃ ἡ Ὀλοοσσὸν καὶ αἱ Χυρεταίαι (βλ. ἄνω σελ. 152 καὶ 171)· διότι διατηρεῖται ἀσβεστόκτιστος περίβολος, ἰσχυρὸς καὶ λίαν παλαιός, ἐνιχθοῦ εἰς ὕψος δύο μέτρων σφζόμενος, περιλαμδά-νων κάτω πόλιν ἐπίσης, περιωρισμένην κατὰ τὸ ἦμισυ ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ ἀκρόπολιν ἐλλειψοειδῆ, ἐντελῶς δι' ἰδιαιτέρου περιδόλου τειχισθεῖσαν, κατὰ τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ, καὶ πε-ριλαβοῦσαν τὸ ἦμισυ ἐπίσης τῆς ἀρχαίας· ἐν τῷ μέσῳ τῆς με-σαιωνικῆς ταύτης ἀκροπόλεως ὑπάρχει μικρὸν τετράγωνον ἀσβε-στόκτιστον οἰκοδόμημα, μὴ διατηροῦν πολλοὺς μηδὲ σπουδαίους λίθους παλαιότερων Ἑλληνικῶν κτισμάτων· ἐγγὺς αὐτοῦ λέγεται ὅτι τὸ μεσαιωνικὸν τεῖχος ἔχει κρύπτας καὶ εἰσόδους, ὧν ἡμεῖς μόλις ἴχνη ἀβέβαια εἶδομεν, διότι εἶχε καταπέσει τὸ τεῖχος τοῦτο, καὶ ἐβύσθησαν τὰ παλαιότερον ὑπὸ τῶν χωρικῶν ὀφθέντα, ὡς λέγουσι, τοιαῦτα ἴχνη, ἅτινα ὄντως φαίνονται ὡς λίαν πιθανὰ κρύπται, ἔνεκα τοῦ πάχους καὶ τῆς σοδαρότητος τῶν τειχῶν.

Ἐξαιρετος δὲ εἶναι ἡ θέα ἐντεῦθεν πρὸς τε τὴν γηλοφικὴν πεδιάδα τῆς Δούχλιστας Ἀνατολικῶς καὶ τὸν ἀνυψούμενον ἠπίως καὶ μετὰ μεγαλοπρεπείας Ὀλυμπον, ἐτι δὲ πρὸς τὰ φα-ραγγώδη καὶ βαθέα Καμβούνια Δυσμικῶς, ὧν ἡ ἐντεῦθεν μά-λιστα θέα δικαιολογεῖ πληρέστατα τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου δοθεῖ-σαν ἐπωνυμίαν τῆς δυσχειμέρου Λαδώνης, περὶ ἧς εἴπομεν ἄνω σελ. 165-166 καὶ 187.

Ἐπάρχει δὲ ὀλίγον ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς κάτω πόλεως καὶ ἐγγὺς τοῦ ποταμοῦ τύμβος χωματώδης χειροποίητος, ἱκανῶς ὑψηλός, ἐφ' οὗ ὀλίγον πρὸ τοῦ πολέμου εἶχον ποιήσει δύο σκαφᾶς τυμβωρύχοι ἐκ Ὑσαριστάνης ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τινὸς Κατσαπρόκα παρονομαζομένου, τὴν μὲν κατὰ τὸ μέσον τῆς Νοτανατολικῆς πλευρᾶς, τὴν δὲ κατὰ τὴν βᾶσιν τῆς Δυσμικῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν πόλιν· κατὰ ταύτην εἶχον εὑρεῖ θύραν μαρμαρίνην δίφυλλον μεθ' ὁμοιωμάτων ἀναγεγλυμμένων λεπτομερειῶν πραγματικῆς θύρας, ἥτοι φατνωμάτων, ῥόπτρου καὶ τῶν τοιούτων, ἧς τὸ ἄνω ἥμισυ εἶχον θραύσει οἰκτρῶς, τοῦ ἐτέρου κειμένου ἔτι κατὰ χώραν βαθύτερον ἐν τῇ γῆ· προχωρήσαντες δ' ἐνδοτέρω, διέρρηξαν τὸ ἄνω ἥμισυ τῶν παραστάδων καὶ πολλοὺς λίθους ἀψίδος θολουμένης, πλήρους χωμάτων τὰ ἔνδον· διερευνήσαντες δὲ τι βαθύτερον, ὀλίγον ἔσω τῶν παραστάδων, εἶχον συναντήσει μαρμαρίνην σορὸν, ἧς διέρρηξαν τὸ πῶμα καὶ ἐσύλησαν τὰ ἐν αὐτῇ· ἐτέρας σοροῦ μόλις διαφαινόμενα ἔχνη, διεκρίναμεν ἡμεῖς διὰ προχείρου ἐρεύνης.

Τοιαύτη κατάστασις τοῦ εὐχερῶς ἀναγνωρισθέντος οὗτω σπουδαίου καμαρωτοῦ τάφου, ἐνέχοντος σοροὺς μαρμαρίνας οἰκογενειακοῦ λίαν σημαντικοῦ νεκροταφείου, ἀπήγει τὴν ἄμεσον ἐξερεύνησιν, ἧς ἠρξάμεν εὐθὺς τότε, ζητήσας ἀρμοδίως δι' ἀποσταλέντος ἀγροφύλακος τὴν ἀπαιτουμένην μικρὰν πίστωσιν· ἀλλ' ὁ ἀγγελιαφόρος, ἐπανελθὼν ἐξ Ἑλασσόνος, ἐκόμισέ μοι ἐντολὴν τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ θεωρούσης ἑαυτὴν προύσταμένην τῶν ἀρχαιοτήτων Μακεδονίας Ἐφορείας, νὰ βεβαιώσω πρῶτον διὰ δαπάνης πεντήκοντα (!) δραχμῶν, ἂν εἶχε συληθῇ ὁ τάφος· ἀπήντησα ὅτι τὰ ἔνδον εἶναι πλήρη χωμάτων, τῆς θόλου καταπεσοῦσης ἀπὸ λίαν παλαιῶν χρόνων, ἣ δὲ βεβαίωσις τῆς συλήσεως ἢ ἀσυλήσεως ἐσήμαινεν ὅτι καὶ ἡ πλήρης ἀνασκαφή· διότι φυσικῶ τῷ λόγῳ ἔπρεπε νὰ καθαρισθῶσι τὰ ἔνδον ἀπὸ τῶν χωμάτων, ἵνα ἀποκαλυφθῶσιν αἱ σοροὶ καὶ ἄλλα ἴσως τοιαῦτα ἐντὸς κείμενα ἀρχαῖα, π. χ. κλῖναι κττ..

Ἄτυχῶς ἡ Ἐφορεία ἐκείνη, ὑπὸ τοῦ τότε στρατιώτου Γ. Οἰκονόμου, ἐφόρου ἀρχαιοτήτων, διοικουμένη, ἧς καὶ τὸ τελευ-

ταῖον ἤδη μνημονεύω, ἐν ὀφειλομένῃ πιστῇ ἐκθέσει τῶν πεπραγμένων, ἐκ καθήκοντος καὶ κατ' ἀνάγκην, ἵνα ἐν τῷ μέλλοντι ἀποφεύγωνται αἱ ἐπιδειχθεῖσαι ἐν τῇ διοικήσει τῆς ὑπηρεσίας ταύτης μεγάλαι ἀτέλειαι, ἀγνοοῦσα καὶ αὐτὴν τὴν σημασίαν τοῦ καμαρωτοῦ ἢ θαλαμοειδοῦς τάφου, διαπνεομένη δ' ὑπὸ τινος πνεύματος παραδόξου ὅπως ἀντιδράσεως, μηδὲνα ἐξ ἑμοῦ τοῦλάχιστον λόγον ἔχοντος¹⁾, ἀπιγόρευσε δι' ἀποτόμου διαταγῆς τὴν ἔρευναν ταύτης δ' ἔνεκα τῆς ἀπαγορεύσεως ἐζήτησα τὴν πλήρη ἀπομάκρυνσίν μου ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης καὶ τὴν εἰς ἄλλο σημεῖον τῶν ἀπελευθερωθεισῶν χωρῶν ἢ τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος μετὰθεσίμ μου, ἢ τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ στρατιωτικὸν σῶμα, ᾧ ἀνήκον· ἀλλ' ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως καὶ Γενικὸς διοικητὴς τῆς Μακεδονίας κ. Πρακτιδᾶν ἐπεμβάς, διηυθέτησε προχείρως τὰ τῆς διαφορᾶς, ἀναδαλῶν καὶ τὴν ἀνασκαφὴν αὐτὴν· τούτου ἔνεκα ὥρισα ἐκεῖ διαρκή φρουρὰν ἐξ ἀγροφυλάκων μετ' αὐστηρῶν διαταγῶν πρὸς φύλαξιν τοῦ μνημείου, οὗ τὴν τύχην ἀγνοῶ ἄχρι τοῦδε.

Λέγουσι δὲ οἱ χωρικοὶ ἀξιοπίστως ὅτι πολλοὶ τῶν λίθων τοῦ τάφου τούτου ἐκομίσθησαν ὀλίγον πρὸ τοῦ πολέμου εἰς Βουδάλαν, καὶ ὅτι εἶχον μακρὰς ἐπιγραφάς, ἃς οἱ κτίσται ἀπέξεσαν, ἵνα ποιήσωσι καινουργεῖς τοὺς λίθους καὶ οἰκοδομήσωσιν αὐτοὺς οὕτως ἐν τῷ κωδωνοστασίῳ τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας· εἶδομεν δὲ ὄντως αὐτὸ νεωστὶ ἰδρυμένον καὶ τοιούτους λίθους ἔχον· ἢ ὑπαρξίς τῶν ἐπιγραφῶν πρὸ τῆς θύρας τοῦ τάφου, ἢ παρ' αὐτὴν εἶναι λίαν πιθανή, ἐκ τῆς εὐρέσεως ὑπ' ἑμοῦ ὁμοίων, παρὰ τὴν θύραν ἐπίσης τοῦ ἐν Γοννοκονδύλῳ-Ἰολυμπιάδι ἡμισκάπτου ἔτι καμαρωτοῦ, λίαν ὁμοίου τάφου, περὶ οὗ βλ. *Πρακτικὰ* 1911 σελ. 323-329· θὰ ἀνεφέροντο δὲ αὐταί, ὡς ἐκεῖναι, εἰς τοὺς ἔνδον τεθαμμένους ἐπιστήμους καὶ σπουδαῖόν τι ὑπὲρ πατρίδος ἐκτελέσαντας ἀνθρώπους.

¹⁾ Ἴσως οἱ μηδὲν, ἢ σχεδὸν μηδὲν πράττοντες ἐν τινι κοινῷ ἔργῳ, βλέποντες ἄλλους δραστήσιους, φύσει ἐμποδίζουσι παντὶ σθένει αὐτούς, ἵνα καὶ οὗτοι ἀπρακτώσιν.

Ὁὐ μακρὰν τοῦ τύμβου τούτου, διαβαίνοντες τὸν Σαραντάπορον, συναντῶμεν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης ἰδρυμένον μύλον, καὶ εὐθὺς ὑπερκείμενον αὐτοῦ γήλοφον ἐπίπεδον, οὐχὶ ὑψηλόν, ἐφ' οὗ διακρίνονται πολλὰ θραύσματα νεολιθικῶν ἀγγείων· περαιτέρω, Ἀνατολικώτερον αὐτοῦ παρ' ἕτερον μύλον, ὑπάρχουσι τάφοι, κεραμοστεγεῖς μάλιστα· ἐντεῦθεν μετὰ ἐν τέταρτον ὥρας φθάνομεν εἰς τὸ χωρίον Βουδάλα, ἰδρυμένον καὶ τοῦτο ἐπὶ ὁμοίου μικροῦ νεολιθικοῦ συνοικισμοῦ· ἦσαν δ' ἐν τε τῷ χωρίῳ καὶ ἐπὶ τινος κρήνης ἔξω αὐτοῦ κατὰ τοὺς ἀμπελώνας, πολλαχοῦ ἐντετειχισμένοι λίθοι ἐπιγεγραμμένοι, οὓς ἀπετειχίσσαμεν καὶ μετεκομίσαμεν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἐλασσόνος ὑπ' ἀριθ. 68· 69· 70· 71· 72· 73· 78· ἀφίχθεμεν δ' ἐκεῖ ὡς δυσμετακόμιστον τμήμα κίονος μετ' ἐπιγραφῆς, ἴσως miliarium, καὶ στήλην, ἣν ἀργὰ κατόπιν ἐμάθομεν ὅτι ἀπέκρυψέ τις χωρικός, Καρχακιόζης ὀνόματι.

Ἀνήκει δὲ τὸ χωρίον Βουδάλα μετὰ τῶν περὶ εὐφόρων ἀγρῶν τῇ ἐν Ἐλασσόνι μονῇ τῆς Ὀλυμπιωτίσσης, ἣτις ἔχει ἐκεῖ μέγα μετόχιον, καὶ διορίζει ἐκάστοτε τὸν συνήθη ἐπιστάτην, λυμαινόμενον τοὺς χωρικοὺς καὶ πλουτοῦντα εἰς βάρος αὐτῶν· διὸ οἱ κάτοικοι, εὐθὺς μετὰ τὴν ἑαυτῶν ἐκ τοῦ Τουρικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθέρωσιν, ἐζήτησαν τὴν ἐξαγορὰν τῶν οἰκιῶν καὶ γαιῶν, ἵνα ἀπαρτίσωσιν ἰδίους κλήρους· εἰσὶ δὲ φιλότιμοι καὶ φιλόξενοι οἱ χωρικοὶ οὗτοι, διατηροῦντες κοινῇ δαπάνη ξενῶνα. ἔνθα διατρίβουσιν οἱ διερχόμενοι, πρὸς οὓς ἕκαστος οἶκος προσφέρει τροφήν καὶ οἶνον, τοῦ παρακειμένου μετοχίου ἀρνούμενου πᾶσαν ξενίαν, ἐκτὸς ἂν τις βιαίως ἀπαιτήσῃ αὐτήν, πλήρη δὲ πτωχίαν αὐτοῦ οἰκτροχοοῦντος τοῦ ἐν αὐτῷ ἐπιστάτου ψευδῶς, ὡς διὰ στρατιωτῶν ἐρευνησάντων ἐβεβαιώθημεν.

Θέσεις δὲ ὀνομάζονται νῦν ἐν τοῖς περὶ αὐτῆς αἱ ἐξῆς: Παλαίκασιρο, ἔνθα ἡ ἀρχαία πόλις, Ἀϊθανάσης, ἔνθα ἐρείπια ἐκκλησίας, ἐπ' αὐτοῦ, Παλιοκκληῖοι, ἐν τῇ κάτω ἀρχαίᾳ πόλει, Χράπα, ἔνθα εἶναι «μπηάι» (= πηγάδι), Σκοίνα, σύνορον πρὸς Λακκοῦδι, ἔνθα εἶναι «μνημούρια», Στένωμα, Ῥεβενίκος, ἔνθα εἶναι «πουρνάρια» πυκνά, Νεραντζιά, Ἀργιλιά, Παλιοχωρι, Διμάτι, Βουκολάκκια, (= βαρκὰ λάκκια), Ἀμάρμπε, «βουνό», ἴς Ῥάχες

(= ἔς τοὺς Ῥάχες), ἔς τὸ Κορί, ἔς Λάκκες, Κερασίνα Ῥάχη, ἔς τὴν Ἀμαντζιοῦκα, Πουρνάο, Πλακόπιτρες, Παλιομέτοχο, Βαθύλακκο, σύνορον πρὸς Βούρμπαν, Βούζα Δέντρα, Γκουμπίσα, ἔνθα πηγὴ, ἦτοι «βρούσι», Ἀϊνικόλας, Ἀϊλιᾶς.

Βορείως τῆς Βουβάλας μεταβάλλει τις ἐπὶ γηλόφων μετὰ μίαν περίπου ὄραν εἰς τὸ χωρίον Βούρμπαν, κείμενον ἐπὶ κωνοειδοῦς ὑψώματος· ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ὑπάρχει μεγάλη ἐκκλησία, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν κτισθεῖσα, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου· ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς μεσαίας θύρας τοῦ ἱεροῦ εἶναι ἐστρωμένη μεγάλη στήλι μετ' αἰτώματος, ἣς ἡ ἐπιγραφὴ ἐκ τῶν συνεχῶν πατημάτων κατέστη τελείως ἐξίτηλος· ἐτέρας παρακειμένης τμήμα. ἐφ' ἧς ἐσφύζοντο ἔτι γράμματά τινα ἀπετειχίσαμεν καὶ ἐκομίσαμεν, εἰς τὸ Μουσεῖον Ἐλασσόνος· ἐκεῖ εἶχεν ἀχθῆ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὑπὸ φιλομούσων μοναχῶν τῆς μονῆς Ὀλυμπιώτισσης, ὡς λέγεται, βᾶσις ἀρχιτεκτονική, φέρουσα ἐπὶ δύο ἐδρῶν μακρὰς ἀπελευθερωτικὰς ἐπιγραφάς, καὶ αἰτώμα ἐπιτυμβίου στήλης, φέρον ἐπιγραφὴν καὶ ἀνάγλυφον Μακεδονικὴν ἀσπίδα, ἅτινα εἶχον εὐρεθῆ, ὡς λέγεται, κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς ἐκκλησίας ταύτης· ταῦτα μετὰ τῶν εὐθὺς κάτω ἀναφερομένων, ἃ εὕρομεν ἡμεῖς, ἀνεγράψαμεν ἐν τῷ Μουσεῖῳ Ἐλασσόνος ὑπ' ἀριθ. 3· 9· 76· 77· 88· (βλ. ἄνω σελ. 160).

Ὀλίγον ὑπὸ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ὑπάρχει ἐτέρα μικρά, μόλις συγκρατουμένη ἀπὸ τῆς εἰς ἐρείπια πτώσεως, ἡ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων· ἐκτίσθη τῷ 1744, ὡς λέγει ἐντετειχισμένη ἐπιγραφὴ, φέρει δὲ ἀξιολόγους τοιχογραφίας. παραδόξως μετὰ τινος ἀσυνήθους ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις τέχνης πεποιημένας· ἀλλὰ τὸ κονίαμα ἐξωγκώθη πολλαχοῦ ἐκ τῶν βροχῶν καὶ ὑπάρχει κίνδυνος ταχείας πτώσεως αὐτῶν· διὸ συνειστήσαμεν τὴν ἐξαγωγὴν αὐτῶν ἀρμοδίως δι' ἐμπείρων τεχνιτῶν ἐπὶ τῶν τοίχων διακρίνοντάι τινες λίθοι εἰργασμένοι, ὧν τινες ὑποπτεύομεν ὅτι φέρουσιν ἐπιγραφάς· δύο τούτων, ἐμφανεῖς ὄντας, ἀπετειχίσαμεν καὶ κατεγράψαμεν ὡς ἄνω. μετκομίσαντες εἰς τὸ Μουσεῖον Ἐλασσόνος, ὑπ' ἀριθ. 77· 78.

Πόθεν ἐκομίσθησαν οἱ λίθοι οὗτοι, οὐδεὶς τῶν κατοίκων ἐνθυ-

μεῖται εἰς λέγει, μὴ συμμαρτυρούντων ἑτέρων, ὅτι ἐν θέσει Γκαία (ἡ) διέκρινεν ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως, μὴ ἀποτελούσης ὁμῶς «Κάστρον» σημαντικόν, ὡς τὸ Παλαικάστρον, καὶ ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχουσιν ἐρείπια ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου, ἐξ ὧν μάλιστα βεβαίωσι ὅτι ἐκομίσθη ἡ ἐπιγραφή ὑπ' ἀριθ. 3· ἀλλ' οὔτε τοῦτο διακρίνεται ἐντεῦθεν, οὔτε ἄλλο τι φρούριον ἀρχαῖον ἢ μεσαιωνικόν οὐδὲν κατὰ τοὺς ἐγγυὲς τόπους, Βορείως καὶ Δυσμικῶς μέχρι «Γκλικόδου», «Μόκου» καὶ «Βεσαρίτσας», μνημονεύεται ὑπὸ τῶν ἄλλως λίαν δύσνων χωρικῶν τούτων, οὐδὲ ἡμεῖς εἶδομεν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκ Δούχλιστας καὶ τῶν παρὰ τὸ Χάνι Χατζηζώγα ἀρχαίων ἐρειπίων μεταφορὰ λίθων εἶναι λίαν δυσχερῆς, ἔνεκά τε τοῦ μεταξὺ παραρρέοντος ποταμοῦ Τιταρησίου καὶ πολλῶν χειμάρρων, ἕτερον δ' εὐθετώτερον πρὸς τὸ χωρίον φρούριον δὲν ὑπάρχει, πλὴν τοῦ Παλαικάστρου Βουβάλας, εἰκάζομεν ὅτι ἐκεῖθεν ἐκομίσθησαν ταῦτα· δύνανται ἄρα νὰ ἀποδίδωνται μετὰ πλείστης πιθανότητος τῇ ἐκεῖ ἀρχαίᾳ πόλει.

Εἰς ἀπόστασιν τετάρτου τῆς ὥρας Ἀνατολικῶς τῆς Βούρμπας ὑψοῦται μεταξὺ χειμάρρων παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Τιταρησίου μέγας λόφος, ἔχων ἔμφασιν ὁμοιοτάτην τῇ τῆς Ἀργίσσης παρὰ τὴν Λάρισαν (βλ. κάτω κεφ. 5'), ἐφ' οὗ μακρόθεν διακρίνεται κατακεχωμένος, ἀλλ' ἐμφανῆς, τριπλοῦς περίβολος τείχους, εἰς μὲν σχηματίζων κωνικὴν ὑψίστην ἀκρόπολιν, δεύτερος συγκεντρικὸς μεῖζων, ποιῶν ἑτέραν μεῖζονα φυσικῶ τῷ λόφῳ, καὶ τρίτος, ὁμόκεντρος ἐπίσης, δηλῶν πεπλατυσμένην κάτω πόλιν· δυστυχῶς δὲν ἔσχον τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον νὰ μεταβῶ ἐκεῖσε· διέκρινα ὁμῶς ὅτι σχηματίζεται ἀρχαϊκῆ τινος ἢ μυκηναϊκῆ, καὶ περαιτέρω τῆς χαλκῆς καὶ νεολιθικῆς περιόδου πόλις ἀξιόλογος, ἔνεκά τε τῆς φύσει ὀχυρᾶς θέσεως καὶ διὰ τὸν πλησιασμόν τοῦ ποταμοῦ· στερεῖται δὲ λίθων ὁ τόπος ἐκεῖ, ἀποτελούμενος ἐκ χωματωδῶν γηλόφων· οἱ τοῦ τείχους ἄρα θὰ ἐκομίσθησαν ἐκ τῶν ὑπερκειμένων περαιτέρω βουνῶν· καλεῖται δὲ σήμερον ἡ θέσις αὕτη Διάρογος· οἱ ἐν Βουβάλα ὁμῶς εἰπόν μοι ὅτι διάρογος εἶναι προσγηγορικὸν ὄνομα, δηλοῦν γήλοφον πεπλατυσμένον, ἢ ἐν γένει χωματώδες ὑψωμα πλήρες χόρτων πρὸς βοσκὴν προβάτων·

ὄντως δὲ τοιοῦτος γήλοφος εἶναι ὁ τῆς περιγραφείσης ἀρχαϊκῆς πόλεως.

Ὅτι ἡ ἀρχαία αὕτη πόλις εὐαρμοστεῖ, ἵνα θεωρηθῆ ὡσα ἡ Κύφος, προκύπτει ἐκ τε τῆς ἄνω περιγραφῆς καὶ ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἐντὸς γηλόφων σχεδὸν κεκρυμμένης· ἴσως δ' ἐκ τοῦ κῦ-
ππειν προέρχεται καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς· ἐκ τοῦ συμβεβηκότος ἄρα
θα ἐπωνομάσθη οὕτω, καθ' ἃ ἡ "Ὀρθη, Κορσέα, Ὠτιόλοβος κττ.
(βλ. ἄνω σελ. 166-167)· οἱ Αὐστριακοὶ τοπογράφοι σημειοῦσιν
ὡς Κύφον ἐν τῷ πίνακι αὐτῶν τὸν ἐν Βουβάλα ἀσήμνητον νεο-
λιθικὸν συνοικισμόν, ὅπως ἀπιθάνως.

Περαιτέρω ἔτι Ἀνατολικώτερον τῆς ἐκεῖ μετὰ πιθανότητος
ὡς ἄνω ἀναγνωρισθείσης Κύφου, ὑπὲρ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ
ποταμοῦ καὶ κατὰ τὸ «Χάνι Χατζηζώγα», Βορείως καὶ οὐ μικ-
ρὰν αὐτοῦ, διακρίνεται μικρὸν τι φρούριον, προσόμοιον τῷ προ-
ηγουμένῳ, περὶ οὗ δὲν ἠδυνήθημεν οὔτε νὰ μάθωμεν, οὔτε νὰ
διακρίνωμεν σαφῶς, ἐὰν φέρῃ τειχισμὸν τινα· λέγουσι μόνον ὅτι
ἐγγὺς ἐκεῖ κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην ὑπάρχει ἐν ἐρείπιοις ἐκκλη-
σία τις τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἐφ' ἧς εὐρέθη ἡ ἐν Πρακι. 1912
σελ. 245 μνημονευομένη Λατινικὴ ἐπιγραφή, ἣν, ἀποστείλαντες
στρατιώτας, μετεκομίσαμεν καὶ κατεγράψαμεν ἐν τῷ Μουσεῖῳ
Ἐλασσόνοιο ὑπ' ἀριθ. 74· ἐν ᾧ δὲ ἠτομάζομεν αὐτὴν πρὸς ἐκ-
δοσιν, εἶδομεν αὐτὴν πολὺ καλῶς ¹⁾ δημοσιευθεῖσαν καὶ ὑπομνη-

¹⁾ Μικρὰς μόνον παρατηρήσεις ἔχω ὡς πρὸς τὴν ἔκδοσιν: ἐν στίχ. 22
ἀντέγραφα *Ono(d)reas* ἀντὶ τοῦ ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν *Ono(a)reas*· ὁ χαρακτὴρ
ἐπειράθη ὄντως νὰ γράψῃ Δ, ἀλλ' ἐμφανῶς ἔγραψε Δ, ὑπερ παρετήρησαν μὲν οἱ
ἐκδοταί, ἠρμήνευσαν δὲ ἀντιθέτως ἑμοῦ· φαίνεται δὲ τὸ Ὀνοδρέαι διαλεκτικὴ λέ-
ξις, ἔχουσα πρῶτον συνθετικὸν τὴν ἀνὰ πρόθεσιν (πρὸς Ὀνοθύριον κττ.), ὃν δὲ
ἄσχετον πρὸς τὸ Ὀνου πεδίον, μεταφρασθὲν ὄθθεν εἰς *Onoareas* λατινιστί-
τελείως ἀδύ. ατον εἶναι ἐπίσης τὸ νὰ ὑποθεσωμεν ὅτι διεστράφη τὸ *Μονδαίαι* εἰς
Ono(d)rea, ὡς εἰκάζουσιν οἱ ἐκδοταί· διότι ἡ *Μονδαία* κείται λίαν μακρὰν ἐν-
τεθθεν (βλ. ἄνω σελ. 183 κ. ἐ.)· ὑπὸ τὸν στίχ. 27 ὑπάρχουσιν ἴχνη τινα γραμ-
μάτων 28ου στίχου, μὴ δηλωθέντα ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν· Ἡ συμπλήρωσις τοῦ
στίχ. 21-22 καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν πτώσεων ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν φαίνεται μοι τελείως
ἀπιθάνως· κάλλιον εἶναι νὰ ἀναγνώμην ἀπλῶς *inter Azzoris Ono(d)reas et*
Petraeas Dolichis, καὶ νὰ ὑπολάβωμεν γενικῆς πτώσεως ἐκ τοῦ *Azzor*, ὅπερ

ματισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Wace καὶ Thompson, ἐπικουροῦντος τοῦ Premierstein, ἐν Annual of the British School at Athens XVII 1910/11 σελ. 193-204.

Ἐν αὐτῇ ἀναφέρονται τοπωνυμῖαι χαρακτηριστικαὶ τῶν τόπων, ἃς δύναται τις νὰ προσαρμόσῃ μετὰ πολλῆς πιθανότητος πρὸς τὰ ἐκεῖ· διότι καθορίζονται τὰ ὅρια τῶν Δολιχηνῶν Περραιῶν καὶ τῶν Μακεδόνων Ἑλληνιστῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανου, ἐπανάγοντος εἰς ἰσχὺν τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀμύντου, τοῦ πατρὸς τοῦ Φιλίππου (390-371 π. Χρ.), γενόμενον καθορισμὸν αὐτῶν, καὶ δηλούμενον διὰ λιθίνης στήλης, ἰδρυμένης ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Δολίχης· λέγει λοιπὸν *piacet* ¹⁾ *finem esse a termino, qui est in via supra Geranas inter Azzoris Ono(d)reas et Petraeas Dolichis, per summa juga [a]t canpum, qui Pronom[ae] vocatur, ita ut canpus in [pa]rte sit Elemiotarum.*

Ὁ κύριος ἄρα ὅρος ἦτο ἰδρυμένος ἐν τῇ ὑπὲρ τὰς Γεράνας δὸφ· ἢ δὸδος αὕτη εἶναι, φυσικῶ τῷ λόγῳ, ἢ μόνῃ καὶ νῦν κατὰ τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου· ἢ δὲ ὑπὲρ νοεῖται ὡς πρὸς τὸν Ἀμύνταν βεβαίως, ἦτοι ἐκ Βορρᾶ πρὸς Νότον, οὐχὶ ἀντιθέτως· ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις αὕτη κεῖται πρὸς τὴν Ἄζωρον, δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ *Γεράνας* τὸ ὑπὲρ τὸ νῦν χωρίον «Γκλίκοδον» δασῶδες ὅρος τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σαρανταπόρου· Ἄνοδραεὶ ἄρα εἶναι τοπωνυμία κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, κατὰ τὸ Γκλίκοδον-Βούρμπαν, Πειραιῖαι δὲ τὸ κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην ὅρος, ἢ νῦν «Βίγλα» καλουμένη, κείμενον πρὸς τὴν Δολίχην

λατινικώτερον, καὶ *Doliche* ἦτοι *inter Ono(d)reas Azzoris et Petraeas Dolich(es)*, ἑλληνιστῖ «Ἄζωρον Ἄνοδραεῶν καὶ Πειραιῶν Δολίχης μεταξύ»· ὅτι δὲ Ἑλληνικῆ τις ἐπιγραφὴ μετεφράσθη, ὑποδηλοῦσι τὰ λεγόμενα ἐπ' αὐτοῦ τοῦ λίθου, ὅτι ὁ Ἀμύντας πρῶτος, ὁ τοῦ Φιλίππου πατήρ (τοῦ Β'), καθώρισε τοὺς ὅρους.

¹⁾ Ἐπὶ τοῦ λίθου ὑπάρχει ἡ γραφὴ αὕτη *piacet*, γενομένη κατὰ τὴν τότε κοινὴν προφορὰν τοῦ I ἐν τοιαύτῃ θέσει, ἐπικρατήσασαν ἐν τῇ νῦν Ἱταλικῇ γλώσσῃ· τὸν λόγον τοῦτον δὲν ἐσημείωσαν οἱ ἐκδόται, ἅτε ὄντα καταφανῆ βεβαίως.

καὶ ἐμφανῶς ἐκ τοῦ συμβεβηκότος ὀνομασθὲν οὕτως, ὡς ἔχον ὀλισθηροὺς βράχους καὶ ὃν μᾶλλον γυμνόν· ἢ δὲ πεδιάς, ἢ διὰ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων τούτων ὀριζομένη, εἶναι ἢ Νοτιώτερον αὐτῶν κειμένη μέχρι που τῆς νῦν θέσεως Χάνι Χατζηζώγα· αὕτη δὲ καλεῖται *Προνομαὶ* καὶ ἐδίδοτο τοῖς Ἑλλημειώταις, μεροληπτοῦντος βεβαίως τοῦ Ἀμύντου ὑπὲρ αὐτῶν, διότι φυσικὸν ὄριον τῶν τόπων τούτων εἶναι τὸ μέσον τῶν στενῶν οὕτως, ὥστε τὰ μὲν Βόρεια νὰ ἀνήκωσι τοῖς Ἑλλημειώταις, τὰ δὲ Νότια τοῖς Περραιβοῖς.

Αὐτὰ δὲ τὰ νῦν Στενά τοῦ Σαρανταπόρου εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Λιβίου κκλούμενα *Βολούσιανα*¹⁾, περὶ οὗ ἀμφιβάλλουσιν οἱ μνημονευθέντες ἐκδόται τῆς Λατινικῆς ἐπιγραφῆς, οἵτινες πάλιν οὐχὶ ὀρθῶς νομίζουσιν ὅτι ὁ Σαραντάπορος εἶναι ὁ ἀρχαῖος *Εὐρωπός*· διότι ὁ νῦν Σαραντάπορος εἶναι βεβαίως ὁ *Τιταρήσιος* τῶν ἀρχαίων, ἕτερος δὲ ὁ Εὐρωπός, ὡς εἴπομεν ἐν τοῖς ἄνω σελ. 173-176. Περὶ δὲ τῶν θέσεων τούτων καὶ τῆς στρατηγικῆς σημειασίας αὐτῶν πρὸς εἰσβολὴν στρατοῦ ἐκ Θεσσαλίας εἰς Μακεδονίαν καὶ τὰνάπαλιν, εὐρίσκομεν διήγησιν παρὰ Λιβίου ἐν βιβλ. 44 κεφ. 2 κ. ἐ., θρυμκσίως ὁμοιάζουσαν πρὸς τὰ κατὰ τὸν ἡμέτερον πρῶτον πόλεμον, τὸν κατὰ τῶν Τούρκων, συμβάντα κατὰ μῆνα Ὀκτωβρίου τοῦ 1912.

Ὅπως δὲ γὰρ δὴ κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ὀκτωβρίου οἱ ἡμέτεροι ἐπιτελεῖς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ τότε Διαδόχου Κωνσταντίνου, νῦν δὲ βασιλέως ἡμῶν, κατεστρώννουσιν ἐν Ἀκρίση καὶ Τυρνάβῳ καὶ συνεζήτουν τελικῶς τὸν τρόπον τῆς εἰς Περραιβίαν καὶ Μακεδονίαν εἰσβολῆς, συγκεντροῦντες καὶ τοὺς σχετικούς ὁδηγοὺς τῶν ὁδῶν, ὁμοίως ἐν ἀρχῇ τοῦ θέρους τοῦ 169 π. Χρ. ὁ ὕπατος Κόιντος Μάρκιος Φίλιππος, συγκαλέσας ὁδηγοὺς τῶν ὁδῶν, καὶ ἐξετάσας περὶ αὐτῶν τὰ δέοντα, συνεζήτησεν ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἐπιτελείῳ περὶ τῆς συμφορωτέρας εἰς Μακεδονίαν εἰσβο-

¹⁾ Ἡ λέξις φαίνεται οὕτω διαλεκτικῆ τῆς Μακεδονικῆς ἢ Περραιβικῆς (ἤτοι Θεσσαλικῆς) διαλέκτου· δεύτερον συνθετικὴν φαίνεται ὅτι ὑπόκειται ὄντως ἡ λέξις *σενά*, ἢ δὲ ἀρχὴ τοῦ πρώτου θά ἤτο δίγαμμα (πρβ. π. γ. *Βοίτυλος* = *Οἴτυλος*).

λῆς ¹⁾ ἐν αὐτῷ ἐξετέθησαν τρεῖς ὁδοὶ εἰσβολῆς: ἡ πρώτη διὰ Πυθίου, παρὰ τὸ νῦν Σέλος, διὰ τῶν στενῶν βεβαίως τῆς Πέτρας, ἡ δευτέρα διὰ τῶν Καμβουνίων, ἤτοι διὰ τῶν νῦν Στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου, ἡ τρίτη διὰ τῆς Ἀσκουρίδος λίμνης, τοῦ νῦν Νεζεροῦ διὰ τῶν στενῶν τῆς Ζηλιάνας πρὸς τὴν Λεπτοκαρυάν ²⁾: ὑπαρχούσης οὕτω διχογνωμίας πρὸ τῆς τελικῆς ἀποφάσεως, καὶ ὑπολειπομένου τμήματος κοινῆς πρὸς πάσας ταύτας, μάλιστα τὰς δύο πρώτας, ὁδοῦ, προυχώρησεν ὁ Μάρκιος καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὰ μεταξὺ Δολίχης καὶ Ἀζώρου, ἤτοι ὀλίγον Νοτιώτερον τοῦ νῦν Χανίου Χατζηζώγα, ἵνα ὀριμώτερον σκεφθῆ ³⁾, ὡς ἔπραξαν καὶ οἱ ἡμέτεροι μετὰ τὴν προκαταρκτικὴν τοῦ ὄλου ἔργου μάχην τῆς Ἐλασσόνας, μὴ οὔσαν ταύτην ἀποφασιστικὴν τοῦ συνόλου, ἀλλ' εὐτυχῆ ἔναρξιν πολυπόνου καὶ μεγάλου ἔργου.

Ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ὁ βασιλεὺς Περσεύς, ἐπέχων στρατηγικῶς τὴν θέσιν, ἦν εἶχον οἱ Τούρκοι κατὰ τὸν ἡμέτερον πόλεμον,

¹⁾ Consul . . . convocatis itinerum ducibus, cum exponerent in consilio iussisset, qua quisque ducturus esset, summotis iis quam potissimum peteret, rettulit ad consilium *Λιβ.* 44, 2.

²⁾ Aliis per Pythium placebat via, aliis per Cambunios montes, qua priore anno duxerat Hostilius consul, aliis praeter Ascum paludem *Λιβ.* 44, 2.

³⁾ Restabat aliquantum viae communis: itaque in id tempus, quo prope divortium itinerum castra posituri erant - - in Perhaebiam inde ducit, et inter Azorum et Dolichen stativa habuit ad consulendum rursus quam potissimum capesseret viam *Λιβ.* 44, 2. Ἐνταῦθα προσῆλθεν ἐπὶ κεφαλῆς πρεσβείας τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Ἀχαιῶν ὁ ιστοριογράφος Πολύβιος, καὶ παρηκολούθησε τὴν ἐν τοῖς κάτω ἀναφερομένην εἰσβολὴν τοῦ ὑπάρχοντος Μαρκίου εἰς Μακεδονίαν: ἀλλ' οὐδὲν πλὴν τοῦ ἀποτελέσματος λέγεται περὶ αὐτῆς ἐν ΚΠ' 13 «οἱ δὲ περὶ τὸν Πολύβιον, καταλαβόντες τοὺς Ῥωμαίους ἐκ μὲν τῆς Θετταλίας κεινηκῶτας, τῆς δὲ Περραιβίας στρατοπεδευόντας Ἀζωρίου μεταξὺ καὶ Δολίχης, τὴν μὲν ἔντευξιν ὑπερέβητο διὰ τοὺς περιστάτας καιροῦς, τῶν δὲ κατὰ τὴν εἰσοδὸν τὴν εἰς Μακεδονίαν κινδύνων μετείχον» ἐπεὶ δὲ τοῦ στρατεύματος κατάραντος ἐπὶ τοὺς καθ' Ἡράκλειον τόπους (= τὸν νῦν Πλαταμῶνα), ἔδοξε καιρὸς εἶναι πρὸς ἔντευξιν. ἄτε τοῦ στρατηγῶ *δοκοῦντος ἠγνύσθαι τὸ μέγιστον τῶν προκειμένων*, κτλ.». Ταῦτα εἶναι βεβαίως ἐπιτομὴ τῶν τῷ Πολυβίου, καὶ τούτου ἕνεκα παραλείπονται αἱ λεπτομέρειαι.

και ἀμυντικὴν ἐπίσης στάσιν τηρῶν, διότι ἡγγόνει τίνι ὁδῷ θὰ ἠκολούθει ὁ ἐχθρὸς ὑπὸ τὸν Ὑπατον, κατέλαβε πάσας τὰς διόδους διὰ στρατευμάτων ¹⁾ ὡς ἐξῆς: κατὰ μὲν τὸν ζυγὸν τῶν Καμβουνίων, ὃν ἐκάλουν *Βολούσιανα*, ἀπέστειλε τὸν Ἀσκληπιόδοτον μετὰ δέκα χιλιάδων νεαρῶν εὐζώνων ²⁾: κατέλαβε δὲ ἅλα δὴ τὴν μεταξὺ τῶν νῦν Σερβίων και τῶν Βορείων στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου κατὰ τὰς Νοτοδυσμικὰς ὑπωρείας τῆς νῦν «Βίγλας» θέσιν, ἣν ἀκριβῶς και λίαν σοφῶς εἶχον καταλάβει οἱ Τοῦρκοι. και ἔνθα συνήφθη ἡ ἡμετέρα σπουδαιστάτη μάχη τοῦ Σαρανταπόρου, παραδοθηδούντων ὁμοίως τῶν ἡμετέρων εὐζώνων, ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ νῦν Λιθαδίου ὁρέων ὀρμησάντων Βορροδυσμικῶς πρὸς ὑπερφαλάγγισιν τοῦ ἐχθροῦ: δὲν ὑπάρχει ἄρα ἀμφιβολία ὅτι τὰ στενὰ ταῦτα εἶναι τὰ *Βολούσιανα* ³⁾: τὴν Νοτίαν δ' ἐξοδὸν τῶν στενῶν τῆς Ζηλιάνας, μεταξὺ τῆς νῦν Καρυᾶς και τοῦ Νεζεροῦ, κατέλαβεν ὁ Ἰππίας διὰ δώδεκα χιλιάδων Μακεδόνων ⁴⁾: οἱ Τοῦρκοι ἔνταυθα οὐδεμίαν στρατιάν εἶχον, εἴτε λόγῳ ἑλλείψεως ἐπαρκῶν δυνάμεων, εἴτε ἔνεκα στρατηγικῆς ἀπρονοησίας: ἀλλὰ και οἱ ἡμέτεροι οὐδεμίαν δύναμιν ἀπέστειλαν οὔτε διὰ τοῦ νῦν «Δε-

¹⁾ Per eosdem dies Perseus, cum appropinquare hostem sciret, quod iter petiturus esset ignarus, omnes saltus insidere praesidiis statuit *Αιβ.* 44, 2.

²⁾ In iugum Cambuniorum montium — Volustana ipsi vocant — decem milia levis armaturae iuvenum cum duce Asclepiodoto mittit *Αιβ.* 44, 2.

³⁾ Περὶ τῆς δι' αὐτῶν διόδου λέγει ὁ Λίβιος ἐν 42, 53 deinde *saltu angusto* superatius montibus, quos Cambunios vocant, descendit ad Azorum Pythium et Dolichen: οὐδεμίαν σχεδὸν ἔνταυθα ἔχει ἡ λεγομένη, ὑπὸ τῶν Wace-Thompson στρατὸς ἐκ Λιθαδίου εἰς Βελβενδόν: ὀρθάτα ὁ Λίβιος λέγει ὅτι ὁ Περσεὺς ὑπερβὰς τὰ ὄρη Καμβούνια διὰ στενῆς εἰσόδου κατέβη εἰς Τρίπολιν: φαίνεται ὅτι δὲν κατενόησαν πρὸς τὸν οἱ ἄνω, λέγοντα δι' ἀφαιρετικῆς παθητικῆς μετοχῆς ὑπερβαθέντων τῶν ὁρέων διὰ στενῆς φάραγος, ἢ ἔστιν ὑπερβὰς τὰ ὄρη διὰ κτλ..

⁴⁾ Ad castellum quod super Ascuridem paludem erat — Lapa thus vocatur locus (βλ. περὶ αὐτοῦ κάτω τὸ κερφ. F') — Hippias tenere saltum cum duodecim milium Macedonum praesidio iussus *Αιβ.* 44, 2.

ρελί», ὅπερ τοῦνταντίον διέταξαν νὰ ἐκκενωθῇ τῶν κατοίκων, οὔτε διὰ τῶν Τεμπῶν, ἤτις ἠδύνατο ἐνωρίτερον καὶ εὐκολώτερον νὰ φθάσῃ διὰ τῆς Ἀνατολικῆς παραλίας εἰς Θεσσαλονίκην, ἀφ' οὗ ἦτο βεβαία ὅτι οὐδένα ἀπὸ θαλάσσης θὰ διέτρεχε κίνδυνον· τὴν δὲ ὑπόλοιπον στρατιάν ἐκράτησεν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Περσεὺς παρὰ τὸ Δίον, ἤτοι κατὰ τὴν ἐξοδὸν τῶν στενῶν τῆς Πέτρας παρὰ τὸν νῦν Μαλαθριά, ἐπιτηρῶν διηγεκῶς διὰ τμημάτων καὶ τὴν ἐξοδὸν τῆς Ζηλιάνας καὶ τὴν τῶν Τεμπῶν μέχρι τοῦ νῦν Πλαταμῶνος καὶ τοῦ Πυργετοῦ ¹⁾. Ἡ διανομὴ ἄρα τῶν στρατευμάτων τοῦ Περσεῦς ἦτο στρατηγικωτάτη καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερέτρα τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων τῆ 1912 γενομένης.

Τὰ περὶ τῶν τόπων τῆς εἰσβολῆς τοῦ ὑπάτου Μαρκίου, καθ' ὅσον γινώσκω, δὲν ἔχουσιν ἐρμηνευθῆ καλῶς ὑπὸ τῶν νεωτέρων· ὅτι ὅμως προετίμησε τὴν διὰ τοῦ νῦν καλουμένου στενοῦ τῆς Διάδας, καὶ περαιτέρω διὰ Καρυᾶς καὶ Ζηλιάνας εἰσβολὴν, προκύπτει σαφῶς ἐκ τοῦ Λιβίου, καθ' ἃ εἶπομεν καὶ ἐν τοῖς ἄνω σελ. 167, καθορίσαντες τὸν Ὠτόλοβον· τὴν διὰ τῶν στενῶν τοῦ Σαρανατπόρου εἰσβολὴν ἀπέφυγε σοφῶς ὁ ὕπατος οὗτος, ἄλλως τε καὶ διότι εἶχεν ἤδη νωπὴν τὴν ἐκεῖ ἦτταν τοῦ ὑπάτου Ὀστιλίου, πρὸ ἐνὸς μόλις ἔτους γενομένην (170 π. Χρ.)· τὴν δὲ διὰ τῶν στενῶν τῆς Πέτρας εἰσβολὴν ἔτι σοφώτερον ἀπέφυγεν ὁ Μάρκιος, οὕσαν λίαν κινδυνώδη καὶ δυσχερεστέραν φύσει τῆς διὰ Βολουστάνων· τοῦτο δὲ ἀπέδειξεν ἢ τε ὀλίγον μετέπειτα, τῆ 168 π. Χρ., ὑπὸ τοῦ Νασικᾶ διάδασις αὐτῶν, καὶ ἡ ἐσχάτως ἐν τῆ ἡμετέρῳ πολέμῳ γενομένη διὰ μιᾶς μεραρχίας, ἧς πολλοὶ ἐφονεύθησαν παρὰ τὸ νῦν «Κωλοκοῦρι», καίτοι ἐλάχιστοι μὲν, ὡς ἐμάθομεν, Τούρκοι ἀντέστησαν, πλήρης δ' ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ τῶν πλαγίων ἀσφάλεια ὑπῆρξε διὰ τὴν εἰσελθοῦσαν ταύτην

¹⁾ Ipse cum reliquis copiis primo circa Diuum stativa habuit, deinde ... cum equitibus expeditis litore nunc Heracleum nunc Philam percurrebat, eodem inde cursu Diuum repetens *Λιβ.* 44. 2 ἐν τέλει.

μεραρχίαν, ὄντος ἤδη ἐκεῖθεν κεκαθαρισμένου τοῦ ἐδάφους ὑπὸ τοῦ κυρίου σώματος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἡ δὲ διὰ τῶν στενῶν τῆς Διάδας καὶ Ζηλιάνας πορεία τοῦ Μαρκίου ὑπῆρξε λίαν ἐπίπονος, ἐπικίνδυνος καὶ ἐκτάκτως τολμηρά, ἀλλ' ἡ μόνη πρὸς τὰς τότε περιστάσεις ἐπιβεβλημένη· καίπερ δὲ μετὰ μεγίστων δυσχερειῶν πορευόμενος καὶ μαχόμενος πρὸς τὸν Ἰππίαν, μὴ λαμβάνοντα ἐνισχύσεις ἄλλως, ἔφθασεν ὁμοῦ εἰς Ἡράκλειον, τὸν νῦν Πλαταμῶνα, ἔνθα πάλιν εὐρέθη μεταξὺ «δύο πυρῶν», ὡς λέγομεν νῦν, ἧτοι τῶν φρουρουμένων ὑπὸ τοῦ Περσέως Τεμπῶν καὶ τῶν πρὸς τὸ Δίον κατὰ τὸν Βάφυρον ποταμὸν στενῶν, ὁπόθεν ἐξετείνετο ἡ παράταξις καὶ ἡ ἰδιαίτερα χώρα τοῦ βασιλέως· δὲν θὰ ἀπέμενεν ἄρα οὐδὲ εἰς στρατιώτης τοῦ Μαρκίου, ἂν ἐπετίθετο ἐγκαίρως ὁ Περσεύς, οὐδὲ ἦτο δυνατὸν νὰ σωθῆ ὁ ὕπατος, nisi dii mentem regi ademissent, ὡς λέγει ὁ Λίδιος, ἐρμηνεύων μὲν ὡς πρὸς τὸν Μάρκιον τὸ συμβάν, ἀφίνων δὲ ἄδηλον ὡς πρὸς τὸν Περσέα, ὅστις θὰ εἶχε βεβαίως δικαιολογίας τινάς ¹⁾· οὐδὲ ἐξηγεῖται τὸ πρᾶγμα διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Λιδίου ἐπιφερομένων ὅτι ὁ μὲν Περσεὺς φόβῳ τυφλωθεὶς ὑπεχώρησεν ἄνευ μάχης, caecata mens subito terrore, ὁ δὲ Μάρκιος τότε δὴ cernens in stultitia et segnitia hostis, προυχώρησεν Βορείως, κατέλαβε τὸ Δίον καὶ τὰ περαιτέρω Βορείως, καὶ ἐπεκρινώνησε μετὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου· ἀλλ' ἡ ἀνασύνταξις τοῦ στρατοῦ τοῦ Περσέως ἐφόβισε τὸν ὕπατον, καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ ἄνευ μάχης· ὁ δὲ στόλος, μόνος παραπλέων, ἔφθασεν εἰς Θεσσαλονίκην, δηῶν τὴν χώραν δι' ἀγνημάτων.

Ἐφ' οὗ λοιπὸν ὁ Μάρκιος, καὶ σφάλματα στρατηγικὰ δια-

¹⁾ Ταύτας ὑποδηλοῖ αὐτὸς ὁ Λίδιος ἐν 44, 7 λέγων ὅτι ὁ Perseus, coactis in unum omnibus copiis ducibusque, *increpare praefectos praesidiorum, ante omnes Asclepiodotum atque Hippiam*; *ab his dicere claustra Macedoniae tradita Romanis esse*. Ὅντως ἡ διαγωγή τοῦ Ἀσκληπιόδοτου, μὴ ἐπιτεθέντος ἐκ τῶν ὀπισθεν, καὶ τοῦ Ἰππίου, μὴ κανονίσαντος τὴν ἄμυναν δραστηριώτερον, καίτοι ἠδύνατο, ὑπῆρξαν μέγιστα σφάλματα· οὐχ ἦττον καὶ ὁ Περσεὺς ἔσφαλε, μὴ προσδραμῶν εἰς βοήθειαν τοῦ Ἰππίου, ἴσως φόβῳ τοῦ στόλου τῶν Ῥωμαίων καὶ ἀγνοίᾳ τῶν διαθέσεων αὐτοῦ.

πράξας, ἵνα φθάσῃ εἰς Λεπτοκαρυάν, καὶ εἰς ἐπαφὴν πρὸς πάσας τὰς ἐχθρικὰς δυνάμεις εὐρισκόμενος, ἔφθασεν εἰς τὴν νῦν Αἰκατερίνην ἱκανῶς ταχέως καὶ σχεδὸν ἀμαχητί, εὐλογον εἶναι νὰ εἰκάσωμεν ὅτι, ἂν μετέδαινεν ἅμα τῇ κηρύξει τοῦ πολέμου μία μόνον ἡμετέρα μεραρχία διὰ τῶν Τεμπῶν-Πλαταμῶνος-Δίου εἰς Αἰκατερίνην, μηδενὸς ἢ ἀσημάντου ἐχθροῦ εὐρισκόμενου τότε κατὰ τοὺς τόπους τούτους, ἠδύνατο μετ' οὐ πολὺ καὶ τὴν Θεσσαλονίκην νὰ ἀπειλήσῃ· πλείονες δὲ πορευόμενοι οὕτω, θὰ κατελάμβανον βεβαίως αὐτὴν ἐντὸς ὀκταετίας, ἀφ' οὗ ἦσαν ἀσφαλῆς ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἡμερῶν. Φαίνεται ἄρα κοινὸν στρατηγητικὸν σφάλμα τελεσθὲν ἐνταῦθα, ὑπὸ μὲν τῶν Τούρκων μὴ διαφυλαξάντων τὰ στενὰ ταῦτα, ἵνα καὶ εἰσβάλωσιν ἐν εὐκαιρίᾳ, ὑπὸ δὲ τῶν ἡμετέρων μὴ εἰσβαλόντων ἐντεῦθεν τε, ἤτοι διὰ τῶν Τεμπῶν, καὶ διὰ Νεζερου-Ζηλιάνας, ὁπόθεν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀρχαῖοι στρατηγοὶ εἰσῆλθον εἰς Μακεδονίαν καὶ κατέλαβον αὐτήν, ἢ κατῆλθον εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἐπίσης ταύτην κατέλαβον.

Σημειωτέον ὅμως ὅτι, ἂν ὁ Μάρκιος ἔδαινε διὰ τινος τῶν δύο ἐτέρων εἰσόδων, πιθανώτατα θὰ κατεστρέφετο τελείως ὑπὸ τοῦ Ἀσκληπιόδοτου ἢ τοῦ Περσέως· ἴσως δ' ἀπέφυγε τὴν ἐντεῦθεν εἴσοδον μετὰ σώφρονος φόβου, λόγῳ καὶ τοῦ νωποῦ παθήματος τοῦ Ὀστιλίου, περὶ οὗ προείπομεν· κατὰ τοῦτο ἄρα ὑπερέβησαν τοὺς Ῥωμαίους εἰς τόλμην οἱ ἡμέτεροι κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1912· ἰδόντες δὴλα δὴ ὅτι ἡ κυρία δύναμις τοῦ ἐχθροῦ ἦτο ὑπὲρ τὰ Βολούστανα, ἤτοι τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου, ἐσκέφθησαν νὰ διακυβεύσωσιν ἐκεῖ ἀμέσως καὶ διὰ μιᾶς τὴν κρίσιν τοῦ ὅλου πολέμου, καίτοι ὡς πρὸς τὰς θέσεις ἦτο ὁ στρατὸς αὐτῶν εἰς λίαν κατωτέραν μοῖραν τῆς τῶν Τούρκων, κατεχόντων ὀχυρότατα καὶ σχεδὸν ἀπόρητα σημεῖα· ἂν λοιπὸν ἐνίκων καὶ ἐξετόπιζον τὸν ἐχθρόν, θὰ ἐσκέφθησαν οἱ ἡμέτεροι στρατηγοί, εἶχον εὐθέτους δι' ἑαυτοὺς καὶ τὰς ἄλλας εἰσόδους εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἐξ ὧν ἄλλως δὲν ἠπειλοῦντο δι' εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ, τηροῦντος ἀμυντικὴν θέσιν πανταχοῦ· ἢ μάχη ἄρα τοῦ Σαρανταπόρου ἔκρινε τὴν συνολικὴν τύχην τῆς νῦν Ἑλλάδος, καὶ ἡ ἐν Σαρανταπόρῳ νίκη ἀνέφξεν εἰς τοὺς Νοτίους Ἑλ-

λίγνας τὰς πύλας τῆς ὀλῆς Μακεδονίας καὶ μέρους τῆς Θράκης· διότι αἱ λοιπαὶ μάχαι, καίπερ τινὲς λίαν σπουδαίαι, ἦσαν συμπληρώματα καὶ ἀποτελέσματα ἐκείνης.

Διὰ τῶν εἰρημένων ἐνισχύεται ἡ περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἀζώρου καὶ Δολίχης γνώμη τοῦ Leake (Travels in N. G. III 344), καθ' ἣν Ἀζωρος μὲν εἶναι ἡ ἐν Παλαικάστρω Βουβάλας περιγραφεῖσα ἐν τοῖς ἄνω ἀρχαῖα πόλις, Δολίχη δὲ ἡ ἐπὶ τῆς θέσεως Καστρὶ παρὰ τὸ χωρίον Δούχλιστα, οὗ τὸ ὄνομα φαίνεται ὅν τὸ τῆς Δολίχης αὐτῆς παρεφθαρμένον· τὴν γνώμην ταύτην, ἣν πάντες σχεδὸν οἱ νεώτεροι γεωγράφοι ἀπεδέχθησαν, πλὴν τῶν Αὐστριακῶν στρατιωτικῶν τοπογράφων, οἵτινες ἐστημείωσαν τὰς θέσεις αὐτῶν ἀντιθέτως, ἐνισχύουσι καὶ ἐπιγραφικὰ εὐρήματα, μάλιστα ἡ ἐν Ἀρχ. Ἐφημ. 1913 σελ. 173 ἀναγνωσθεῖσα καὶ συμπληρωθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ ἐπιγραφή τῶν IG IX² 1296 στίχ. 20· περὶ τοῦ ἐκ ταύτης συμπεράσματος εἶπον ἐκεῖ ἐν τε σελ. 154 στήμ. 1 καὶ ἐν σελ. 174 τὰ δέοντα, καθορίσας ἀσφαλέστατα τὰς θέσεις τῆς Ἀζώρου, Μονδαίας, Δολίχης· ἀνεξαρτήτως ἐμοῦ, καὶ ἐνωρίτερον μάλιστα ἐμοῦ, κατέληξαν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Λατινικῆς ἐπιγραφῆς εἰς τὸ αὐτὸ συμπέρασμα ὁ Wace καὶ Thompson, ἀλλὰ μόνον ὡς πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ Leake ἤδη γνωστὴν καὶ μὴ ἀμφισβητηθεῖσαν σπουδαίως θέσιν τῆς Ἀζώρου καὶ Δολίχης.

Τὰ δ' ἐρείπια τῆς Δολίχης δὲν ἔσχον δυστυχῶς τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον νὰ ἐξερευνηθῶν, μάλιστα ἕνεκα τοῦ χειμῶνος· συνήθροισα ὅμως πολλὰς ἐκεῖ καὶ ἀνὰ τὰ παρακείμενα χωρία κατεσπαρμένas ἐπιγραφάς, καὶ κομίσας εἰς τὸ Μουσεῖον Ἐλασσόνος, κατέγραψα ὑπ' ἀριθ. 28· 29· 30· 31· 32· 33· 34· 38· 39· 40· 42· 43· 44· 52· 54· 58· 62· 65· 66· 74· 75· 91.

Περὶ δὲ τῆς θέσεως τοῦ Πυθίου οὐδεμία προέκυψεν ἄχρι τοῦδε ἀμφιβολία, ὅτι κεῖται ἐπὶ τῶν παρὰ τὸ χωρίον τοῦ Ὀλύμπου Σέλος ἐρειπίων ἀρχαίας πόλεως· τὸ κέντρον αὐτῆς, ἔνθα εὐρίσκονται τὰ σημαντικώτερα ἐρείπια καὶ αἱ πλεῖονες ἐπιγραφαί, κεῖται ἐπὶ τινος δασώδους ἐκ καρῶν θέσεως, καλουμένης νῦν «Τοπόλιανης», ἔνθα ὑπάρχουσιν ἐρείπια χριστιανικῆς ἐκ-

κλησίας μεθ' ὑπολειμμάτων τοιχογραφιῶν· ἐπὶ τῶν τοίχων αὐ-
τῆς καὶ τοῦ κωδωνοστασίου ἔχουσι κτισθῆ πολυάριθμοι ἀρχαῖοι
λίθοι παρκειμένου Ἑλληνικοῦ νοοῦ, καὶ ἐπιγραφαὶ ἀναθηματι-
καὶ καὶ ἀπελευθερωτικά, ὧν τινὰς ἀπετειχίσσαμεν· ἐντεῦθεν μά-
λιστα εἶχον κομίσει οἱ χωρικοὶ ἐξεργασμένους καὶ ἐπιγεγραμ-
μένους λίθους πρὸς κτίσιν ἐπὶ οἰκιῶν καὶ ἐκκλησιῶν εἰς τὸ ἐγ-
γὺς χωρίον Σέλος· λέγεται δὲ ὅτι καὶ ἐν Κοκκινόπλῳ ὑπάρχει
μεγάλη ἐπιγεγραμμένη πλάξ· ἐφέρετο δ' ἀνὰ τὰ στόματα τοῦ
λαοῦ πάντων τῶν περίξ χωρίων ἐκ παλαιῶν χρόνων, καὶ διεκοι-
νώθη τοῖς διερχομένοις ἡμετέροις ἀξιωματικοῖς ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ
1912, ἣ ὑπαρξῆς μεγάλης στήλης, περιεχοῦσης ἐπιστολὴν τοῦ
Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· πιθανώτατα πρόκειται περὶ τῆς ἐν IG
IX² 1268 = Ἀρχ. Ἐφημ. 1913 σελ. 154 κ. ἐ. ἐπιγραφῆς, ἐφ'
ἣς ἀρχὴ εὐδιάκριτος τοῦ στίχ. 45 εἶναι Ἀλεξάνδρου.

Ἐπίσης λέγουσιν ὅτι κατὰ τὰ μεταξὺ τῶν χωρίων Μπαῖρα-
κλὶ καὶ Παζαρλί (ἢ Μπαῖρακλάδες καὶ Παζαρλάδες) ὑπάρχει
Κάστρον μικρὸν, λίαν κατεστραμμένον· ἀποστειλάντες ἐκεῖσε
στρατιώτας, εὔρομεν βάθρον καὶ στήλην, φέροντα μακρὰς ἀπε-
λευθερωτικὰς ἐπιγραφάς· ἐπὶ τινος τούτων ἀναγράφεται ἔθνικὸν
Δολιχαία· ἐκομίσαμεν δὲ αὐτὰς εἰς τὸ Μουσεῖον Ἐλασσόνας καὶ
κατεγράψαμεν ὑπ' ἀριθ. **53** καὶ **60**· περὶ ὑπάρξεως Κάστρου
βεδαιοῦσιν οἱ στρατιῶται ὅτι εἶδον ἐν μικρὸν ἄνευ πολλῶν λίθων·
ἣ διάγνωσις τοῦ προειρημένου ἔθνικοῦ δηλοῖ ὅτι ἡ ἀρχαία αὐτῆ
κώμη δὲν ἀνήκει τῇ Δολίχῃ, ἀλλ' ἢ τῷ Πυθίῳ ἢ ἐτέρῃ τινὶ τῆς
Τριπολιτικῆς ὁμοσπονδίας.

Τῷ Πυθίῳ ἀνήκουσι τὰ ἐξῆς ἀρχαῖα, ἐν τῷ Μουσεῖῳ Ἐλασσό-
νάνας συγκεντρωθέντα, ὑπ' ἀριθ. **25** (IG IX² 1275 = Ἀρχ.
Ἐφημ. 1913 σελ. 162 κ. ἐ.· ὁ κάτοχος ἐδεχάτωσέ με ὅτι εὔρον
αὐτὸ ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῆς ἐκκλησίας Τοπόλιανης)· **27**· **35**· **36**·
37· **41**· **45**· **46**· **47**· **48**· **49**· **50**· **51**· (**53**)· **55**· **56**· **57**·
59· (**60**)· **61**· **63**· **64**· **67**.

Ἀπετέλουν δ' αἱ τρεῖς αὐταὶ πόλεις, ἴσως καὶ τινες μικρό-
τεραι πολίχνη, π. χ. ἡ Ἐρκεῖα, ἣτις ἀναγράφεται ἐν ἐπιγραφῇ
τῶν Γιόννων (Ἀρχ. Ἐφημ. 1913 σελ. 34), ἰδίαν ὁμοσπονδίαν,

καλουμένην *Τρίπολιν*· τὸ ὄνομα τοῦτο διειτηρήθη, λεγομένης σήμερον *Τριπολιάνας* τῆς περὶ τὸ Σέλος χώρας, ἔπου ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς ὁμοσπονδίας *Πυθίων*· ὑπάρχει δὲ καὶ χωρίον *Πολιάνα* ἐν αὐτῇ καὶ ἡ μνημονευθεῖσα ἀκρόπολις τοῦ *Πυθίου Τοπόλιανη*, ὀνόματα παρηγοῦντα πρὸς τὴν λέξιν *Τρίπολιν*· διὸ οἱ κάτοικοι οὗτοι ἐν τῇ ξένη ἐκάλουν ἑαυτοὺς διὰ τε τοῦ ὀνόματος τῆς ἰδίας πόλεως καὶ τοῦ τῆς ὁμοσπονδίας *Τριπολίτας*, ἐνίοτε δὲ ἀπλῶς *Τριπολίτας*, ὡς ἐπὶ στήλης ἐπιτυμβίου, ἐν *Δημητριάδι* εὐρεθείσης.

Ἦτο δ' ἠνωμένη ἡ *Τρίπολις* μετὰ τῆς λοιπῆς *Περραιβίας* πολιτικῶς, ἦτοι ἀπετέλουν καὶ αἱ πόλεις αὐτῆς μέρος τοῦ *Κοινοῦ τῶν Περραιβῶν*· ἡ γνώμη τοῦ *Wace* καὶ *Thompson* ὅτι *The Perrhaebian Tripolis* does not seem to have always been united with the rest of *Perrhaebia* . . . and may at one time have formed part of *Elemiotis* δὲν φαίνεται ἀκριβῆς· διότι ἐν τῷ μνημονευθέντι ἐκ *Κερκύρας* ψηφίσματι ἐν τοῖς ἄνω σελ. 183, ἀναγράφεται, περὶ τῆς *Ἀζώρου* προκειμένου, στρατηγὸς τῶν *Περραιβῶν*, καὶ δὴ *Γοννεὺς* τὴν πατρίδα· τὸ δὲ φερόμενον ὑπ' αὐτῶν χωρίον τοῦ *Διόλου* 42, 67 περὶ τοῦ ὑπάτου *Κράσσου* *Tripoli aliaque Perrhaebia recepta* ἀποδεικνύει τοῦναντίον, ὅτι διῆλα δὴ ἡ *Τρίπολις* ἀπετέλει ὄντως μέρος τῆς λοιπῆς *Περραιβίας* τῷ 171 π. Χρ.· διότι, ἂν ἤθελε νὰ δηλώσῃ ὁ *Διόσιος* τὸ ὑπὸ τῶν μνημονευθέντων συγγραφέων ἔξαχθέν, θὰ ἔλεγεν ἀπλῶς *Tripoli et Perrhaebia*, ἢ *Perrhaebiaque recepta*, ὡς περὶ χωριζομένων ἐθνῶν λέγει *Thessalia et Perrhaebia* κττ.· ἀλλ' οὐδὲ ἡ ἐκ *Σαμοθράκης* ἐπιγραφή, ἐν ἣ ἀναγράφεται στρατηγὸς *Τριπολιτῶν*, λέγει τι περὶ πολιτικοῦ χωρισμοῦ τῆς *Τριπόλεως* ἀπὸ τῆς λοιπῆς *Περραιβίας*· διότι ὡς ὁμοσπονδοὶ οἱ *Τριπολίται* ἠδύνατο νὰ ἔχωσιν ἴδιον στρατηγόν, ὡς ἐκάστη πόλις εἶχεν ἴδιους ἄρχοντας, ταγοὺς ἢ στρατηγοὺς ἢ ὑποστρατήγους (παρὰ *Μαγνητικαῖς* πόλεσι) καλουμένους. Ἡ δὲ προξενία ἐκ *Δελφῶν* ἐν *Bull. de Corr. Hell.* 1897 112, ἣν φέρουσι πρὸς ἐπικουρίαν τῆς ἑαυτῶν γνώμης οἱ προειρηγμένοι, δὲν μοι εἶναι δυστυχῶς εὐθετος πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ ἐκφορὰν γνώμης

ἐκ ταύτης· τούτου ἕνεκα ἐπέχω ὡς πρὸς τὰ ἐξ αὐτῆς δυνάμενα νὰ ἐξαχθῶσι συμπεράσματα.

Οὕτε δὲ τὰ περαιτέρω ἐπιφερόμενα ὑπὸ τοῦ Wace καὶ Thompson, ἔτι ὁ Ἀμόντας had authority over Elemiotis and Tripolis καὶ ἔτι the ruler of Elemiotis would have had authority over Tripolis, ἢ ἔτι at this time the Perrhaebian Tripolis was part of Elemiotis εἶναι πιθανά· ὁ Ἀμόντας ἐκλήθη καὶ καθώρισε τὰ ὅρια Ἑλμειωτῶν καὶ Δολιχαίων ὡς διαιτητής, ὅπως ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ὁ Ε΄ τῶν Ἰοννέων καὶ Ἡρακλειωτῶν (πρὸς. Ἀρχ. Ἐφημ. 1913 σελ. 43 κ. ἐ.) καὶ ἄλλοι τοιοῦτοι ἄλλων πόλεων, ἀσχέτως τῆς ἐπ' αὐτῶν ἴσως οὐσιαστικῆς ἐπικυριαρχίας· ὀρθῶς ἄρα οἱ προειρημένοι ἠπίωσαν τὰς τοιαύτας εἰκασίας αὐτῶν διὰ πολλῶν περιοριστικῶν ἐκφράσεων καὶ τῶν ἐν τέλει τῆς πραγματείας αὐτῶν λεγομένων, οἷς πληρέστατα συμφωνοῦμεν ἔτι these conjectures must be tested by further research.

ς'). Ἐν Γόννοις καὶ Ἀτραγαί.

Τὸ μουσεῖον Γόννων ἰάφοι καὶ ναὸς Ἀσκληπιοῦ (;)
Γοννοκόνδυλον· Ὀλυμπίας· Λαπαθοῦς· Χάραξ·
Ἀσκούριον ἐπιγραφικὰ εἰρήματα ἡγεολιθικὸς
συνουικισμὸς· δύο ναοὶ καὶ ἐπιγραφαὶ
παρὰ τὸν Ἀτραγαί.

Κατὰ μῆνα Αὐγούστον, περατωθείσης ὑπὸ τὰς σημειωθείας συνθήκας τῆς εἰς τὸ ἄνω καθορισθὲν μῆμα τῶν ἀπελευθερωθεισῶν χωρῶν ἀποστολῆς μου, ἐπανήλθον εἰς τὴν προτέραν ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπηρεσίαν μου· καὶ πρῶτον μὲν κατήρτισα τὸ Μουσεῖον Γόννων, μετακομίσας πάντα τὰ ἐν Δερελί τέως συγκεντρωθέντα ἀρχαῖα εἰς τὸν ὑπερκείμενον τοῦ χωρίου τούτου καὶ εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων λεπτῶν τῆς ὥρας λόφον, καλούμενον «Πόρτα Δερελί», ἐφ' οὗ ἦτο ἰδρυμένος ἀξιόλογος στρατιωτικὸς σταθμὸς τῶν τέως συνόρων Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας· τούτων

ἀγαθῇ τύχῃ μετατεθέντων, διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ φρονήσεως τῶν Νοτίων Ἑλλήνων, εἰς λίαν μακρὰν ἐντεῦθεν ἀπόστασιν, ὁ σταθμὸς δὲν θὰ εἶχεν ὅμοιον προορισμόν· ἀντὶ δὲ τοῦ νὰ κρημνισθῆ, καὶ πωληθῆ τὸ ὑλικὸν αὐτοῦ, ἐκρίθη ὀρθὸν ἀρμοδίως νὰ μετατραπῆ εἰς Μουσεῖον· περιέλαβε 224 ἀντικείμενα, λίθινα τὰ πλεῖστα, ἦτοι τὰ γνωστὰ ψηφίσματα, ἀναθηματικὰς καὶ ἐπιτυμβίους ἐπιγραφάς, ἅτινα ἀξακολουθοῦμεν δημοσιεύοντες ἐν τῇ Ἄρχ. Ἐφημ., ἐν ἣ καὶ συγκριτικὸν πίνακα εὐρετήριον θὰ παραθέσωμεν.

Εἶχε δ' εὐρεθῆ κατὰ τὴν ἀπουσίαν ἡμῶν ἐγγύτατα τοῦ χωρίου Δερελί, κατὰ τὴν εἰς τοὺς ἀρχαίους Γόννους ὁδόν, ἐν τῷ ἀγρῷ τῆς χήρας Κυρατσοῦς τάφος, διὰ τεσσάρων μαρμαρίνων, καλῶς λελαξευμένων καὶ ἡρμοσμένων πλακῶν ποιηθεῖς, πέμπτης ὡς ὑποστρώματος καὶ ἕκτης ὡς πώματος, εὐρεθέντος τούτου εἰς βάθος 0·30-0·40 μ. ἀπὸ τοῦ νῦν ἐδάφους, καὶ ἀνεγερθέντος πρὸς ἐμφύτευσιν καπνῶν, ἣν ἡμπόδιζεν· ἔχει δὲ ὁ τάφος μῆκος 2·10 μ., πλάτος 0·60, βάθος 0·80· ἐν αὐτῷ λέγουσιν ὅτι οὐδὲν ὑπῆρχε, πλὴν ὀλίγων χωμάτων καὶ ἰχνῶν ὀστέων· πιθανώτατα ὅμως ψεύδονται· διότι τοιοῦτοι τάφοι ἐνέχουσιν ἀξιόλογα κτερίσματα· εὕρομεν δ' ἐγγὺς τμήματα μικρὰ μαρμάρου ἐξαίρετου καὶ λευκοτάτου, οὐχὶ ἐγχωρίου, μνηύοντα ὅτι ἦσαν ἐπὶ τοῦ τάφου τούτου, καὶ ἐτέρων βεδαλίως παρακειμένων, ἰδρυμένοι στήλαι ἐπιτύμβιοι, ἀνάγλυφοι, ὡς εἰκάζομεν ἐκ τῶν τμηματίων, λίαν ἀξιόλογοι· ἀπαιτεῖται ἄρα ἐνταῦθα ἔρευνα δι' ἀνασκαφῶν· εἰκάζεται δὲ ἀσφαλῶς ἐκ τούτου ὑπαρξῆς ὁδοῦ ἐκ Γόννων διὰ τοῦ νῦν Δερελί πρὸς τὰ Τσιούρβα-Μαντριὰ καὶ Νεζερόν, ἧς εὕρομεν πρὸ δύο ἐτῶν ἴχνη ἐκεῖ (βλ. *Πρακτικὰ* 1911 σελ. 320).

Ὅμοίως εἶχεν εὐρεθῆ ἐπὶ τῆς παρὰ τοὺς Γόννους πρὸς τὸν Πηγειὸν πεδιάδος, ἔνθα ἤκασα (ἐν τοῖς *Πρακτ.* 1910 σελ. 245 εἰκ. 14 σημείον ΝΑΣ) ὑπαρξῆν ἀρχαίου ναοῦ, τμήμα μεγάλης προμόχθου τεφροῦ λευκάζοντος πώρου, λίαν ἐπιμελῶς ἐξεργασμένης· ἀνασκάψας ἐπὶ μίαν μόνον ἡμέραν ἐνταῦθα, εὗρον τέσσαρας μεγάλας προμόχθους καὶ τὸν στερεοδάτην ναοῦ, ἐνιαχοῦ δὲ αὐτοῦ λευκὰς πλάκας τοῦ ἀνωτάτω ἐπιστρώματος· τὰ θεμέλια διήκουσιν εἰς βάθος δύο καὶ πλέον μέτρων, ἐποιήθησαν

δ' ἐκ μεγάλων κυανολίθων· τὸ διάγραμμα τοῦ ναοῦ δὲν ἦτο δυνατὸν διὰ τῆς προχείρου ἐργασίας νὰ καθορισθῇ· ἡ δὲ θέσις τῆς εὐρέσεως τῶν μεγάλων προμόχθων κατὰ τὰ ἔσω τοῦ ναοῦ, καὶ τὸ σχετικῶς ἀλώδητον αὐτῶν, ὑποδηλοῖ ὅτι ὑπὸ σεισμοῦ εἶχε ποτε καταπέσει· εὐρέθησαν καὶ τμήματα χονδρῶν κεραμίδων τῆς στέγης καὶ τινὰ μικρὰ γεισωμάτων, ἀναθήματος δὲ οὐδὲ ἔχως· θὰ παρέκειντο ἄρα ταῦτα ἔξω καὶ τι μακρὰν τοῦ ναοῦ. Εὐνόητον εἶναι ὅτι ἐνταῦθα ἀπαιτεῖται νὰ τελεσθῇ πλήρης ἀνασκαφή.

Πρὸς τούτοις ἐξηρέυνησα πληρέστερον τὴν παρὰ τὰ Τσιούρβα Μαντριά ἀρχαίαν πόλιν, ἣν εἶχον εὑρεῖ πρὸ δύο ἐτῶν (βλ. Πρακτ. 1911 σελ. 321 κ. ε. εἰκ. 8), καὶ ἦν δὲν ἡδυνάμην τότε νὰ καθορίσω, παρακειμένης τῆς ὀροθετικῆς γραμμῆς, καὶ κατεχομένου τοῦ κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ χειμάρρου τῶν «Δύο Δένδρων» ἐδάφους ὑπὸ τῶν Τούρκων· τοσαύτην δὲ λύπην προὔξεναι μοι κατὰ τὰς ἐν Γόννοις πολυμήνους ἐργασίας μου ἐν ἔτει 1910-1911 ἢ ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατοχῇ τῶν μερῶν ἐκείνων, καὶ μάλιστα βλοῦ τοῦ θεοῦ Ὀλύμπου, ὥστε κατὰ τινὰ δίωξιν πληρωθέντος ὑφ' ἡμῶν ἀγριοχοίρου καὶ εἰσελθόντος εἰς τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος, ἔπεισα τοὺς ταῦτα ἐμοὶ φρονούντας εὐζώνους νὰ εἰσέλθωσι μετὰ τινων ἐργατῶν μου εἰς αὐτό· τούτου γενομένου, καὶ τοῦ θηράματος συλληφθέντος βαθέως εἰς τὸ ἔδαφος ἐκεῖνο, οἱ Τούρκοι εὐθὺς μὲν τότε οὐδὲν ἔπραξαν, διότι καὶ ἄλλως ἐπέτρεπον τοιαῦτα κυνηγέσια· κατόπιν ὅμως, ἔχοντες ἐτέρας ἀσημάντους ἀφορμὰς, καὶ φύσει ῥέποντες πρὸς τὸ κακόν, παραφυλάξαντες εὐζωνον, μεταβαλόντα εἰς Τύρναβον ἐγκρίσει μάλιστα αὐτῶν, μετὰ συμφωνίαν καὶ δοθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν ἄδεια, καὶ διαβαίνοντα διὰ Τουρκικοῦ ἐδάφους, ἐδολοφόνησαν αὐτόν· τότε οἱ ἡμέτεροι δικαίως τιμωροῦντες τὸν φόνον, ἐπετέθησαν τῇ ὁδηγίᾳ τοῦ γενναίου ὑπολοχαγοῦ, συμμαθητοῦ καὶ συμπολίτου μου Π. Γαρδίκα κατ' αὐτῶν· παρεδοθήθουν δὲ καὶ πολλοὶ τῶν ἀνδρείων κατοίκων Δερελί· μάχης δὲ οὕτω γενομένης εἰς διάφορα σημεῖα τῶν ἐνταῦθα συνόρων, ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν τῶν μὲν ὑπεναντίων εἰκοσι καὶ ὀκτώ, τῶν δὲ ἡμετέρων οὐδεῖς· οὕτω προεπονούντο τότε οἱ

ἄνδρες ἡμῶν πρὸς τὸν μετ' οὐ πολὺ ἀρξάμενον μέγαν ἀγῶνα.

Χαίρων λοιπὸν διέβην τὸν ποταμὸν πρὸς ἐξερευνησιν τοῦ ἐλευθερωθέντος ἐδάφους· εὔρον δὲ περίβολον τειχῶν βέβαιον, καίπερ δυσχερῶς διακρινόμενον, ὡς εἰς πλήρη ἐρείπια κατακείμενον· σχηματίζεται δὲ δι' αὐτοῦ μικρὰ πόλις ὄχυροτάτη, διότι ἐκ τριῶν μὲν πλευρῶν περιβάλλεται ὑπὸ δύο ἀποκρήμων χειμάρρων καὶ τοῦ ποταμοῦ τῶν «Δύο Δένδρων», κατὰ δὲ τὴν Δυσμικὴν ἔχει ὄρος ἀπότομον· κατὰ τὴν Νοτίαν πλευρὰν ὑπάρχει σειρὰ βράχων ὑπὲρ τὸν χειμάρρον τῆς νῦν καλουμένης «Ζεστῆς Βρύσης», ἐφ' ὧν ἔβαινε τὸ τεῖχος, μὴ διασωθέν, εἰ μὴ εἰς ἴχνη ἐλάχιστα· ἡ δὲ «Ζεστή Βρύση» εἶναι ἐξαιρετός πηγὴ παρὰ τὰ τεῖχη, ἐλάχιστα ἔξω αὐτῶν, ἐπὶ τῆς ἐκ Δερελλί εἰς Καρυὰν ἀτραποῦ· τὸ ὕδωρ αὐτῆς ἦτο τότε ψυχρότατον καὶ μάτην ἐζητοῦμεν δικαιολογίαν τῆς νῦν ἐπωνυμίας· χωρικός τις ἔλεγεν ὅτι τὸν χειμῶνα ἐκπέμπονται ἐξ αὐτῆς ἀτμοί· ἴσως διὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη οὕτω, καίτοι καὶ ἐπὶ ἄλλων πηγῶν παρατηρήσαμεν ὅτι κατὰ τὸν χειμῶνα, ἰδίως ὁσάκις εἶναι ὑπὸ χιόνων κεκαλυμμένα τὰ πέριξ, ἐξέρχεται τις νοτίς.

Ἐπίσης ἀπότομος εἶναι ἡ Βορεία πλευρά, ἐφ' ἧς ὁμοῦ διετηρήθησαν πλεονα ἴχνη τῶν τειχῶν, ἐκτισμένων ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ χειμάρρου, ὅστις κλεῖται νῦν «Ῥέμα τοῦ Λαμπουρνοῦ»· ὀνομάζεται δὲ «Λαμπουρνοῦ» ὄρος, ὑπερκείμενον Βορείως, ἔχον ἔμφρασιν ῥινός· διὸ λέγουσιν ὅτι ἀπεκλήθη Ἀλλάχ-Μπουρνοῦ, ἦτοι Ῥις τοῦ Θεοῦ· ὁμοίον ὄρος παρ' ἡμῖν ἐν Ἀρκαδίᾳ καλεῖται «Μύτικας» καθ' ὁμοίαν παρομοίωσιν· παρεφθάρη δὲ ἡ λέξις εἰς «Λαμπουρνοῦ-Λάμπουρνο-Λάμπρουνο-Λάμπρου», καταντήσασα Ἑλληνικῇ παρὰ τὸ κοινὸν ὄνομα Λάμπρος· ἐπὶ τοῦ πίνακος τῆς ἡμετέρας χαρτογραφικῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ἀναγράφεται «Λάμπρουνο», οὐχὶ «Λάμπρου», ὡς ἀλλαχοῦ ἔγραψα.

Κατὰ τὴν πρὸς τὸ ποτάμιον τῶν «Δύο Δένδρων» πλευρὰν διακρίνεται ἄριστα πασῶν ὁ περίβολος, σχηματίζων πύλην ἐμφανῆ· πρὸ αὐτῆς, ἀποκλείων τὴν πύλην ἔσω, ὑπάρχει δευτέρως ἐξωτερικός περίβολος, ἔτι κάλλιον διατηρούμενος. Ὁ ρυθμὸς τῆς τειχοδομίας εἶναι δυσπροσδιόριστος· ἡμῖν ἐφάνη ἰσοδομικός

πρώιμος, ἤτοι κατὰ τὰς ἀρχάς που τῆς Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος ποιηθείς· ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἀποκάλυψις δύο ἢ τριῶν δόμων ἀπὸ τῶν ἐπιχειμένων χωμάτων καὶ θάμνων, ἵνα τις ἴδῃ σαφῶς τὴν τειχοδομίαν καὶ ὄριση ἀσφαλέστερον τὸν ρυθμὸν αὐτῆς.

Ὅνομάζουσι δὲ νῦν οἱ κάτοικοι τοῦ Δερελί τὴν Νοτανατολικὴν γωνίαν τοῦ τείχους « Ἄρκοῦδα » (ς' τὴν Ἄρκοῦδα), λέγοντες ὅτι ἐπ' αὐτῆς ὑπῆρχεν ἐπὶ βάθρου καὶ ἐν τῷ ἐμφανεῖ ἐπὶ μακρὰ ἔτη μαρμαρίνη ἄρκτος, σπαράττουσα ταῦρον· τὸ μνημεῖον τοῦτο ὄντως μετεκομίσθη πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰς Λάρισαν καὶ ὑπάρχει, ἀλλ' ἄνευ βάθρου, εἰς τμήματά τινα συντετριμμένον, παριστᾷ δὲ λέοντα, ἔχοντα μεταξὺ τῶν ποδῶν πρὸς βορὰν κεφαλὴν ταύρου· φαίνεται ὅτι τοῦτον παρωμοίωσαν πρὸς ἄρκτον οἱ χωρικοί· ἐντεῦθεν ἐπίσης, εὐρόντες ποτὲ οἱ κάτοικοι Δερελί δύο στήλας, τὴν μὲν πανταχόθεν, τὴν δ' ἐκ τριῶν πλευρῶν ἐπιγεγραμμένην, ἐκόμισαν εἰς Δερελί καὶ ἐκείθεν εἰς Λάρισαν, ἔνθα ὄντως ὑπάρχουσι νῦν· λέγεται ὅτι καὶ ἕτεραί τινες μετεκομίσθησαν τότε ἐντεῦθεν, περὶ ὧν οὐδεμίαν σαφῆ περιγραφὴν διηγοῦνται οἱ ἰδόντες.

Ἐρευνήσαντες τὰ ἔσω τῆς πόλεως ταύτης, πλήρη ὄντα πρίνων, θάμνων καὶ σωρῶν λίθων, εὔρομεν πολυάριθμα θραύσματα κοινῶν ἀγγείων, ὧν ἐν μὲν ἔφερον ἐπιγεγραμμένα σύμβολα ἀριθμῶν, ἕτερον δὲ προήρχετο ἐκ σκύφου μεγαρικοῦ· πρὸς τοῦτοις εὔρομεν κυδικὸν βάθρον μετ' ἐπιγραφῆς ἀποτετριμμένης, ἔσωτέρω δὲ καὶ ἔναντι τῆς πύλης ἐπὶ ὑψώματος εὔρομεν ἐρείπια ἀσβεστοκίστου οἰκοδομήματος, ἐκκλησίας τῶν Χριστιανῶν βεβαίως, ¹⁾ ἐφ' ἧς εἶχον ἐντειχιστῆ ἀρχαῖαι στήλαι· τούτων δύο τμήματα ἔφερον ἀναθηματικὰς ἐπιγραφάς· ἐπὶ τοῦ ἐνὸς γράφεται ὅτι ἀνέθηκε τὴν στήλην Πολυκοράτης Ἄθηνᾳ, ἧς καὶ καλὴν ἀνάγλυφον παράστασιν ἔχει, τῆς Δ'-Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος·

¹⁾ Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων Δερελί καὶ Νεζερού διηγοῦνται ὅτι κατὰ τὴν νύκτα τῆς Ἀναστάσεως ἐν ἐκάστῳ ἔτει ἐξεπέμπετο αὐτομάτως ἐκ τῆς ἐκκλησίας ταύτης λαμπρότατον φῶς, ὅπερ ἠρμάνευον ὡς θεῖον προμῆνυμα ἐλπίδος περὶ ταχέως ἀπελευθερώσεως τοῦ Ὀλύμπου ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Τούρκων.

φέρει δὲ τὸ τμήμα τοῦτο, καὶ ἄλλα ἐκεῖ εὑρεθέντα, ἀπελευθερωτικὰς ἐπιγραφάς. ἃς πάσας θὰ δημοσιεύσωμεν προσεχῶς ἐν τῇ *Ἀρχ. Ἐφημερίδι*.

Καθίσταται λοιπὸν ἐκ τούτων ἐμφανὲς ὅτι ἐνταῦθα που ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς· παράκεινται δὲ ὄντως ἐρείπια στερεοβάτου Ἑλληνικοῦ οἰκοδομήματος ἐκ πλακῶν κυανολίθου, προσομοίων ταῖς μνημονευθείσαις ἐν τῷ παρὰ τοὺς Γόννους ναῷ· ἀλλὰ, μὴ λαθόντες αἰτηθεῖσαν πίστωσιν πρὸς ἐκτέλεσιν δοκιμαστικῆς ἀνασκαφῆς, ἀνεβάλομεν διὰ τὸ προσεχὲς ἔτος τὴν περαιτέρω ἔρευναν· σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ἀναθεὶς Πολυκράτης εἶναι πιθανώτατα ὁ αὐτὸς τῷ ἐπὶ στήλῃς, ἐν Νεζερῶν εὑρεθείσης, ἀναγεγραμμένος· ἡ στήλη ἐξεδόθη ἐν IG IX² 1044, ἀλλ' ἐσφαλμένως ἀνεγνώσθη *Πολυκράτης* | *Ἡρακλεῖ* (δοῦν *vel* του)· ἀναγνωστέον *Πολυκράτης*—*Ἡρακλεῖ* καὶ νοητέον ὡς ἀναθηματικὴν τῷ ἥρωι· καὶ ἐπ' αὐτῆς ἀνεγράφησαν κατόπιν ἀπελευθερωτικαὶ ἐπιγραφαί, ὡς ἐπὶ τῆς ὑφ' ἡμῶν εὑρεθείσης.

Οὕτως ἐρμηνεύεται διὰ τῆς εὑρεθείσης πόλεως τὸ διώνυμον *Γοννοκόνδυλον*—*Ὀλυμπιάς*· ὑπῆρχον δῆλον ὅτι τῆς αὐτῆς πόλεως δύο κεχωρισμένα καὶ ἰδιαιτέρως τετειχισμένα τμήματα, τὸ μὲν κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ «*Δύο Δένδρων*», οὗτινος πρόχειρον διάγραμμα ἐδημοσιεύσαμεν ἐν *Πρακτ.* 1911 σελ. 321 εἰκ. 8, τὸ δὲ κατὰ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, ὑπερκείμενον ὀλίγον· τὸ δεύτερον τοῦτο θὰ ἐπωνομάσθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου *Ὀλυμπιάς*, ὡς ἀναφέρει ὁ *Λίδιος* ἐν 39, 25 λέγων *Perrhaebi Gonnocondylum. quod Philippus Olympiadem appellaverat, Perrhaebiae fuisse, et ut sibi restitueretur* (τῷ 185 π. Χρ.), *agebant*· ἐκ τῆς σημειωθείσης ἐπιγραφῆς καὶ τοῦ εἰκασομένου ρυθμοῦ τῆς τειχοδομίας, προκύπτει ὅτι *Φίλιππος* ἐνταῦθα νοεῖται ὁ Β', ὁ πατήρ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου, ὑφ' οὗ βεβαίως δικαιολογεῖται ἡ χάριν τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς Ὀλυμπιάδος γενομένη μετωνυμία, ἢ μᾶλλον ἡ διάκρισις τῶν δύο τούτων τμημάτων τῆς αὐτῆς πόλεως, ἣν ἴσως αὐτὸς ἐπεξέτεινεν, ἢ διὰ τειχῶν ἐνίσχυσεν· ὁ λόγος ὁμοίως παρὰ *Λιδίῳ* ἐν τῷ παρατεθέντι χωρίῳ τελεῖται περὶ Φιλίππου τοῦ Ε'.

Ἠκάσαμεν δ' ἐν τοῖς Πρακτ. 1910 σελ. 243 κ. ε. ὅτι πεπλανημένη ὑπῆρξεν ἡ γνώμη τοῦ Leake, Heuzey καὶ πάντων τῶν μετ' αὐτοὺς γεωγράφων ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Λίβιου ἀναφερόμενα κατὰ τοὺς τόπους τούτους φρούρια τῶν Περραιβῶν, πρὸς τὰς εἰς Μακεδονίαν εἰσόδους, ἔκειντο κατὰ τὴν ἐκ Γόννων εἰς Μπαλαμοῦτι, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ῥαψάνην ὁδόν· νῦν βεβαιοῦται, ὡς νομίζομεν, ἡ γνώμη ἡμῶν· διότι ὁ Λίβιος περιγράφων τὴν εἰς Μακεδονίαν εἰσβολὴν τοῦ ὑπάτου Μαρκίου, περὶ ἧς ἐγράψαμεν ἐν τοῖς ἄνω σελ. 194 κέ. λέγει περὶ τῶν Τεμπῶν ἐν 44, 6 καὶ τῆς φρουρήσεως αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Περσέως: hic locus tam suapte natura infestus per *quattuor distantia loca* praesidiis regiis fuit insessus. unum in *primo aditu* ad Gonnium erat, alterum Condulo, castello inexpugnabili, tertium *circa* Lapathunta, quem Characa appellant, quartum *viae ipsi*, qua et *media* et angustissima vallis est, impositum, quem vel decem armatis tueri facile est.

Κατὰ ταῦτα τὸ *πρῶτον* καὶ *τέταρτον* φρούριον ἦσαν τὸ μὲν παρὰ τὴν εἴσοδον τῶν Τεμπῶν, τὸ δὲ ἐν μέσῳ αὐτῶν· ὄντως, ἐρευνήσαντες τὰ ἐκ τοῦ νῦν χωρίου Μπαμπᾶ πρὸς τὰ Τέμπη μέρη μέχρι τῆς εἰσόδου αὐτῶν, εὑρομεν παρ' αὐτὴν μὲν καὶ κατὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Πηγειοῦ, ἔναντι τοῦ νῦν καλουμένου «Χάνι Κοκῶνας», μικρὸν ὕψωμα καὶ πηγὴν παρ' αὐτὸ καὶ τινα μικρὰν ἐκκλησίαν τῶν Χριστιανῶν· ἐπ' αὐτῆς καὶ περὶ αὐτὴν ὑπάρχουσι λίθοι λαξευτοὶ ἱκανῶς μεγάλοι, ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ρυθμοῦ, μνημόνες ὑπαρξίν σταθμοῦ στρατιωτικοῦ, ἢ ἱεροῦ τινος (Ἰ. Ἀπλοῦν Τεμπεΐτας;), ἢ ἀμφοτέρων, καὶ ἴσως διαμονὴν φρουρῶν, φυλασσόντων ἐπὶ τινῶν ὑπερκειμένων ἐγγυτάτω βράχων· οὐδαμῶς δὲ περὶ τὴν εἴσοδον τῶν Τεμπῶν ἀλλαχοῦ εὑρομεν μέρος εὐθετώτερον πρὸς φύλαξιν τῶν στενῶν κατ' ἐχθροῦ, ἐκ «Πυργετοῦ», τῆς ἀρχαίας Φίλας, εἰσερχομένου· ἐπίσης εὐχερῆς ἐντεύθεν εἶναι ἢ πρὸς τοὺς Γόννους ἐπικοινωνία, διακρίνεται δὲ σαφῶς τὸ μέρος ἐκ τῆς ἀκροπόλεως αὐτῆς (πρὸς τὴν ἐν Πρακτ. 1910 σελ. 255

εἰκ. 21)· ἡ θέσις ἄρα ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Λιθίου.

Τοῦ δὲ τετάρτου φρουρίου ἡ θέσις εἶναι βεβαία, τὸ μέσον δὴλα δὴ τῶν Τεμπῶν, ἐνθα ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μὲν ὄχθης τοῦ ποταμοῦ ὑπάρχει ἡ γνωστὴ ἐπιγραφή τοῦ Λογγίνου, ἐπὶ βράχου κεχαραγμένη, νῦν «Γραμμένο Ἄλας» καλουμένη, δι' ἧς μάλιστα δηλοῦται καὶ τελεσθεῖσα ὀχύρωσις, ἐπὶ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἡ θέσις «Βαθότρουπα», ἣν περιεγράψαμεν προχείρως ἐν τοῖς *Πρακτ.* 1910 σελ. 194-196· ἐνδοτέρω τοῦ λίθου τοῦ Λογγίνου ὑπάρχουσι πολλὰ ὑπόλοιπα μεσαιωνικοῦ φρουρίου, ὅπερ νῦν καλεῖται «Κάστρο τῆς Ὠραιᾶς», ἧτοι ἰσότιμον τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἧς εἰδικῶς τὰ τεῖχη καλεῖ ὁ λαὸς «Κάστρο τῆς Ὠραιᾶς» καὶ ἡ θέσις αὕτη ἀνταποκρίνεται πληρέστατα πρὸς τὴν περιγραφὴν τοῦ Λιθίου· διότι ἡ ἀρχαία ὁδὸς διὰ τῶν Τεμπῶν, ὡς καὶ ἡ σημερινή, κεῖται ὑπὲρ τὴν δεξιάν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, τὴν λίαν εὐδατωτέραν τῆς ἀριστερᾶς.

Τὸ δεῦτερον καὶ τρίτον φρούριον δὲν καθορίζει λεπτομερῶς ὁ Λίθιος, λέγων ἀπλῶς ὅτι ἀφίσταντο ἀπ' ἀλλήλων διαλαδῶν ἄλλως ὁ συγγραφεὺς καὶ πρότερον περὶ τούτων, δὲν ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς λεπτομερείας· διότι προσδιώρισεν ἤδη τὸν μὲν *Λαπαθοῦντα* λεπτομερῶς ἐν 44, 2 εἰπὼν *ad castellum quod super Ascuridem paludem erat-Lapathus vocatur locus-Hippias tenere saltum . . iussus*, τὸν δὲ *Γοννοκόνδυλον* ὀπωσθήποτε καθώρισεν ἐν 39, 25.

Ὁ *Λαπαθοῦς* ἄρα ἔκειτο ὑπὲρ τὴν Ἀσκουρίδα λίμνην· τὸ *super* τοῦτο δὲν νοεῖται βεβαίως τοσοῦτον μακρὰν μέχρι τῆς Ῥαψάνης, ἧς τὸν Ἅγιον Ἡλίαν, ὃν καὶ ἡμεῖς ἠρευνήσαμεν (πρὸ *Πρακτ.* 1911 σελ. 291-292), ὥρισεν ὁ Leake καὶ πάντες οἱ μετ' αὐτὸν ὡς *Λαπαθοῦντα*· κεῖται ἐγγὺς τῆς λίμνης βεβαίως· εἶναι δὲ ὄντως πόλισμα τετειχισμένον, ὑπερκείμενον τοῦ νῦν χωρίου Νεζεροῦ, ἐνθα καὶ λίθοι λαξευτοὶ τευχῶν, καὶ ἐπιγεγραμμένοι ὑπάρχουσιν, ὡς πολλοὶ τῶν χωρικῶν εἶπόν μοι· ὄντως δ' ἐνταῦθα εὐρέθη ἡ ἐν IG IX² 1044 δημοσιευθεῖσα ἐπιγραφή· καὶ τινα ἄλλα ἀρχαῖα κελύξ Ἑλληνικῆς περιόδου εἶδεν ἐν Νε-

ζερῶ καὶ ὁ Pringsheim ἐν Athen. Mitt. 1909 σελ. 89. Τὸ δὲ σπουδαιότατον εἶναι τόδε, ὅτι καὶ σήμερον μὲν ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων, πρὸ τινῶν δ' ἐτῶν παρὰ πάντων, τὸ χωρίον Νεζερὸς καλεῖται **Λαπατᾶς** καὶ ὁ κάτοικος αὐτοῦ Λαπαθιώτης, μόνον δ' ἢ λίμνη ὠνομάζετο Νεζερὸς· μετέπειτα ἐπικρατεῖ τὸ Νεζερὸς πρὸς ἐπωνυμίαν καὶ τοῦ χωρίου.

Εἶναι ἄρα βέβαιοι καὶ ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Λιδίου καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι ὁ Λαπαθοῦς κεῖται παρὰ τὸ νῦν χωρίον Νεζερὸν· τὸ δὲ φρούριον ὁ Χάραξ ἔκειτο *circa* Lapathunta, ἤτοι εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν, οὐχὶ βεβαίως περὶ τὴν ἰκανῶς μακρὰν ἐντεῦθεν κειμένην Ῥαψάνην, ἣν περιβάλλουσιν ὄρη ἀποτομώτατα, καὶ εἰς στρατεύματα σχεδὸν ἄβαστα, καὶ ἥς τὰ κατὰ τὸ λεγόμενον Παλαιόκαστρον, τὸν Ἅγιον Ἥλιον καὶ τὸ Σολιὸ ἀρχαία ἔχνη εἶναι μεσαιωνικά· λεπτομερεῖς ἄρα ἔρευναι θὰ ἀποκαλύψωσι καὶ τὸν Χάρακα τοῦτον κατὰ τι ὕψωμα τῆς λίμνης· ἀκριβῶς δὲ τὰ φρούρια ταῦτα, ὡς κεῖνται οὕτω, διαφυλάττουσι τὴν τε διὰ Λεπτοκαρυᾶς-Καλλιπεύκης-Ζηλιάνας πρὸς τοὺς Γόννοους καὶ τὴν λοιπὴν Θεσσαλίαν εἴσοδον, καὶ τὴν ἀπόπειραν τῆς ὑπὲρ τὰ Τέμπη κατὰ τὴν Ῥαψάνην ἀπηλπισμένης τινὸς διαβάσεως, ἣν ὁμοῦς φυλάττει ἐπαρκῶς τὸ πρῶτον ὀνομασθὲν ὑπὸ τοῦ Λιδίου φρούριον.

Οὕτω λοιπὸν προσδιορισθέντος καὶ τοῦ τρίτου φρουρίου, τοῦ Λαπαθοῦντος, ὑπολείπεται τὸ δεύτερον, ὁ Κόνδυλος, ἢ τὸ Κόνδυλον, ὅπερ φαίνεται ὄν ταῦτὸ τῷ Γοννοκονδύλῳ-Ὀλυμπιάδι, καὶ εἶναι τὸ ἐν ταῖς ἄνω περιγραφέν· καὶ τοῦτο μὲν μετὰ τοῦ Λαπαθοῦντος καὶ Χάρακος διαφυλάττουσι κυρίως τὴν διὰ Λεπτοκαρυᾶς-Ζηλιάνας-Ἀσκουρίδος πρὸς τοὺς Γόννοους εἴσοδὸν, τὸ δὲ κατὰ τὴν εἴσοδον καὶ τὸ μέσον τῶν Τεμπῶν τὴν δι' ἐκείνων εἰδικώτερον. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Λίδιος ἀγνοεῖ πόλισμά τι Ἄσκούριον, ὅπερ ὑπάρχει ἐν ἐπιγραφαῖς (βλ. IG IX² 521· εὐρηται καὶ ἐν ἀνεκδότῳ ἐπιγραφῇ τῆς Ὀλοοσσόνος), καὶ οὕτινος ἢ θέσις ἔνεκα τῆς πρὸς τὴν λίμνην ὁμωνυμίας ὑπονοεῖται περὶ αὐτὴν που κειμένη.

Διὰ τῶν προειρημένων συμπληροῦνται καὶ ἐνιαχοῦ ἐπανορ-

θοῦνται αἱ ἐν τοῖς *Πρακτ.* 1910 σελ. 243-245 δι' ὀλίγων ἐκτεθεῖσαι γνώμαί μου περὶ τῆς τοπογραφίας τῶν μερῶν τούτων· ὑπάρχουσι δ' ἐκεῖ καὶ αἱ παραπομπαὶ περὶ στρατευμάτων, ἀναφερομένων ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὅτι ἔβησαν διὰ τῶν εισόδων τούτων καὶ διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Πέτρας πρὸς τὸ ἀρχαῖον Δῖον καὶ τὴν νῦν Αἰκατερίνην.—Προσθετέον δὲ τούτοις ὅτι, καθ' ἃ λέγουσιν οἱ ποιμένες, ὑψηλὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους «Ἀργυροποῦλλι» παρὰ τὴν ἐκκλησίαν Ἁγίου Νικολάου ὑπάρχει σπουδαῖον «Κάστρον» ἄνευ ἀσδέστου δι' ὀγκολίθων, καὶ ἐρείπια μεγάλων οἰκοδομημάτων· ἐπίσης παρὰ τὴν «Μαγοῦλα Μουσαλάρ», ἐγγὺς τῆς εἰς τὸν Πηγεῖον συμβολῆς τοῦ Εὐρωποῦ καὶ Τιταρησίου (πρὸ. ἄνω σελ. 173), λέγουσιν ὅτι ὑπάρχει «Κάστρον» ὅμοιον, ἐπισκευασθὲν ἐνιαχοῦ δι' ἀσδέστου κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας· αὕτη δὲ ἢ «Μαγοῦλα» εἶναι τῶν συνήθων ἐν Θεσσαλίᾳ τύμων.

Εἰς δὲ τὸν Ἄτραγα μετέβημεν, ἀναγγεληθείσης ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας εὐρέσεως τάφου κατὰ τὰ μεταξὺ τῶν νῦν χωρίων «Ἀλήφακα» καὶ «Κουτσοχέρου»· καὶ ὁ μὲν τάφος ἦτο κοινός τις καὶ ὄλως πτωχός· τὸ δὲ ἐγκαταλειφθὲν ὑπὸ τῶν κατοίκων, λόγῳ διαφωνίας πρὸς αὐτοὺς τοῦ κυριάρχου, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο χωρίον «Κουτσόχερρον», κεῖται ἐπὶ χωματώδους λόφου νεολιθικοῦ συνοικισμοῦ, ἐμφανοῦς ἐκ πολυαριθμῶν θραυσμάτων ἀγγείων· κατὰ τὴν ἱστορικὴν περίοδον θὰ ὑκοδομήθη ἐνταῦθα ἱερὸν τῷ Ποσειδῶνι ὑπὸ τῶν Ἄτραγίων· διότι τὰ ἐπὶ τῆς νῦν μικρᾶς καὶ πτωχῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἀρχαῖα, ἰδίως τὰ λίαν ὀγκώδη, δὲν εἶναι πιθανὸν ὅτι μακρόθεν μετεκομίσθησαν, ἔνεκα τῆς μικρότητος ἀκριδῶς τῆς ἐκκλησίας ταύτης· θὰ ἀνετίθεντο ἄρα ἐνταῦθα καὶ ἀπελευθερώσεις· αἱ πλεῖσται δὲ τῶν ἄχρι τοῦδε γνωστῶν ἐπιγραφῶν τοῦ Ἄτραγος ἐνταῦθα εὐρέθησαν.

Ἐπάρχουσι δ' ἐν τῷ ἐμφανεῖ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης τὰ ἐξῆς ἀρχαῖα, ἅτινα θὰ αὐξηθῶσι πολὺ, ἐὰν ἀνασκαφῇ ὁ χώρος: α') ἢ μεγάλη, ἀποτριβεῖσα νῦν τὰ πολλά, ἀπελευθερωτικὴ ἐπιγραφὴ ἐν IG IX 474· πιθανῶς εἶναι ὁ λίθος ἐπιγεγραμμένος καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἔδρας, ἔνθα ὅμως ὑπάρχει παχεῖα ἀλοιφή δι' ἀσδεστοκονιάματος· β') ἢ ὑπ' ἀριθ. 477 στήλη τῆς Κυναγίας·

γ') ἢ ὑπ' ἀριθ. 483· αἱ συμπληρώσεις τοῦ Lolling καὶ Kern δὲν δύνανται νὰ ἐξελεγχθῶσιν, ὁποτέρᾳ κρείσσων· δ') ἢ ὑπ' ἀριθ. 478, ἣν ἐγὼ ἀνέγνων ΑΛΕΞ √ ἦτοι Ἀλεξ[ίω]ν, ὁ δὲ Lolling Ἀλεξ[ίς]· ε') ἐξέδρα μαρμαρίνη· ἴσως ὑποκάτω φέρει ἐπιγραφὴν· σ') βάθρον στήλης· ζ') βάθρον ἀγάλματος μαρμαρίνου· η') στήλη ὑπὸ τὴν δ', ἔχουσα πλαγιῶς τρίστιχον ἐπιγραφὴν δυσδιάκριτον· δυσχερῶς ἀντέγραψα

ΣΟΣ	Σ[ω]σ[] . . .
ΤΟΙΠΟ	τοι·Πο[τ-
ΕΙΔΟ	ειδο[ῶν].

θ') βάθρον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ι'-ια'-ιβ') μικρὰ βάθρα ἢ βωμίσχοι· ἐπὶ δὲ τοῦ κωδωνοστασίου πάμπολλοι ἀρχαῖοι λαξευτοὶ λίθοι εἰσὶν ἐντετειχισμένοι.

Λέγει δὲ τις ποιμὴν, καὶ ἐξηκρίβωσα τὴν ἀλήθειαν, ὅτι δύο ὄρας Βορείως ἐντεῦθεν ἐπὶ τινος ἐρήμου ὑψώματος, ἀνήκοντος τῇ περιφερείᾳ τοῦ νῦν χωρίου «Ζάρκου», κειμένου παρὰ τὴν ἀρχαίαν Φάνιτον, διὰ εὐρεθέντος ἐκεῖ ψηφίσματος βεβαιουμένην οὕτως, οὐχὶ δὲ Φαιστόν (βλ. ἄνω σελ. 180 καὶ σημ. 1 καὶ IG IX² 489), ὑπάρχει ἐκκλησιδίον τῶν Ἀγίων Ταξιάρχων καὶ ἐν αὐτῷ μέγα λαξευτὸν βάθρον, ὑπερβαῖνον τὸ ἀνδρικὸν ἀνάστημα, φέρον ἐπὶ μιᾶς πλευρᾶς ἐπιγραφὴν 24 στίχων· ἀνάγκη ἄρα νὰ ἐρευνηθῇ ἡ θέσις· ἐπίσης ἀπαιτεῖται ἡ ἐξερεύνησις ἐρειπίων ναοῦ, ἅτινα εὔρομεν ἐν ἔτει 1906 ὀλίγον ἔξω τοῦ χωρίου Ἀλήφακα πρὸς τὸν Πηγεῖον, ἔνθα ὑπῆρχον τρία βάθρα πλήρη ἀπελευθερωτικῶν ἐπιγραφῶν· τὰ δύο μετεκόμισα εἰς τὸ Μουσεῖον Λαρίσης μετ' ἄλλων τινῶν στηλῶν ἀνεκδότων· εἶχεν ὁμοῦς ἀντιγράψει, πρὸ τῆς μεταφορᾶς, τινὰς τῶν ἐπιγραφῶν τῶν βάθρων ὁ Hatzfeld, καὶ ἐδημοσίευσεν ἐν Bull. de Corr. Hell. 1911 σελ. 231-234.

Περὶ δὲ τῆς θέσεως τοῦ Ἱεραγοῦ βλ. καὶ τοῦ ἐπομένου τμήματος Β' τὸ κεφ. α'.

(Ἐκτελουμένων τῶνδε τῶν διορθώσεων, ἐπιστρατευθεὶς, ἀναγκάζομαι νὰ διακόψω τὴν περαιτέρω ἐκτύπωσιν τῆσδε τῆς ἐκθέσεως· σκοπῶ δὲ νὰ δημοσιεύσω σὺν Θεῷ τὴν συνέχειαν αὐτῆς ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ 1915).

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΣ